

2014

JOURNAL OF CENTRAL EUROPEAN
GREEN INNOVATION

2 (3)

Károly Róbert College
HUNGARY

Chief Editor / Főszerkesztő

Takácsné György Katalin

Editor / Felelős szerkesztő

Csernák József

Chair of the Editorial Board / Szerkesztőbizottság elnöke

Helgertné Szabó Ilona Eszter, rektor

Editorial Board / Szerkesztőbizottság

Bai Attila	–	Debreceni Egyetem
Baranyai Zsolt	–	Szent István Egyetem
Dinya László	–	Károly Róbert Főiskola
Fertő Imre	–	Corvinus Egyetem
Fogarassy Csaba	–	Szent István Egyetem
Gergely Sándor	–	Károly Róbert Főiskola
Horbovy, Artur	–	Volyn Institute for Economics & Management in Form of Closed Joint-Stock Company in Lutsk
Horska, Elena	–	Slovak University of Agriculture in Nitra
Hudáková, Monika	–	School of Economics and Management in Public Administration in Bratislava
Káposzta József	–	Szent István Egyetem
Keszi-Szeremlei Andrea	–	Dunaújvárosi Főiskola
Kuti István	–	Debreceni Egyetem
Majcieczak, Mariusz	–	Warsaw University of Life Sciences,
Molnár Márk	–	Szent István Egyetem
Nagy Péter Tamás	–	Károly Róbert Főiskola
Neményi Miklós	–	Nyugat-magyarországi Egyetem
Németh Tamás	–	Magyar Tudományos Akadémia
Noworol, Alexander	–	Uniwersytetu Jagiellońskiego, Krakow
Przygodzka, Renata	–	University of Białystok
Raisiene, Agota Giedre	–	Faculty of Politics and Management at Mykolas Romeris University, Vilnius
Szigeti Cecília	–	Széchenyi István Egyetem
Szlávik János	–	Eszterházy Károly Főiskola
Takács István	–	Károly Róbert Főiskola
Taralik Krisztina	–	Károly Róbert Főiskola
Turek, Rahovenau, Adrian	–	Economy Research Institute for Agriculture and Rural Development, Bucharest
Vásáry Miklós	–	Szent István Egyetem

Editorial Office / Szerkesztőség

Károly Róbert Főiskola
3200 Gyöngyös Mátrai u. 36.

Publisher / Kiadó

Károly Róbert Főiskola
3200 Gyöngyös Mátrai u. 36.

Responsible Publisher / Felelős kiadó

Helgertné Dr. Szabó Ilona Eszter, rektor

HU ISSN 2064-3004

2014

ELŐSZÓ

A Károly Róbert Főiskola kiemelt figyelmet fordít kutatási eredményeinek, valamint innovációinak a megismertetésére mind szélesebb körben konferenciák, workshopok, nyomtatott és elektronikus folyóiratok formájában egyaránt.

Ez utóbbi megvalósításához nyújt lehetőséget az intézmény számára a TÁMOP-4.2.3-12/1/1KONV-2012-0047 „Kutatási eredmények és innovációk disszeminációja az energetikai biomassa (zöldenergia) termelés, átalakítás, hasznosítás a vidékfejlesztés és a környezeti fenntarthatóság terén a Zöld Magyarorszáért” program, melynek keretében útnak indítjuk a „**Journal of Central European Green Innovation (JCEGI)**” című elektronikus folyóiratot.

Az intézményben folyó széles körű kutatások egyik kiemelt iránya a zöldenergia minél szélesebb körű hasznosítása, azokon a területeken, ahol erre adottak a lehetőségek, illetve az új innovációkra fogékony a környezet. A vidéki lakosság számára ez kiemelten fontos, hiszen ezeken a területeken egyre nagyobb problémát jelent a megnövekedett fosszilis energiaár, illetve a munkanélküliség, amelyek együttesen kezelhetőek ezen irány előtérbe helyezésével. Kutatásaink során számos területet vizsgáltunk már korábban is – biomassa, speciális fűtőberendezések, speciális fóliatakarások –, melyek azt igazolták vissza, hogy ezt mindenképpen folytatni – a lehetőségek kibővítésével – szükséges.

Az intézmény az Észak-magyarországi régió egyik meghatározó tudásbázisa, küldetésének vallja, hogy a régió fejlődése nem képzelhető el a tudás megosztása és együttműködés nélkül. A folyóirat alapításával teret kíván nyitni a régióban keletkező kutatási és innovációs eredmények publikálásával azok széles körű megismertetéséhez, a fentebb megfogalmazott célok teljesüléséhez.

A szerkesztők

INTRODUCTION

Károly Róbert College pays special attention to disseminate its research results and innovations increasingly as widely as possible in conferences and workshops as well as in print and electronic journals.

The implementation of the latter by the institution is aided by the TÁMOP-4.2.3-12/1/1KONV-2012-0047 program “dissemination of research results and innovations in the field of biomass energy (green energy) production, transformation and utilization in the field of rural development and environmental sustainability for a Green Hungary” in the framework of which the electronic version of the “**Journal of Central European Green Innovation**” will be launched.

One of the key directions of the wide range of research at the institution is the more widespread utilisation of green energy in areas where the possibilities are appropriate and where the environment is receptive to new innovations. It is particularly important for the rural population since in these areas both the increasing fossil fuel prices and unemployment present an intensifying problem which can be treated simultaneously by giving a priority to this direction. A number of areas – biomass, advanced heaters, the use of special plastic greenhouse covers – have already been examined during our research activities which have confirmed that these experiments must by all means be continued – with a wider range of available possibilities.

The institution is one of the knowledge base of Northern Hungary mission believes that the development of the region cannot be achieved without the knowledge sharing and collaboration. Foundation of the journal would open up the region resulting from the publication of results of research and innovation is broad awareness, the fulfillment of the objectives set out above.

The Editors

TARTALOMJEGYZÉK / TABLE OF CONTENTS

TANULMÁNYOK – SCIENTIFIC PAPERS	11
ALFÖLDY-BORUSS Márk Élelmiszer vagy (?) energia A bioüzemanyag előállítás elvi kérdései 2014-ben	13
BOROS Sándor – TAKÁCSNÉ GYÖRGY Katalin Economic Role and Relations to Land use of Second Versus First Generation Biofuels	23
BUJDOSÓ Zoltán Észak-Magyarország XXI. századi városodásának társadalmi-gazdasági aspektusai	31
KŁOCZKO-GAJEWSKA, Anna Can We Treat Thematic Villages as Social Innovations?.....	49
KÓRIK Krisztina A magyar társadalom fenntarthatósággal kapcsolatos attitűdjének vizsgálata	61
LÁSZLÓK Anett A földgázfogyasztás várható alakulása a magyar energiamixben	81
SZÉKELYHIDI Katalin – FELKAI Beáta Olga – DARVASNÉ ÖRDÖG Edit Védjegyek az élelmiszeriparban	93
SZŐLLŐSI László – SZŰCS István – MOLNÁR Szilvia – LADÁNYI Krisztina A helyi kézműves termék-előállítás és -forgalmazás során felmerülő együttműködés lehetőségei egyes kiemelt turisztikai vonzerővel rendelkező erdélyi településeken	111
HÍREK, ESEMÉNYEK – NEWS, EVENTS	135
ALFÖLDY-BORUSS Márk Gondolatok Christopher O. Clugston Scarcity: Humanity's Final Chapter? (Nonrenewable Natural Resource Scarcity) című könyvéről	137
„A Károly Róbert Főiskola kutatási eredményeinek hasznosítása a gyakorlatban” Konferencia Tass-pusztán.....	141
SZERZŐK JEGYZÉKE / LIST OF AUTHORS	145

TANULMÁNYOK – SCIENTIFIC PAPERS

**ÉLELMISZER VAGY (?) ENERGIA
A BIOÜZEMANYAG ELŐÁLLÍTÁS ELVI KÉRDÉSEI 2014-BEN**

Food Versus (?) Fuel Theoretical Questions of the Biofuel-Production in 2014

ALFÖLDY-BORUSS Márk

Összefoglaló

Az Európai Bizottság úgynevezett ILUC javaslatára kapcsán (Indirect Land Use Change, azaz, indirekt földhasználat változás) felerősödtek azon vélemények, amelyek az élelmiszer termelést és az üzemanyag előállítását éles ellentétbe állítják. Az európai szabályozás szemszögéből nézve érthetőnek tűnő érvelések azonban bizonyos régiókban nehezen értelmezhetőek és megérthetőek. Nemzeti szinten Magyarország agroökológiai adottságainak jelenlegi és jövőbeli kihasználására, valamint az egyes agrártermékek üvegházhatású gáz kibocsátására és azok energiaintenzitására tekintettel célszerű a kérdéskör átfogó elemzése úgy, hogy a nemzeti és EU-s törekvések közötti összhang, vagy kompromisszum létrejöhessen. Az elemzés során érdemes a nemzetgazdasági hatások figyelembe vétele is, azaz az egyes intézkedések élelmiszerbiztonsági, energetikai és klímavédelmi aspektusain túl a vidékfejlesztési, gazdaságfejlesztési, foglalkoztatási hatások is bemutatandók lokális és regionális szinten is.

Kulcsszavak: élelmiszerbiztonság, energetika, üvegházhatású gázok, földterülethasználat

JEL kód: Q2

Abstract

Due to the ILUC proposal of the European Commission (Indirect Land Use Change which proposal is generally effect on the rural areas and biofuel industry in Hungary) are strengthening opinions what contrasts sharply food production and energy. However some arguments are reasonable from the point of view of the European legislation but are strongly acceptable in some special regions. This question should have to analyse at a national level considering the current and future use of the agroecological capabilities of Hungary, as well as the study the greenhouse value and energy intensity of each agriproducts in order to establish an compromise or harmony between the national and EU ambitions. During the analysis would welcomed to show the national economic effects, like beyond the food security, energetic and climate-protection measures, the effects on rural development, economy development, employment, at a local and regional level.

Keywords: food security, energetics, greenhouse gases, land use

---

Bevezetés

A bioüzemanyagok általános megítélése az elmúlt egy évtized alatt gyökeresen megváltozott. Az OECD országokban az alternatív üzemanyagok megjelenése indokaként 2008-ban még az energiaellátás biztonsága, az agrárpiaci szereplők támogatási szüksége, az olaj import függőség és az üvegházhatású gázok kibocsátásának csökkentése szerepelt [SIMS, TAYLOR, 2008]. Az Európai Unióban a hagyományos energiaforrások kimerülésének veszélye és a klímavédelem játszotta a legerősebb szerepet a bioüzemanyag fejlesztési döntésekben.

Meghatározó, hogy fenti célok elérése érdekében a bioüzemanyagok alkalmazása nem jelent alapvető paradigmaváltást, így az inkább tüneti kezelésként, mintsem tényleges megoldásként értelmezhető. A bioüzemanyagok a szénhidrogén alapú közlekedés és közlekedési eszközök privilégiumát megtartva, a közlekedési eszközök hagyományos technológiai változatlanul hagyása, vagy kisebb módosításai mellett kapnak szerepet. Kétségtelen, hogy alkalmazásukkal ténylegesen csökken az üvegházhatású gázok kibocsátása és a fosszilis energia függőség. Ezen túl járulékos hasznait élvezik azon országok, amelyekben termelő üzemeket hoztak létre, hiszen az általános nemzetgazdasági előnyök mellett ezek növelik az agrárium munkahelyteremtő és megtartó képességét és az állattartás számára értékes társtermékeket állítanak elő (szárított gabonatorkőly).

Az eddigi megújuló energia politika meghozta eredményét a közlekedési ágazatban: a 2004. évi 1%-os EU átlag 2012-re 5,1%-ra növekedett [EUROSTAT, 2014], azaz a szabályozás eredményeként megvalósultak az intézményi feltételek, kialakult egy bioüzemanyag szektor és a felhasználói oldal alkalmazkodása is megkezdődött.

A kezdeti fellángolást követően azonban gyülekeznek az ellenző hangok, amelyek a bioüzemanyag ipart egyrészt az élelmiszertermeléssel állítják szembe, másrészt megkérdőjelezzik ezen alternatív üzemanyagok környezeti pozitívumait.

Jelen tanulmány a kérdéskör globális elemzésére nem vállalkozik, hanem **a hazai folyamatok európai kontextusba helyezésével igyekszik a bioüzemanyagok elvi kérdéseit taglalni**, és igazolni, vagy elvetni azt az állítást, miszerint a bioüzemanyagok felhasználása élelmiszerellátási gondokat okoz.

Anyag és módszer

Az élelmiszer vagy üzemanyag kérdésében az etikus **válasz** természetesen **az élelmiszer elsődlegessége**. A tanulmány szekunder forrásokra alapozva, tartalmoelemzéssel rávilágít arra, hogy szakmai megfontolások alapján **időszerű-e a kérdés**. A tanulmány **nem tesz javaslatot paradigmaváltásra**, így nem tárgyalja a klímavédelmi célok elérésének további, jövő-orientált lehetőségeit, mint az elektromos autózást, vagy a mobilitási igények csökkentési lehetőségeit.

A bioüzemanyagok az előállításához felhasznált alapanyagok függvényében első, második, vagy harmadik generációs bioüzemanyag megnevezéssel ismertek (vagy hagyományos és fejlett bioüzemanyagként, illetve egyes osztályozások az alapanyagon túl az előállítás technológiáját is megkülönböztetik a megnevezésben). Bár az összes bioüzemanyagban közös az, hogy értelemszerűen több-kevesebb földterület szükséges az előállításukhoz, jelen tanulmány a címben foglalt kérdést azon üzemanyagokra szűkíti, amelyek alapanyagát a

hagyományosan élelmiszer, vagy takarmány célra megtermelt (vagy e célokra felhasználható) mezőgazdasági növények adják.

A bioüzemanyagok világszintű helyzete és várható jövője

A World Energy Outlook 2013 alapján [IEA, 2013] 2006 és 2010 között megduplázódott a globális bioüzemanyag termelés, Brazília, az USA és az EU támogatásainak köszönhetően. 2011 és 2012-ben a növekmény stagnált, az alacsony olajárak ellenére is. Az USA a bekeverési kötelezettség mellett az úgynevezett Renewable Fuels Standard (RFS) alkalmazásával 2005 óta minden évben növekedést ért el. 2012-ben kevesebb új bioüzemanyag előállító beruházás létesült, mint 2011-ben, köszönhetően az aktuális többletkapacitásoknak, a bioüzemanyag-támogatási politikák felülvizsgálatának és a magasabb alapanyagáraknak. Ennek következtében a bioüzemanyag felhasználás növekedési üteme is csökken, amiben az említettek túl az időjárási viszonyok és a felmerülő fenntarthatósági kérdések is komoly szerepet játszanak.

Az előrejelzések tekintetében világszinten a 2011-es év napi 1,3 millió boe bioüzemanyag-igénye 2035-re 4,1 millió boe/nap keresletre fog növekedni, a közlekedésben betöltött 3%-os bioüzemanyag részarány pedig 8%-ra fog növekedni. A legnagyobb növekményt az Egyesült Államok, Brazília, illetve EU, Kína fogja biztosítani, a világ bioüzemanyag keresletének is 80%-át jelentve. Az USA-ban a 2011-es 0,7 millió boe kereslet kétszerese várható 2035-re. A bioenergia mintegy 40%-kal növekszik a dokumentum 2035-ig terjedő időtávján, aminek a felét a villamosenergia fejlesztések teszik ki, a maradék java pedig bioüzemanyagként fog hasznosulni. Míg az USA és az EU a saját igénye kielégítésére fog termelni, addig Brazília a világ bioüzemanyag kereskedelmének 40%-át fogja előállítani és exportálni 2035-re. Kína és India 2020 után termelési növekményt fog hozni, de ez viszonylagosan alacsony marad az USA és Brazília szerepéhez képest. A jövőben a bioüzemanyagok között megmarad a bioetanol dominanciája, mintegy 75%-os arányt képviselve.

A világszintű bioüzemanyag kereskedelem a 2012. évi 0,2 millió boe/nap érték 0,7 millió boe/nap-ra fog növekedni. Az USA marad a legnagyobb termelő, de időközben nettó importőrré fog válni. A legnagyobb nemzetközi szereplő pedig Brazília lehet, 0,2 millió boe/nap export teljesítménnyel 2035-re. A fejlett bioüzemanyagok viszont 2035-ben csak 20%-os piaci részesedést fognak elérni.

A bioüzemanyagok felhasználásának alakulása az Európai Unióban

Az Európai Unióban szabályozási oldalról két irányelvi előírás ösztönzi a megújuló energia alapú közlekedési üzemanyagok terjedését. A klíma-és energetikai célok érdekében a 2009/28/EK Irányelvben előírtak szerint 2020-ra az EU minden országában minimum 10%-os megújuló energia alapú közlekedési energiafelhasználást kell elérni. A 2009/30/EC Irányelv értelmében pedig az üzemanyag-forgalmazóknak 2020. december 31-ig legfeljebb 10 %-kal fokozatosan csökkenteniük kell az általuk forgalmazott tüzelőanyagokból és energiából származó, teljes életciklusra és energiaegységenként számított üvegházhatású gáz kibocsátást. (Ebből legalább 6 %-osnak kell lennie a bioüzemanyagok és az alternatív tüzelőanyagok felhasználása, valamint az olajkitermelést kísérő fáklyázás és lefuvatás csökkentése révén.)

Az EU-s céloknak való megfelelés érdekében a forgalomba hozott üzemanyagokra vonatkozóan (benzin és gázolaj) számos tagállam biokomponens-bekeverési kötelezettséget ír elő (ez Magyarországon 2014-ben 4,9 energiaszázalék). A bioüzemanyagok keresleti piacát ténylegesen ez a bekeverési kötelezettség teremti meg, és ennek az ösztönző szabályozásnak

köszönhetően az Európai Unióban számos bioüzemanyag előállító kapacitás létesült. (Egyéb ösztönzőként az iparág szükségesnek látja adókedvezmény biztosítását is [BOROS, 2011], ugyanakkor ez az EU-jog szerint támogatásnak minősül és így az Európai Bizottság csak addig a mértékig hagyja jóvá alkalmazását, ameddig igazoltan magasabb előállítási költségekkel jár az adott évben a bioüzemanyag előállítása, mint a kiváltandó fosszilis üzemanyagé.)

A jelentős mértékű EU-n belüli termelés mellett ugyanakkor számottevő az import: a 2010-ben felhasznált bioüzemanyag-alapanyagok mindössze 63,9 %-a származott az EU-ból. Az importot 16 ország biztosította, ezek közül Argentína, Indonézia és Brazília területéről összesen 21,6 % mértékű alapanyag származott [Európai Bizottság, 2013]. Az európai gyártású és felhasználású bioüzemanyagok 8270 ktoe biodízel és 2800 ktoe bioetanol energiámenyiséget tettek ki.

Eredmények

A bioüzemanyagok európai megítélésének változása az ILUC javaslat tükrében

Az Európai Unió az Európai Bizottság kezdeményezésére olyan javaslatot kezdett tárgyalni 2012-ben, amely féket kíván beépíteni az első generációs bioüzemanyagok fejlődésébe. Az Európai Bizottság úgynevezett ILUC javaslata lényegében abból a feltételezésből indul ki, hogy az első generációs bioüzemanyag előállítás közvetett földhasználat változással járhat (innen az angol nyelvű rövidítés: Indirect Land Use Change, azaz indirekt földhasználat változás) [EUROPEAN COMMISSION, 2012]. A javaslatot elsősorban fenntarthatósági kérdések vezérlik, beleértve az élelmiszernövény termelési aggodalmakat, valamint azt a feltételezést, miszerint a bioüzemanyagok előállítása közvetve erdőirtást okoz. Az EU alapvető gondjához hozzátartozik a belföldi piac védelmének kérdése is, emiatt az előbbi feltételezés helytállósága a legtöbb európai országra erősen kérdéses. A belpiac védelmének fontosságát bizonyítja, hogy az EU ideiglenes anti-dömping vámot vezetett be az USA, Argentína és Indonézia bioüzemanyagaival szemben.

Az ILUC elmélet szerint amennyiben a meglévő élelmiszernövény előállításra használt földterületeken megtermelt javak bioüzemanyagként hasznosulnak, akkor pótolandó a ténylegesen élelmiszercélú termelés; ez jellemzően új területek termelésbe vonását teszi szükségessé, így többek között erdőterületek felszámolását okozva.

Agrárium és energiapiacok összefonódása

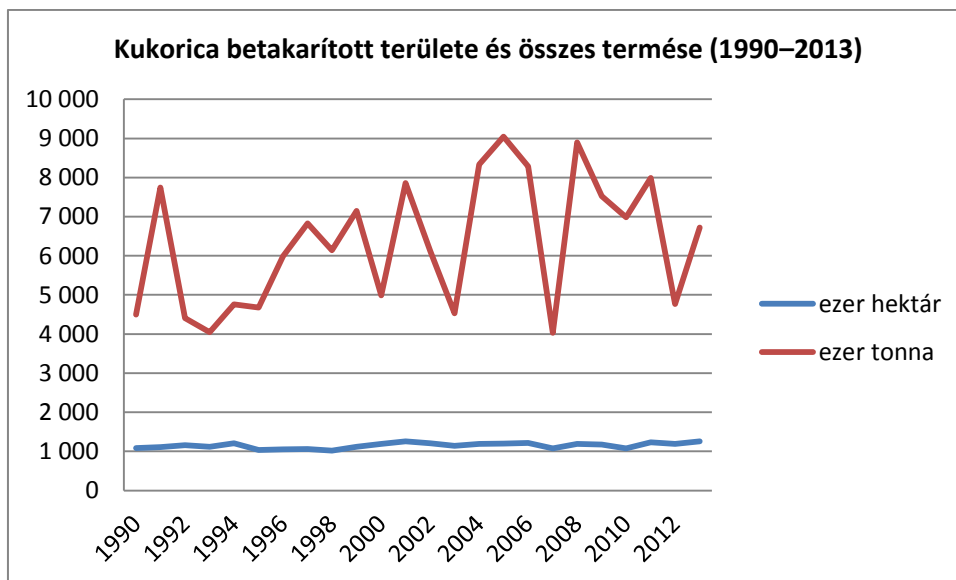
Az élelmezési célú gabonanövények energetikai használata az Európai Unióban nem okoz jelentős hatást az élelmiszertermelésre és az élelmiszer árakra. A Bizottság elemzése során megállapítást nyert, hogy: „a bioetanol-gyártásban felhasznált vetőmagok a 2010/2011. évi összes gabona-felhasználás 3 %-át tették ki, ami becslések szerint kismértékben (1–2%) érintette a gabona világpiacát. Az uniós biodízel-felhasználás ennél jelentősebb, ami az olajos magvú élelmiszernövények (repce, szója, pálmaolaj) árát 2008 és 2010 között becslések szerint 4%-kal növelte” [Európai Bizottság, 2013]. Mindezek ellenére megállapítható, hogy erősödik a kapcsolat az agrárium és az energia piacok között, és így a gabona és üzemanyagárak között korreláció fedezhető fel. A korreláció mértékére vonatkozóan azonban ellentétes vélemények vannak. Az Egyesült Államok piacán tett elemzések szerint 2008 márciusa és 2011 márciusa között az etanol kínálat és kereslet 23 %-os hatást jelentett a kukorica árváltozásában és a kukorica piac feltételei 27 %-ban határozták meg az etanol árváltozását [XIAODONG, LIHONG, 2012]. Az Agrárgazdasági Kutató Intézet tanulmánya

több nemzetközi szerző eredményét összegzi, amikor a FAO élelmiszer-árindex 2006 januárja és 2008 januárja közötti 60 százalékos emelkedésének okait vizsgálja. A különböző szerzők a bioüzemanyagok hatását a 10-30%-tól a 75%-ig becsülik [POPP et al. 2011]. Hazánkban a legnagyobb fejlesztési tervekkel bíró Pannonia Ethanol cégcsoport éves 2,3 millió tonna kukoricát tervezi (a már működő dunaföldvári és a tervezett mohácsi üzemükben; a Hungrana szabadegyházi üzeme ezen felül évi 1 millió tonna kukoricát dolgoz fel). A Pannonia a hazai kukoricapiacra jelentős keresletnövekedést generálhat, mivel az általa támasztott kereslet a 2010-es hazai termés 33%-a lenne. Egy tanulmány szerint a hazai kukoricaárakban ez maximum 5-10%-os emelkedést jelenthet, azonban ezt a hatást időlegesnek tekintik, mivel a hazai kukoricaárakat legnagyobb részben az európai kukoricapiacra kialakuló árak határozzák meg [SZABÓ-MORVAI, 2012].

Az élelmiszertermelési probléma lokális értelmezése

Fentiek következtében megerősödtek azon vélemények, amelyek az élelmiszertermelést és az energia előállítását éles ellentétbe állítják. Az európai szabályozás szemszögéből nézve érthetőnek tűnő érvelések azonban bizonyos régiókban nehezen értelmezhetőek és megérthetőek. Nemzeti szinten Magyarország agroökológiai adottságainak jelenlegi és jövőbeli kihasználására, valamint az egyes agrártermékek üvegházhatású gáz kibocsátására és azok energiaintenzitására tekintettel célszerű a kérdéskör átfogó elemzése úgy, hogy a nemzeti és EU-s törekvések közötti összhang, vagy kompromisszum létrejöhesse. Ennek érdekében fontos bemutatni azt, hogy Magyarországon a bioetanol előállító üzemek megjelenésével (2013-ban már a szabadegyházi és a dunaföldvári is üzemelt) nem változott a kukorica betakarított területe (1. ábra), azaz hazánk esetében ezen adatok alapján az ILUC hatás nem kimutatható.

1. ábra: Kukorica betakarított területe és összes termése Magyarországon (1990–2013).

Forrás: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omn007.html

A bioüzemanyagok szerepének lokálisan értelmezése során a jelenlegi termelési szinten egyértelműen pozitív hatások mutathatók ki mind energetikai, környezetvédelmi, mind pedig a foglalkoztatás és az agrártechnológia fejlődési oldaláról. Az olajtermékek és az első generációs bioüzemanyagok helyettesítő termékeként várt, fejlett bioüzemanyagok nem feltétlenül fognak azonos hozadékkal járni, mivel: „...ennek eredményeként a gabona - , olaj

– és cukornövények kereslete és ára kevésbé fog emelkedni a jövőben, ugyanakkor a cellulóz - és takarmányiparban, valamint a szántóföldi vetésszerkezetben kedvezőtlen hatásokkal is számolni lehet”. Kedvezőtlen hatásként a cellulóz ipari keresletének várható bővülését és az ezzel várható versenyhelyzetet, az első generációs technológia melléktermékének, a DDGS-nek az eltűnését és a szántóföldi vetésszerkezet átalakulását prognosztizálja Bai Attila [BAI, 2012].

Visszatérő kérdés az, hogy teljesíthetőek-e Magyarország kapcsolódó tervei, illetve milyen mennyiségig tekinthetjük kedvező hatásúnak a hagyományos bioüzemanyagok termelését. Több hazai szerző a 2009/28/EK Irányelv alapján készült, hazánk a 2010-2020 közötti időszakra vonatkozó megújuló energetikai fejlesztési terveit leíró Magyarország Megújuló Energia Hasznosítási Cselekvési Tervben (NCsT) rögzített energiamennyiségből indul ki, ezzel mintegy modellezve, hogy a hazai termelés és a hazai fogyasztás egyensúlyba hozható-e. Ezen modellek megfelelő értelmezéséhez szükséges két korlátozó tényezőt látni, egyrészt az energiamennyiség, másrészt az export-import vonatkozásában. Magyarországnak EU-tagállamként nem energiamennyiségre, hanem megújuló energia részarányra vonatkozó kötelezettsége van 2020-ra. Az NCsT-ben jelzett közlekedési energiamennyiség a krízisből való gyors kilábalást és jelentős gazdasági fejlődést vetített előre, amely célérték – a fejlesztési időszak közel felénél tartva – nem reális¹. Megnyugtató, hogy még az eredeti célértékek szerinti energiamennyiség is oly módon kivitelezhető, hogy az nem igényli az alapanyagok termelésének növelését, mivel az energetikai felhasználás csupán a már meglévő export árualapot érinti [NEMZETI FEJLESZTÉSI MINISZTERIUM, 2013]. Etanol (és a kapcsolódó melléktermékek) termelésében a belföldi igényeket jóval meghaladó mennyiség kerül előállításra, amit jelez az is, hogy belföldről a Pannonia Ethanol Zrt. árbevételének kevesebb, mint 4 %-a származott 2013-ban [MTI/iho, 2014]. A bioüzemanyag termelés hazai fenntarthatósága értelmezésénél tehát a reálisan várható belföldi felhasználás mellett az export lehetőségek is figyelembe veendőek (illetve a potenciálkorlátok elemzésénél fontos a tagállamok EU-kötelezettségének megfelelő értelmezése, ami szerint a közlekedésben 10%-os megújuló energia arány az előírás, azaz a folyékony és légnemű bioüzemanyagok mellett az elektromos közlekedés is részt vállalhat a teljesítésben).

A kukorica hazai piacának áttekintése

A hazai kukoricatermelést és felhasználást a 2010. évi adatokkal illusztrálom [SZABÓ-MORVAI, 2012] (jóllehet, voltak jelentősen gyengébb eredményű évek is). 2010-ben a teljes hazai elérhető kukoricamennyiség 12.715 ezer tonna volt, aminek egyharmadát exportálták, kb. 20%-át takarmányként hasznosították, míg csak 9% -a került ipari felhasználásra, amelynek túlnyomó részét a Hungrana Kft. használta fel bioetanol és izoglükóz gyártására. Az elérhető kukoricamennyiség 37%-a pedig a készletek közé került. Ennek alapján feltételezhető, hogy azokban a térségekben, ahol a bioüzemanyagok jelentős fejlődésen mentek keresztül, ott bioüzemanyag gyártás hiányában élelmiszernövény-többlet lenne, ami készletre kerülne. A túlkínálat elméletileg alacsonyabb értékesítési árakat eredményezne, és

¹ Magyarország közlekedési végső energia felhasználása 2008 és 2012 között folyamatosan csökkent, 4792.3 ktoe-ről 3958.5 ktoe-re. Az NCsT ehhez képest 2020-ra 5349 ktoe közlekedési energiafelhasználást tervezett, ami drasztikus, 35 %-os növekedést feltételezne. A hazai teljes energiafelhasználási előrejelzések pontatlanságát jelezte az Európai Bizottság 2014 júniusában, amikor megállapította, hogy a kormány gyakorlatilag a fogyasztás abnormális, 53 %-os növekedését vetíti előre, 2020-ig 22,5 Mtoe-ra. [EURÓPAI BIZOTTSÁG, 2014]

így alacsonyabb élelmiszerárak alakulhatnak ki. A hatás vélhetően rövid idejű, hiszen a gazdák törekednének olyan terményt előállítani, aminek meg van a kereslete, így a szántóföldi és környezeti adottságok függvényében alacsonyabb mennyiségen állna be az egyensúly. Az alacsonyabb mennyiség viszont negatív hatást jelentene az agrárfoglalkoztatásra, az élelmiszerként és takarmányként fel nem használt termények előállítói körében. Ez a folyamat viszont a globális élelmezési problémákra semmilyen jótékony hatást nem gyakorolna, hiszen csak a tényleges, lokálisan értelmezhető élelmiszer és takarmány kereslete határozná meg a kínálatot. Természetesen az időjárási viszontagságok hatását modellezni nehézkes, figyelembe véve, hogy tapasztalati alapon szinte azonos betakarított területhez akár kétszeres termelési eltérés is párosítható.

Javaslat az ILUC hatás elkerülésére

Az ILUC hatás nem minden etanol előállító régióban van jelen, ugyanakkor mindenhol megfontolandó a termés hozamok növelésének lehetősége, hogy az esetlegesen növekvő kereslet mellett is biztosított lehessen az ILUC-mentes előállítás. Szabó-Morvai szerint: "A hazai kukoricatermesztés hatékonyságjavulásában rejlő potenciál mértékét jelzi, hogy az elmúlt években a szomszédos Ausztria kukorica termésátlagainak alig 40%-át volt képes elérni a magyar mezőgazdaság." [SZABÓ-MORVAI, 2012]. A Nemzeti Agrárgazdasági Kamara 2013. évi sajtóközleménye szerint a visegrádi országokban tapasztalt kukoricahozamok az osztrák termelők által elért hozam csupán 60 %-át teszik ki. Ezen hozamkülönbség egyetlen oka a kelet – európai mezőgazdaságok alacsony szintje. „A négy visegrádi ország önmagában is képes az EU számára évi további 8 milliárd liter bioüzemanyag előállítására – ez a teljes kontinens közlekedési célú felhasználásának 1 %-át jelenti. Ezen felül Európa szójaalapú takarmány importjának 1/5-ét válthatja ki az az 5 millió tonna GMO és antibiotikum-mentes állati takarmányadalék, amely a bioüzemanyag - gyártás melléktermékeként jön létre. Mindezt földhasználatbeli változás nélkül, pusztán növekvő hozamokkal és a művelés alól kivont földek rekultiválásával lehet elérni.” [NEMZETI AGRÁRGAZDASÁGI KAMARA, 2013]

A bioüzemanyagok másik lehetősége, amely az ILUC hatás elkerülésére szolgálhat, a második generációs, vagy fejlett bioüzemanyagok, amelyek alapanyaga nem élelmiszernövény, hanem mezőgazdasági hulladék. Noha már a 2008-as IEA tanulmány is felveti ezen fejlett üzemanyagok alkalmazásának szükségességét, a technológia fejlődése nem követte az erre irányuló igényeket. 2013-ra készült el Olaszországban Európa első ipari méretű, második generációs bioüzemanyag gyára, amelynek kapcsán Anselm Eisentraut, az International Energy Agency energetikai tanácsadó cég bioüzemanyag-kutatója elmondta: „Tanúi vagyunk egy új éra születésének, a szemünk előtt játszódik le fejlett bioüzemanyagok korának kezdete. Talán nem olyan gyorsan történik meg mindez, mint amire öt évvel ezelőtt számítottunk, de végül ezt is megéltük.” [NAPI, 2013] Az új technológia tehát új távlatokat nyithat, és megfelelő piaci érettség esetén remek kiegészítője lehet az élelmiszeralapú bioüzemanyag előállító egységeknek.

Következtetések

Az élelmiszercélú növényekből történő bioüzemanyag előállítás élelmiszerárakra, vagy az élelmiszerbiztonságra vonatkozó hatására egyöntetű szakirodalmi konszenzus nem lelhető fel. Az élelmiszerárak változására való hatás neves kutatások esetében is csak jelentős szórással megbecsült. A kérdéskör értelmezéséhez vissza kell nyúlni az alapindítékokhoz: fosszilis energiahordozók korlátoltságai, agrárium támogatása, ÜHG-kibocsátás csökkentés,

energiaellátás biztonsága. A jövő tekintetében a mezőgazdasági hulladékokból történő üzemanyag előállítás nagyreményű, azonban a technológia lehetőségei még tovább vizsgálandók. Magyarország esetében azonban földhasználat változással nem jár a bioüzemanyag előállítás, valamint az egyéb esetben feldolgozatlan állapotban exportálásra kerülő kukorica hazai átalakításával jelentős foglalkoztatási és értékes melléktermék előállításával járó hasznokat realizál hazánk.

Hivatkozott források

BAI A. [2012] Bioetanol: zöld, vagy sötét jövő. Letöltés dátuma: 2014. augusztus 19, forrás: http://napok.georgikon.hu/cikkadatbazis-2012-2013/doc_view/26-bai-attila-bioetanol-zold-vagy-sotet-jovo

BOROS S. – TAKÁCSNÉ GYÖRGY K. [2011] A Bioüzemanyag, mint megújuló erőforrás Magyarországon – Lehet-e elősegíteni az elterjedését szabályozással? Megjelenés: Acta Carolus Robertus 1(2), 2011, Letöltés dátuma: 2014. augusztus 19, forrás: http://epa.oszk.hu/02400/02498/00002/pdf/EPA02498_acta_carolus_robertus_2011_2.pdf

Európai Bizottság [2013] Eredményjelentés a megújuló energiákról - A Bizottság Jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának. Megjelenés: 2013. március 27, Letöltés dátuma: 2014. augusztus 2, (12pp.)
forrás: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2013:0175:FIN:HU:PDF>

Európai Bizottság [2014] MAGYARORSZÁG 2014. évi nemzeti reformprogramjának és konvergenciaprogramjának értékelése, Bizottsági Szolgálati Munkadokumentum. Megjelenés: 2014. június 2, Letöltés dátuma: 2014. augusztus 19, forrás: http://ec.europa.eu/europe2020/pdf/nd/swd2013_hungary_hu.pdf

European Commission [2012] Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 98/70/EC relating to the quality of petrol and diesel fuels and amending Directive 2009/28/EC on the promotion of the use of energy from renewable sources. Megjelenés: 2012. október 17, Letöltés dátuma: 2014. február 12, forrás: www.ec.europa.eu:
http://ec.europa.eu/energy/renewables/biofuels/doc/biofuels/com_2012_0595_en.pdf

EUROSTAT [2014] Share of renewable energy in fuel consumption of transport. Letöltés dátuma: 2014. augusztus 2, forrás: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=tsdcc340>

MTI/iho [2014] Piacbővülésre számít a Pannonia Ethanol. Megjelenés: 2014. június 22, Letöltés dátuma: 2014. augusztus 19, forrás: <http://iho.hu/hir/piacbovulesre-szamit-a-pannonia-ethanol-140622>

Napi Gazdaság [2013] Robbantja a benzinpiacot a forradalmi bioüzemanyag. Megjelenés: 2013. november 6, Letöltés dátuma: 2014. február 12, forrás: www.napi.hu

http://www.napi.hu/nemzetkozi_gazdasag/robbantja_a_benzinpiacot_a_forradalmi_biouzema_nyag.568834.html

Nemzeti Agrárgazdasági Kamara [2013] A Kelet-Európai gazdálkodók a bioüzemanyagok támogatására szólítják fel a döntéshozókat. Megjelenés: 2013. szeptember 9, Letöltés dátuma: 2014. augusztus 3, forrás:

http://www.nak.hu/images/Kamara/Sajt%C3%B3k%C3%B6zlem%C3%A9nyek/NAK_sajt%C3%B3k%C3%B6zlem%C3%A9ny_V-4_%C3%A1ll%C3%A1spont_bio%C3%BCzemanyagokr%C3%B3l.pdf

Nemzeti Fejlesztési Minisztérium [2013] Jelentés - A megújuló energiaforrások 2011-2012. évi felhasználásáról Magyarországon. Letöltés dátuma: 2014. augusztus 19, forrás: http://ec.europa.eu/energy/renewables/reports/2013_en.htm

OECD/IEA [2013] World Energy Outlook 2013. Paris, International Energy Agency. (52, 65-66, 76, 79, 198-199 p./690 pp.)

POPP J. – ALICZKI K. – GARAY R. – KOZAK A. – NYÁRS L. – RADÓCZNÉ KOCSIS T. – POTORI N. [2011] A biomassza energetikai célú termelése Magyarországon, Agrárgazdasági Kutató Intézet, Budapest. (89 p./160 pp.)

SIMS, R. – TAYLOR M. [2008] From 1st to 2nd generation biofuel technologies - An overview of current industry and RD&D activities. International Energy Agency. (5-6 p.) Megjelenés: 2008. november, Letöltés dátuma: 2014. február 12, forrás: [www.iea.org: http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/2nd_Biofuel_Gen.pdf](http://www.iea.org/publications/freepublications/publication/2nd_Biofuel_Gen.pdf)

SZABÓ-MORVAI, Á. [2012] Gazdasági Hatásvizsgálat A Pannonia Ethanol Dunaföldvár És Pannonia Ethanol Mohács Bioetanol Üzemekről. HÉTFA Elemző Központ Kft. (3-4 p.) Megjelenés: 2012. július, Letöltés dátuma: 2014. február 12, forrás: [www.epure.org: http://www.epure.org/sites/default/files/publication/130528-189-Economic-Impact-Study-on-Pannonia-Ethanol-Bioethanol-Plants-H%29.pdf](http://www.epure.org/sites/default/files/publication/130528-189-Economic-Impact-Study-on-Pannonia-Ethanol-Bioethanol-Plants-H%29.pdf)

XIAODONG D. - LIHONG L. [2012] Ethanol Strengthens the Link Between Agriculture and Energy Markets. In: Inside the Black Box: The Price Linkage and Transmission Between Energy and Agricultural Markets. Energy Journal. February 2012, Vol. 33, No. 2, 2012, pp. 171-194., Megjelenés: 2012. június 5, Letöltés dátuma: 2014. február 12, forrás: [www.ers.usda.gov: http://www.ers.usda.gov/amber-waves/2012-june/ethanol-strengthens-the-link.aspx#.UvqMK_uaWSr](http://www.ers.usda.gov)

Szerző(k)

Alföldy-Boruss Márk

PhD hallgató

Szent István Egyetem, Gödöllő

mark.alfoldyboruss@gmail.com

ECONOMIC ROLE AND RELATIONS TO LAND USE OF SECOND VERSUS FIRST GENERATION BIOFUELS

Második versus első generációs bioüzemanyagok gazdasági szerepe, kapcsolata a földhasználattal

BOROS Sándor – TAKÁCSNÉ GYÖRGY Katalin

Abstract

Earlier research analyzing secondary data and reviewing EU directives pointed out that EU/national tax (excise) and policy legislation had an impact on the incidence of two biofuels considered to be renewable energy sources, biodiesel and bioethanol. Based on EU Member state reports on biofuel use prepared for the European Commission, the dynamic growth of biodiesel and bioethanol use predicted by trend calculations from 2006 data did happen.

The close correlation between the progressive and dynamic growth in biofuel use and the trends in EU regulatory measures and tax allowances can be attributed to the EU energy policy targets set.

The paper reviews this approach from the energy perspective, based on the proposal of Indirect Land Use Change “ILUC”, highlighting the correlations between land use changes and greenhouse gas emissions (Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council). The question emerges, to which extent maximisation of first generation biofuels ratio in 5%_E may have an impact on second generation biofuel production as

opposed to earlier concepts on the overall 10%_E obligation. Prevalence of the latter is subject to wide ranging innovation of economic operators in the supply chain, whilst failing competitiveness of the EU as a whole and changes in agribusiness should also be taken into consideration.

Keywords *alternative energy, legal environment, production capacity, raw materials*

JEL kód: O13; Q15; Q42

Összefoglalás

Korábbi kutatómunkánkban szekunder adatok elemzésével, illetve a direktívák áttekintésével kimutattuk, hogy az uniós és a nemzeti szakmai, illetve adójogi (jövedéki) szabályozás – a bioüzemanyag, mint megújuló energiaforrás tekintetében – a biodízel és a bioetanol elterjedésére hatással van. A biodízel és a bioetanol felhasználásának dinamikus növekedésére szekunder adatokon 2006-ban végzett trendszámításokban kapott várható növekedés bekövetkezett, az Európai Unió tagállamai által a bioüzemanyag felhasználással kapcsolatban a Bizottság részére készített jelentések alapján.

Az Európai Unió energiapolitikájában meghatározott célokra vezethető vissza, hogy a bioüzemanyag-felhasználás fokozatos és dinamikus növekedése és az Európai Unió szabályzó rendszerének változása, adókedvezmények alkalmazása között szoros kapcsolat mutatható ki.

A tanulmány a témakör energetikai szempontú megközelítését az Indirect Land Use Change „ILUC” elnevezésű javaslat alapján vizsgálja, kiemelve a földhasználat változás és üvegházhatású gázkibocsátás közötti összefüggéseket (28/2009 EK irányelv). Kérdés, hogy a korábbi elképzelésekkel szemben (10%-os

kötelezettség) az első generációs bioüzemanyagok 5%-ban történő maximalizálása mennyiben befolyásolja a második generációs bioüzemanyagok termelését. Ezek elterjedése függ a termékpálya szereplői széleskörű innovációs tevékenységétől, ugyanakkor számolni kell az Európai Unió versenyképességének csökkenésével, illetve változásokkal az agrárgazdaságban is.

Kulcsszavak *alternatív energia, jogszabályi környezet, termelési kapacitás, alapanyag*

Introduction

Considering the carrying capacity of the Earth and our oversized ecological footprint, it is just a question of time when production of fossile fuel reserves reaches its climax, when car manufacturers start mass production of novel technology vehicles at affordable prices and what the new fuel will be [Bai A. 2011].

For the purposes of a new fuel, biomass is considered to be the first choice. Community regulation stipulates that the proportion of fuel from renewable sources should reach 10% of total fuels used by 2020 in transportation [Directive 2009/28/EC of the European Parliament and the Council].

Substantial deviations were demonstrated in the extent of emissions originating from indirect land use changes related to the biofuel supply chain by research concerning production of agricultural crops for industrial purposes and the manufacture and use of fuels derived from them [ILUC 2012]. The difference may adversely affect emission reductions – having a positive impact on the greenhouse effect – if emissions of fossil fuel use for this purpose is taken into account for comparison.

A solution to the emerging problem may be the promotion of second generation biofuels [Popp et al. 2010]. Therefore, the European Commission finds it important to maximise first generation biofuel use at 5%_E and the remaining part must be coming from second generation biofuels [Commission Recommendation of 2012 on the amending of Directive 2009/28/EC].

In line with the proposal of the European Commission this research revised the topic from several aspects in addition to the impact of biofuel use on land use. Discernible trends are evaluated against the feasibility of the obligatory percentage ratio (10%_E) specified for biofuel use and beside the land use problem other bottlenecks are also identified.

Materials and method

The findings of the trend calculation prepared during former secondary research on estimates of biofuel use in the EU Member States including in particular Hungary [Boros 2006, Boros 2011, Boros 2013] were compared to the trend calculations made using the factual figures

from the past period since. The study focused on the period between 2005 and 2009 – no more recent figures were used since Member States do not publish reports to this effect any more under the effective directive. Amendment to the directive is currently underway [Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council]. For the purposes of the study, only Member States with biofuel use exceeding 200,000 tons per annum were selected [European Commission. Member_states_reports_directive_2003_30_ec_2006-2011]. Member States investigated included: Austria, Czech Republic, United Kingdom, France, The Netherlands, Poland, Hungary, Germany, Italy, Portugal, Romania, Spain and Sweden. Biofuel use was evaluated by fitting functions used for trend calculations on the basis of actual figures.

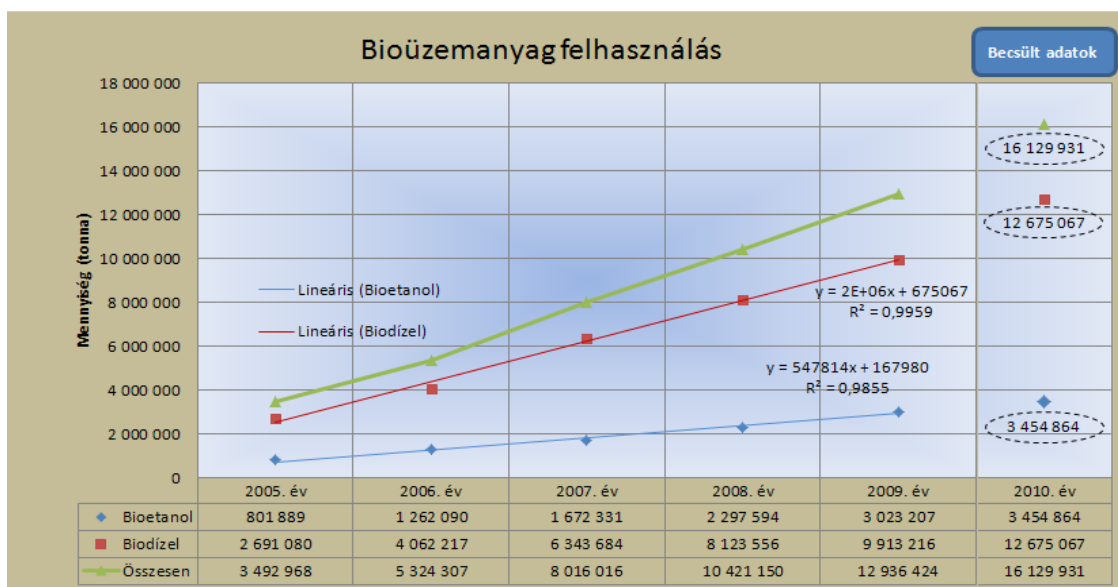
Penetration of biofuels in the energy mix was assessed and stated also for the Member States with biofuel use in excess of 200,000 tons per year and the average rate of the European Union as a whole for the year 2009 was determined with respect to Member States individual considerations. Using the tendency revealed in the trend analysis for biofuel use the share of biofuel in Hungary was studied in the period from 2010 to 2012 in addition to year 2009 [National Tax and Customs Office 2014].

The practical state-of-affairs was presented with a view to the feasibility of the 2020 target of 10%_E applicable to Hungary [Hungarian Government 2011: Action Plan for Renewable Energy Utilisation in Hungary 2010-2020; Government Decision No 1002/2011. (I. 14.)], with the help of an in-depth interview with key operators in the sector in January 2014 [Zách D. 2014], in consideration of the mandatory application of 4.9%_E biofuel ratio effective pursuant to national legislation from 1 January 2014 [Government Decree No343/2010. (XII. 28.)], and reviewing the parameters having an impact on standard qualities concerning the biodiesel contents of diesel fuels 7% v/v [Hungarian Standard. MSZ EN 590 2013], and concerning E5 gasoline 5% v/v and E10 gasoline 10% v/v [Hungarian Standard. MSZ EN 228 2013] (stressing the differences between volumetric percentage ratio and energy percent).

Using the calculation results for biofuel rates the minimum necessary area under canicola (rapeseed) and maize (corn) crops was determined [Central Statistical Office 2014]. The purpose of the research using the diesel and gasoline consumption figures of 2012 as the benchmark [National Tax and Customs Office] was to determine whether or not the 10%_E target applicable to Hungary by the year 2020 can be met as a function of land use for second generation biofuels or regardless of the land use pattern applied.

Results

Unlike in the findings of earlier work, biodiesel and bioethanol in the trend calculations matched linear functions better than polynomial functions. Based on this it has been established that the growth rate of biofuel became constant. Exponential functions also match quite finely for biodiesel and bioethanol mathematically, this option however was not considered due to professional reasons: rapeseed, the source of biodiesel has limited area under crop, while motor vehicles running on bioethanol are available in limited supply only. Biofuel use for 2010 was estimated using linear functions. Comparing facts with earlier estimations for 2010 it can be stated that earlier expectations were not met. The factual growth rate of the biofuels use in 2009 has been decreased by 93,323 tonne/year and in 2010 it has been increased by 73,207 tonne/year comparing to our earlier estimated arithmetic average of 2,454,187 tonne/year. Using the linear correlation fitting well for the data from 2005 to 2009 3,454,864 tons and 12,675,067 tons of bioethanol and biodiesel use were estimated, respectively. Adding the two values gives an estimated total biofuel use for 2010 as 16,129,931 tons. (Figure 1)

Figure 1: Aggregate biofuel use in EU Member States (quantity in tons, bioethanol, biodiesel, total, estimated figures on far right)

Sources: http://ec.europa.eu/energy/renewables/biofuels/ms_reports_dir_2003_30_en.htm
 Editing and calculations by the authors based on EU Member States reports on biofuel use

Assessing the tendency shows that the share of biofuel use in the transport sector of the examined EU Member States in 2009 was 4.36%_E. Hungary ranks 9th with 3.75%_E in terms of biofuel rates (Table 1)

Table 1: Biofuel percentage ratio achieved by selected EU Member States

Serial number	Member State	Ratio of biofuels in the energy contents in 2009
1	Austria	7,00%
2	France	6,25%
3	Germany	5,50%
4	Sweden	5,25%
5	Poland	4,63%
6	Portugal	4,28%
7	Romania	4,10%
8	The Netherlands	3,75%
9	Hungary	3,75%
10	Spain	3,55%
11	Italy	3,47%
12	Czech Republic	2,72%
13	United Kingdom	2,48%
Total		4,36%

Source: http://ec.europa.eu/energy/renewables/biofuels/ms_reports_dir_2003_30_en.htm
 Table edited and calculated by the authors based on EU Member States reports on biofuel use

In the subsequent part of our research Hungary was put in the focus. It has been established that compared to the 2010 benchmark the biofuel ratio declined in Hungary, which can be explained by the decline of gasoline sold. The ratio of biofuels was determined by comparing the aggregate energy contents of diesel oil and gasoline to biodiesel and biopetrol (biogasoline) expressed in energy contents one by one, and using the values obtained this way the value calculated for biofuels was divided with the value for fossil fuels. Using the calculation method outlined above the applicable percentage levels for the years 2010, 2011 and 2012 were 4.41%_E, 4.04%_E and 4.11%_E, respectively.

The calculation uses exact energy percentage (%_E) values, because it takes into account the volumes of biofuels and fossil fuels expressed in their energy contents without including any weighing factors. The value obtained this way will be higher than the value obtained with the calculation method used in Hungary's country report for the years 2009 and 2010 (where biodiesel and diesel oil plus bioethanol and gasoline volumes expressed in energy contents were divided with each other separately and the arithmetic means of the two percentage values obtained this way was expressed in percentage) [European Commission. Member_states_reports_directive_2003_30_ec_2010-2011]. Calculation method for calculating the ratio of biofuels is presented on Table 2 below.

Table 2 Biofuel rates achieved by Hungary

Year	Fuel type	energy contents (PJ)	energy contents of its biodiesel or bioethanol ratio (PJ)	Percentage ratio of biofuels in energy content
2010	Diesel	106,01	5,21	4,91%
	Gasoline	55,17	1,90	3,44%
	Total	161,19	7,11	4,41%
2011	Diesel	116,99	5,13	4,39%
	Gasoline	51,89	1,69	3,26%
	Total	168,88	6,83	4,04%
2012	Diesel	113,42	5,21	4,60%
	Gasoline	51,37	1,57	3,05%
	Total	164,80	6,78	4,11%

Source: (http://ec.europa.eu/energy/renewables/biofuels/ms_reports_dir_2003_30_en.htm)

Table edited by the authors based on Hungary's 2010 country report, and the consolidated figures by the National Tax and Customs Office for 2011 and 2012

It was stated that – regarding the maximum amount allowed for biodiesel 7% v/v and bioethanol 5% v/v expressed in terms of volumetric percentage values as per the requirements laid down in the effective Hungarian diesel and gasoline standards, respectively [Hungarian standard. MSZ EN 590 2013, Hungarian standard. MSZ EN 228 2013] – the value of 4.9%_E specified for both diesel and gasoline in Government Decree No 343/2010. (XII. 28.) effective with 1st of January 2014 can simply not be met for each fuel types, due to the fact that the rate derived from the difference between the two units of measurement volumetric percentage vs. energy percentage is 1.1 for biodiesel and 1.5 for bioethanol [Zách D. 2014].

Furthermore, it was also investigated how the biofuel rates will change when the limits in fuel standards and operating parameters of vehicles allow for practical application of the 10% v/v biofuel use jointly (for instance, the E10 standard petrol will become suitable for use in transportation without damaging effects or 10% bio-version will be blended in diesel oil). According to the completed calculations with 2012 as a benchmark 8.34%_E biologically derived fuel rates can be achieved in Hungary by the year 2020 (Table 3).

Table 3 Feasibility of biofuel rates for Hungary

Year	Fuel	energy contents (PJ)	biodiesel or bioethanol volume (litre)	energy contents of its biodiesel or bioethanol ratio (PJ)	Percentage ratio of biofuels in energy content	vol% associated with energy contents of the biofuel
2012	Diesel	113,42	157 968 328	5,21	4,60%	5,06%
	Gasoline	51,37	74 598 041	1,57	3,05%	4,57%
	Total	164,80		6,78	4,11%	
Prospects based on the effective standard	Diesel	113,42	218 574 389	7,21	6,36%	7,00%
	Gasoline	51,37	81 502 803	1,71	3,33%	5,00%
	Total	164,80		8,92	5,42%	
Prospects with 10% _E ratio based on possible standard	Diesel	113,42	312 459 237	10,31	9,09%	10,00%
	Gasoline	51,37	163 169 470	3,43	6,67%	10,00%
	Total	164,80		13,74	8,34%	

Source: Table edited and calculated by the authors based on consolidated figures of the National Tax and Customs Office for 2012

In the next step changes in land use in relation to the maximum 5%_E ILUC defined first generation biofuel rate were assessed. It was established that the size of land under rapeseed must be increased up to 176,304 hectares even when the joint performance of the 4.9%_E rate is to be met – let alone achieving the target separately by the individual fuel types as stipulated in Government Decree No 343/2010. (XII. 28.). Considering the limit of the effective diesel oil standard for biodiesel as the benchmark and calculating with a biofuel ratio of 5.42%_E, the demand for land under rapeseed will grow to 243,945 hectares. In case the European Union fails to endorse the proposal on maximum allowable off-set of 5%_E for first generation biofuels, the size of land under rapeseed will have to be further increased to 348,727 hectares, changing the rate of land under rapeseed by a factor of 2.11 compared to the 2012 benchmark. The set of criteria applied to maize will not cause such a growth in land use compared to the 2012 figure. Changes in land use related to biofuel ratios in Hungary is presented in Table below.

Table 4 Size of land needed to cover biofuel ratios in Hungary

Production figures in Hungary	Change in land use			
	Rapeseed (kg)	Biodiesel (L)	Maize (kg)	Bioethanol (L)
Harvested in 2012 (hectares)	164 916		1 191 291	
Total yield in 2012	414 637 000		4 762 707 000	
Average yield and return rate in 2012	2 510	896	4 000	1481
Based on 2012 biofuel ratios	442 522 883	157 968 328	201 480 192	74 598 041
Land requirement (hectares)	176 304		50 370	
Prospects based on effective standard	612 301 022	218 574 389	220 129 110	81 502 803
Land requirement (hectares)	243 945		55 032	
Prospects with 10% _E requirement based on prospective standard	875 304 336	312 459 237	440 700 796	163 169 470
Land requirement (hectares)	348 727		110 175	

Source: http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omf001a.html
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omn001a.html
http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omn002c.html

Table edited and calculated by the authors based on Central Statistical Office figures for types of cultivation and economic sectors, arable land under key grain and land crops and their use

It was found that changing the size of land under rapeseed from 164,916 hectares in 2012 to 348,727 hectares results in an increment of 183,811 hectares under energy crops. If compensated by reducing the area of 1,191,291 hectares under maize in 2012 means a 15% reduction in corn production.

Due to the limited scope of this paper the impact of second generation biofuels on land use was not discussed here. The issue will be covered more in details in future papers.

Conclusions

Biofuel use was evaluated by fitting typical functions used for trend calculations on the basis of actual figures. A key issue for the years to come will be whether first and/or second generation biofuels will be a potent candidate for replacing current fossil fuels in transportation as a new energy resource on the long term.

In the event the proposal on maximum allowable off-set of 5%_E for first generation biofuels is endorsed, the size of rapeseed tillage in Hungary would have to be increased to 245,000 hectares as a minimum compared to 165,000 hectares in 2012. In case the proposal is dismissed ie. the current Community regulation on maximum 10%_E of biofuels ratio will not be changed, and taking into consideration our calculation in order to fulfil the 8,34%_E use of biofuels (biofuels ratio) in Hungary – by establishing the chance of the 10% v/v blending in the effective fuel standard - the growth of the land use size of rapeseed tillage should be increased up to minimum 350,000 hectares. Changing the size of rapeseed tillage from 165,000 hectares in 2012 to 350,000 hectares results in an increment of nearly 185,000 hectares of energy crop tillage. If this is achieved by reducing the maize tillage of nearly 1,200,000 hectares in 2012 it would result in a 15% reduction in corn production.

Taking into account the current Community regulation and the proposed modification, Hungary will not be able to perform for 2020 the request of 10%_E proportion of biofuel use in transportation.

The emerging problem goes far beyond the competition with food crops for arable land as a resource with limited availability, that is whether food or industrial raw material should be produced on a piece of land. In our view we have to face the fact that the prevailing concept for the use of biofuels fails to meet practical testing. The theoretical model is simply flawed. Innovation has to turn to completely new vistas if a feasible new model is ever to be created. Assertive promotion of second generation biofuels may represent a partial solution to reduce the greenhouse effect but will provide no answer to the fuel needs of the future generations.

References

- BAI A. [2011] Újabb generációs bioüzemanyagok perspektívái. Magyar Tudomány. 2011. 1./10. pp.) <http://www.matud.iif.hu/2011/07/12.htm> (last accessed: 2 February 2014)
- BOROS S. [2006] Bioüzemanyagok felhasználásával kapcsolatos adójogi szabályozás értékelése. Szakdolgozat. Gyöngyös, (7./15. pp.)
- BOROS S. [2011] A bioüzemanyag, mint megújuló erőforrás Magyarországon - lehet-e elősegíteni az elterjedését szabályozással? TDK-dolgozat. Gyöngyös, (20./37. pp.)
- BOROS S. [2013] A bioüzemanyag, mint megújuló erőforrás Magyarországon - lehet-e elősegíteni az elterjedését szabályozással? OTDK-dolgozat. Veszprém, (20./36. pp.)
- Official Journal of the European Union [2009 L140] Directive 2009/28/EC of the European Parliament and of the Council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources and amending and subsequently repealing Directives 2001/77/EC and 2003/30/EC.
- Proposal of the European Commission [2012] for a DIRECTIVE OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL amending Directive 98/70/EC relating to the quality of petrol and diesel fuels and amending Directive 2009/28/EC on the promotion of the use of energy from renewable sources, Brussels (1/25 pp)
- European Commission [2012] MEMO-12-787 Indirect Land Use Change (ILUC). Brüsszel, (1./4. pp.)

- European Commission. Member_states_reports_directive_2003_30_ec_2005-2011
http://ec.europa.eu/energy/renewables/biofuels/ms_reports_dir_2003_30_en.htm (last accessed: 10 October 2013)
- Központi Statisztikai Hivatal. A fontosabb gabonafélék termesztése és felhasználása. (1./4.pp.) http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omn001a.html (last accessed: 31 January 2014)
- Központi Statisztikai Hivatal. A fontosabb szántóföldi növények termesztése és felhasználása. (1./4.pp.) http://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_omn002c.html (last accessed: 31 January 2014)
- Magyar Kormány [2011] Magyarország Megújuló Energia Hasznosítási Cselekvési Terve 2010-2020. (164./166. pp.)
http://www.kormany.hu/download/2/b9/30000/Meg%C3%BAjul%C3%B3%20Energia_Magyarorsz%C3%A1g%20Meg%C3%BAjul%C3%B3%20Energia%20Hasznos%C3%ADt%C3%A1si%20Cselekv%C3%A9si%20terve%202010_2020%20kiadv%C3%A1ny.pdf (last accessed: 20 January 2014)
- Magyar Kormány [2011] Magyarország Megújuló Energia Hasznosítási Cselekvési Tervével összefüggő egyes feladatokról szóló 1002/2011. (I. 14.) Korm. határozat.
http://njt.hu/cgi_bin/njt_doc.cgi?docid=140441.204259 (last accessed: 20 January 2014)
- Magyar Közlöny. [2010. évi 199. szám] A fenntartható bioüzemanyag-termelés követelményeiről és igazolásáról szóló 343/2010. (XII. 28.) Korm. rendelet.
- Magyar Szabványügyi Testület. [2013] Gépjármű-hajtóanyagok. Dízelgázolaj. Követelmények és vizsgálati módszerek. Magyar Szabvány. MSZ EN 590. (1./17. pp.)
- Magyar Szabványügyi Testület. [2013] Gépjármű-hajtóanyagok. Ólmozatlan motorbenzin. Követelmények és vizsgálati módszerek. Magyar Szabvány. MSZ EN 228. (1-19. pp.)
- Nemzeti Adó- és Vámhivatal [2014] Kötelező bioüzemanyag részarányt tartalmazó 2011. évre és 2012. évre vonatkozó összesített általános adatok. (1./2. pp.)
- Nemzeti Adó- és Vámhivatal.
http://www.nav.gov.hu/nav/szolgaltatasok/adostatisztikak/jovedeki_statistikak/uzemanya_gtolto_allomasok_forgalmi_adatai_havi_bontasban.html (last accessed: 31 January 2014)
- POPP J. – SOMOGYI A. – BÍRÓ T. [2010] Újabb feszültség a láthatáron az élelmiszer- és bioüzemanyag-ipar között? Gazdálkodás. (592./603. pp.)
http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/99181/2/Popp%20et%20al_2010_6.pdf (last accessed: 2 February 2014)
- ZÁCH D. [2014] Jön a benzin, amitől elromolhat az autó. Totalcar - Magazin (1./8. pp.)
http://totalcar.hu/magazin/kozelet/2014/01/24/jol_nezze_meg_mit_tankol/ (last accessed: 24 January 2014)

Authors:

Sándor Boros

PhD student

Szent István University

Management and Business Administration PhD School

boros.sandor1973@gmail.com

Dr. Takácsné dr. habil Katalin György

University professor

Károly Róbert College

Institute of Economics, Methodology and Informatics

tgyk@karolyrobert.hu

**ÉSZAK-MAGYARORSZÁG XXI. SZÁZADI VÁROSODÁSÁNAK TÁRSADALMI-
GAZDASÁGI ASPEKTUSAI**

Socio-Economic Aspects of the Urbanisation in Northern Hungary in the 21th. Century

BUJDOSÓ Zoltán

Összefoglalás

Az Észak-magyarországi Régió 2013-ban 40 várossal rendelkezik, ezzel hazánkban a második legvárosodottabb régiója. Hazánk városállományából a régió 12%-al részesedik, ugyanakkor elmondható, hogy sem területileg, sem funkcionálisan nem tekinthető homogénnek a vizsgált terület urbanizációja. Az új városok megyénkénti területi megoszlását tekintve elmondható, hogy az Észak-magyarországi Régió városodása – elsősorban Borsod-Abaúj-Zemplén megyének köszönhetően – az elmúlt évtizedben országos viszonylatban jelentős volt, de nagy számú város avattak még az ország keleti, északkeleti részében, Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Békés megyében. Az Észak-Magyarországi Régiót területileg vizsgálva elmondható, hogy néhány térség (Sajó-völgy, Miskolc környéke, Borsodi-Mezőség) erősen városodott, míg elsősorban a határmenti térségben nagy kiterjedésű városhiányos területek találhatók. Ugyanez jellemző a Cserhát és a Cserehát térségére. A régiók elsősorban rurális területein a XXI. században nagymértékű városodás indult el, e folyamat sajátosságait mutatja be a tanulmány.

Kulcsszavak: várossá nyilvánítás, városi funkció, Észak-Magyarország, társadalmi-gazdasági háttér

JEL kód: R58

Abstract

The texture of the town system in Hungary was really sparse after the World War II. when there were only 52 legal town. This number has increased more than fivefold in the last 65 years and after the most recent grading there are 318 settlements with this title. The towns in 19 counties most of them situated in Pest County (47), followed by Borsod-Abaúj-Zemplén (27) and Szabolcs-Szatmár-Bereg (26) followed by Bács-Kiskun, Békés and Hajdú-Bihar. So on the Great Plain, mostly the populated settlements with large area reclassified nowadays. The least number of towns is in Nógrád, Csongrád and Heves County, but to tell the truth these three counties have relatively small areas. If we take into consideration the number of settlement in the county Hajdú-Bihar is the top-ranking followed by Békés, Jász-Nagykun-Szolnok, and the counties of denser, village like system of settlements are the last: Zala, Baranya, Vas and Nógrád. The towns with the highest number of inhabitants expect Budapest in Hungary in 2013 Debrecen (218.000), Miskolc and Szeged (roughly 180.000) the towns with the smallest number of inhabitants is Pálháza (1200), Visegrád and Zalakaros (just above 1500). In the aspect of number of urban inhabitants the rate is highest in

Hajdú-Bihar and Csongrád and Békés almost reach this level, but Szabolcs-Szatmár-Bereg, Somogy, Nógrád and Heves Counties stay beyond 50%. According to the above mentioned researches made by Beluszky Pál Pest County has undergone the greatest change of number of population in the last decade

followed by Békés and Hajdú-Bihar while the smallest values of course belong to Nógrád, Heves and Komárom-Esztergom Counties.

Keywords: reclassification, urban function, Northern Hungary, socio-economic aspects

Bevezetés

A várossá nyilvánítás a hazai településföldrajz újra és újra megjelenő kérdésköre a hazai szakirodalomban. A városi cím, városi jog elnyerése országonként, országcsoportonként eltérő, a feltételek mind hazánkban, úgy külföldön folyamatosan változtak. A városi rang, a városok szerepkörének megítélése azonban nem egységes a hazai tudományos életben. Az értekezés szempontjából releváns tudományterületek közül a településföldrajzosok a települések funkcióit, a közép fokú ellátást biztosító intézményeket fogalmazzák meg, melyek egy-egy települést várossá emelnek a többi köréből. A "tértudományok" körében a város a településállományon belül kialakult munkamegosztás terméke, központi szerepkört betöltő település, amelyben a városi alapfunkciók megfelelő mennyisége és sokfélesége tömörül.

A városi rang odaítélése illetve a városi funkciókkal való kapcsolata a történelem során többször változott. A rendszerváltás utáni első fontos törvényünk, az 1990. évi önkormányzati törvény helyezte hatályon kívül a korábbi rendeletet, és a következő kilenc évben szabályozta a folyamatot (SZABÓ 1994, BALÁZS 1994).

Az önkormányzati törvény 59§-a így fogalmaz: „A nagyközség a várossá nyilvánítását kezdeményezheti, ha a városi cím használatát fejlettsége, térségi szerepe indokolja.” A rendszer azonban semmilyen kötelező elemet nem tartalmazott, csak javasolt irányelvek voltak a bírálók számára (TÓTH 2000, 2000b). Nincs szó lélekszámhoz kötött határról, vagy bármely olyan infrastrukturális mutatóról, amit egy városnak mindenképpen teljesíteni kell. Az egyetlen kemény korlát, hogy csak nagyközségekből lehet város, és a törvény 108. §-ából az is kiderül, hogy nagyközséggé válni adott esetben nehezebb, mint onnan várossá előlépni (PIRISI-TRÓCSÁNYI 2007).

Következő szabályozásként 1999-ben született meg a területszervezési eljárásról szóló 1999. évi XLI. törvény, amely valamivel részletesebb útmutatókat ad. A törvény 15. § (1) így fogalmaz: „nagyközségi képviselő testület – a település, a várossá nyilvánítás szempontjából nagyközség – várossá nyilvánításának kezdeményezésekor részletes értékelésben mutatja be a nagyközség fejlettségét, térségi szerepét”, majd a (2) bekezdés részletezi ennek szempontjait. A pályázat mellékletei között szerepel egy táblázat is, amely a KSH, illetve az önkormányzat által kötelezően szolgáltatott adatok körét tartalmazza, igaz a városi cím elnyeréséhez célszámokat nem társítottak. Így az eljárást az ún. esetjog, a bevett gyakorlat alakítja (PIRISI - TRÓCSÁNYI 2007, LÁSZLÓ 2007).

A 2011. évi CLXXXIX. Törvény Magyarország önkormányzatairól. A jogszabály 104. § a következőképpen fogalmaz: „ (1)Városi cím adható annak a községi önkormányzatnak, amely térségi szerepet tölt be, és fejlettsége eléri az átlagos városi szintet. (2) Ha a miniszter a várossá nyilvánítási kezdeményezést nem támogatja, erről tájékoztatja az érintett önkormányzat képviselő-testületét azzal, hogy milyen fejlesztések szükségesek az előterjesztéshez. Ha a képviselő-testület fenntartja a kezdeményezését, az eredmények elérését követő év január 31-ig – az önkormányzati választás évének kivételével – a korábbi felterjesztésének kiegészítésével ismételheti meg a kezdeményezését.” Ehhez igazodva 2013-ban tizennyolc településnek adományozott városi címet Áder János köztársasági elnök. Városi címet kap a Békés megyei Kondoros, a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Onga, a Fejér megyei Csákvár és Aba, a Győr-Moson-Sopron megyei Lébény, a Heves megyei Verpelét és Gyöngyöspata, a Jász-Nagykun-Szolnok megyei Besenyszög és Fegyvernek, a Komárom-Esztergom megyei Tát, a Pest megyei Újhartyán, Órbottyán, Piliscsaba, Diósd, Süllyás és Kerepes, a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei Ajak, valamint a Vas megyei Jánosháza. ([Magyar Közlöny, 2013. évi 118. szám, 64033. oldal](#)).

A fent említettek eredményeként megnőtt a városi rangú települések száma (1. táblázat).

1. táblázat: A városok számának változása Magyarországon 1945-2013 között

Év	Városok száma (db)	A városi népesség aránya (%)
1945	52	35
1960	63	40
1970	76	45
1982	96	53
1984	109	55
1989	164	58
1990	177	62
1993	184	63
1995	194	63
1996	206	64
1997	218	64
2000	237	65
2004	274	66
2006	289	67
2007	298	67
2008	306	68
2010	328	68
2013	346	69

Forrás: [Magyarország közigazgatási helynévkönyve, 2012.](#), a [Központi Statisztikai Hivatal](#) internetes portálján, A köztársasági elnök 325/2013. (VII. 10.) KE határozata városi cím adományozásáról ([Magyar Közlöny, 2013. évi 118. szám, 64033. oldal](#))

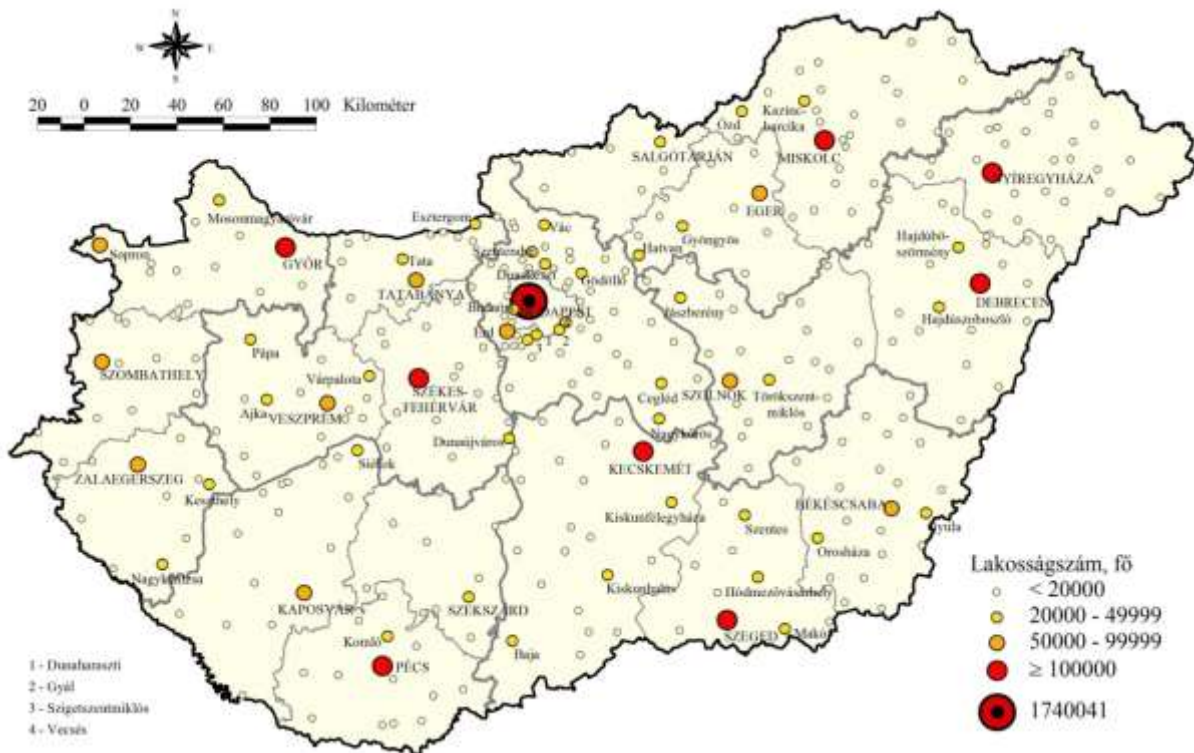
A fent leírtakból is látható, hogy a törvény továbbra sem tudott szigorú szabályozást hozni. A csökkenő, sőt szinte megszűnő gazdasági ellenére a városok száma ugrásszerűen növekedett és növekszik napjainkig. Ennek következtében a városok nagy többsége funkcióhiányos és kis népességű (minden nyolcadik város lakossága nem éri el az 5000 főt, több város egyetlen városi funkcióval sem rendelkezik) és kiterjedt városhiányos térség² ma már szinte nincs hazánkban (1. ábra, FARAGÓ 2006, 2009).

Az Észak-magyarországi Régió városai

Az Észak-magyarországi Régió 2013-ben 46 várossal rendelkezik, ezzel hazánkban a második legvárosodottabb régió. Magyarország városállományából a régió 12%-al részesedik,

² Városhiányos terület: olyan térség, ahol a városok egymástól való távolsága nagyobb, mint 25 km (Szabó G., 1997)

ugyanakkor elmondható, hogy sem területileg, sem funkcionálisan nem tekinthető homogénnek a vizsgált terület urbanizációja (BUJDOSÓ -SZÚCS 2008).

1. ábra: Magyarország városai 2013-ban

Ki kell emelnünk a vizsgált régióból Nógrád megyét, ahol az 1989. évi várossá avatások óta új város nem született, és sokáig a jogszabályi környezetnek köszönhetően nem is lehetett, hiszen a megyében még nagyközség sincs. Ennek köszönhetően Nógrád a legkevésbé városodott megyénk is, de az észak-magyarországi Heves megye is 11 várossal és alacsonyabb városi népességarányal bír (2. táblázat).

Az Észak-magyarországi Régiót területileg vizsgálva elmondható, hogy néhány térség (Sajó-völgy, Miskolc környéke, Borsodi-Mezőség) erősen városodott, míg elsősorban a határmenti térségben nagy kiterjedésű városhiányos területek találhatók (HAJDÚ Z., 1977). Ez jellemző a Cserhát és a Cserehát térségére (2. ábra).

A városok számának folyamatos növekedése is jelzi, hogy a rendszerváltás, majd az ezredforduló után is volt potenciál a településeken. Ezt mutatja az is, hogy az elmúlt bő két évtizedben több, mint 40%-al nőtt a városi rangú települések száma. A vizsgált időszakra vonatkozóan mindenképpen elmondhatjuk, hogy valamennyi olyan évben történt várossá nyilvánítás, amely nem választás éve volt (azaz lehetett), különösen „termékeny,” volt a 2001-es és a 2004-es és a 2013-as esztendő, amikor 3-3 nagyközség nyert városi jogállást (2005-ben és 2009-ben 2-2-, míg 2003-ban, 2007-ben és 2008-ban 1-1 település) (3. ábra).

A városodás folyamatának természetesen vannak bizonyos aspektusai a régióban (LUKÁCS - PERGER 1975). Elmondható, hogy a rendszerváltás előtti évekre a régióban a központi funkcióval rendelkező települések zöme már városi jogállású volt. A nagy történelmi múlttal rendelkező, teljes városi szerepkörű központok, szubközpontok tulajdonképpen már a világháborúk idején is rendelkeztek a ranggal, míg a 1945 után az első városodási ütem – az országos folyamatoknak megfelelően – az ipari központok kiépítését, iparvárosok kialakítását jelentette (Hatvan, Ózd, Kazincbarcika, Tiszaújváros – anno Leninváros).

2. táblázat: Magyarország megyéinek városodottsága

Megye	Városok Száma	Összes Település	Városi Jogállású települések aránya(%)	Városi népesség aránya(%)
Budapest	1	1	100	100
Pest megye	54	187	28,8	66,21
Közép-Magyarország	55	188	29,2	88,1
Fejér megye	17	108	15,7	44,12
Komárom-Esztergom megye	12	76	15,8	64,73
Veszprém megye	15	217	6,9	32,23
Közép-Dunántúl	44	401	10,9	54,47
Győr-Moson-Sopron megye	12	183	6,5	59,77
Vas megye	13	216	6,0	60,48
Zala megye	10	258	3,9	56,61
Nyugat-Dunántúl	35	657	5,3	59,24
Baranya megye	14	301	4,6	66,04
Somogy megye	16	245	6,5	52,34
Tolna megye	11	109	10,1	56,39
Dél-Dunántúl	41	655	6,2	59,02
Borsod-Abaúj Zemplén megye	29	358	8,1	58,63
Heves megye	11	121	9,1	46,93
Nógrád megye	6	131	4,6	41,96
Észak-Magyarország	46	610	7,5	52,85
Hajdú-Bihar megye	21	82	25,6	80,43
Jász-Nagykun-Szolnok megye	22	78	28,2	72,81
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	28	229	12,2	54,31
Észak-Alföld	71	389	18,2	68,56
Bács-Kiskun megye	22	119	18,5	68,17
Békés megye	22	75	29,3	75,85
Csongrád megye	10	60	16,6	75,35
Dél-Alföld	54	254	21,2	72,61
Ország összesen	346	3154	11,03	68,6

Forrás: A Magyar Köztársaság Helységnevtára, 2011, Magyar Közlöny, 2013

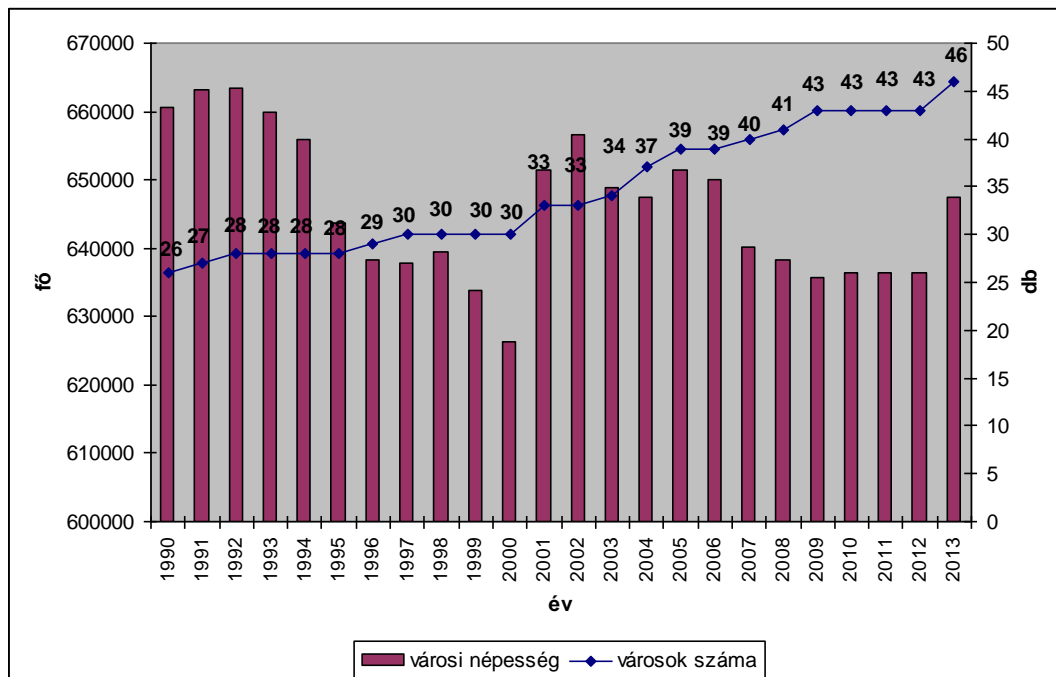
A korábbi járásközpontok és/vagy egy-egy kisebb táj természetes központjai alkották a második szakasz településeit. [Mezőkövesd](#), [Encs](#), [Heves](#), [Pásztó](#), [Edelény](#), [Szécsény](#), [Tokaj](#), [Bátonyterenye](#), [Füzesabony](#), [Pétervására](#), [Putnok](#), [Rétság](#), [Sajószentpéter](#), [Szikszó](#) elsősorban intézményeiknek, középfokú funkcióiknak köszönhetően a városi jogot (MOLNÁR-PÉNZES 2005, BUJDOSÓ ET AL., 2007, BUJDOSÓ 2007, BUJDOSÓ 2010, BUJDOSÓ 2012).

2. ábra: Az Észak-magyarországi Régió városai

Forrás: saját szerkesztés

A rendszerváltást követően már jóval polarizáltabb képet kapunk a városok tekintetében. Az új típusként megjelenő nagyváros közeli újonnan városodott települések (Alsózsolca, Felsőzsolca, Nyékládháza, Emőd) mellett egy-egy kisebb iparváros vagy volt iparváros (Lőrinci, Borsodnádasd, Bélapátfalva, Rudabánya, Sajóbábony), természetes kistáji központ (Mezőcsát, Szendrő, Pálháza, Abaújszántó, Gönc, Cigánd, Verpelét) vagy egyéb funkcióval rendelkező (vagy éppen nem rendelkező) város szerepel (Kisköre, Onga, Gyöngyöspata vagy Mezőkeresztes) a listán (BUJDOSÓ 2013).

3. ábra: Az Észak-magyarországi Régió városainak és városi népességének változása a rendszerváltástól napjainkig

Anyag és módszer

A választott téma összetettsége, valamint kiterjedt időbeli és térbeli dimenziói tehát igen sokrétű módszertan alkalmazását kívánták meg munkám készítése során, melyek az alábbiak:

- a témához kapcsolódó szakirodalom feldolgozása: a téma ország specifikus volta miatt elsősorban a hazai *publikált szakirodalmak* feldolgozására nyílt lehetőségem, rövid nemzetközi kitekintéssel;
- a település várossá nyilvánítási pályázati dokumentumai, tudományos alapokon nyugvó *fejlesztési dokumentumok, stratégiák*;
- a várossá nyilvánítás valamint a hazai terület- és településfejlesztés országos, területi és települési *normatív szabályzói*;
- a témával foglalkozó *(konferencia)kiadványok* tudományos cikkei;

Emellett további empirikus és szekunder adatgyűjtési módszereket is alkalmaztam:

- a hazai országos és települési *statisztikai adatok feldolgozása*: a kutatás során feldolgozásra kerültek a vizsgált városokra vonatkozó elérhető *statisztikai adatbázisok*, a TSTAR, a Statisztikai Évkönyvek. Emellett a *pályázati forrásokhoz kapcsolódó adatokat* az EMIR, a MÁK és az OTMR adatbázisokból szereztem be. A települések státuszának változásához és az aktuális közigazgatási helyzet bemutatásához a Magyar Köztársaság Helységnévtárát használtam. Az egyes települések aktuális információit azok *honlapjairól* gyűjtöttem illetve használtam a www.valasztas.hu weboldalt is kutatásokhoz;
- a vizsgált települések *SWOT-analízise*: elsősorban a várossá nyilvánítási dokumentumokból átvett elemzések;
- *kérdőíves felmérés* megvalósítása: miután kutatásomhoz csak részlegesen álltak rendelkezésre adatok, szükséges volt primer kutatás elvégzése. Ehhez a kérdőíves módszerét használtam. A kérdőíves felmérés három célcsoportra irányult (mindhárom esetben nyílt és zárt végű kérdéseket egyaránt tartalmazó ívet használtam, különböző kérdésekkel). Az önkormányzatokra vonatkozó lekérdezés során elsősorban a várossá nyilvánítási kérelmekre vonatkozó tényezőket, motivációjukat mértem fel, illetve a rang megszerzése óta eltelt időszak eredményeit (források, intézmények, hasznok) kívántam megtudni. A vizsgálat valamennyi kutatásba bevont település önkormányzatára kiterjedt. A primer kutatás másik célcsoportja a helyi vállalkozások, gazdasági szervezetek köre volt, településenként 50, reprezentatív (a település gazdasági profilját reprezentáló) vállalkozás felmérésére került sor. Kérdéseim elsősorban a várossá válás utáni gazdasági tevékenységekhez, pályázati lehetőségekhez, eredményekhez kapcsolódtak. Vizsgálatom harmadik célcsoportja a helyi lakosság volt, nem reprezentatív minta összeállításával városenként 500 főt kérdezek meg. A döntően a település általános megítélésére, a szolgáltatások változására, az életszínvonal alakulására vonatkozó kérdések célja az volt, hogy szubjektív képet kapjak azokról a "soft" tényezőkről, amelyeket a statisztikai adatok nem sugallnak;
- *mélyinterjúk* készítése: a vizsgálathoz a rendelkezésemre álló polgármesterekkel; vállalkozókkal; helyi lakosokkal készítettem interjúkat, elsősorban a helyi sajátosságok feltárására.

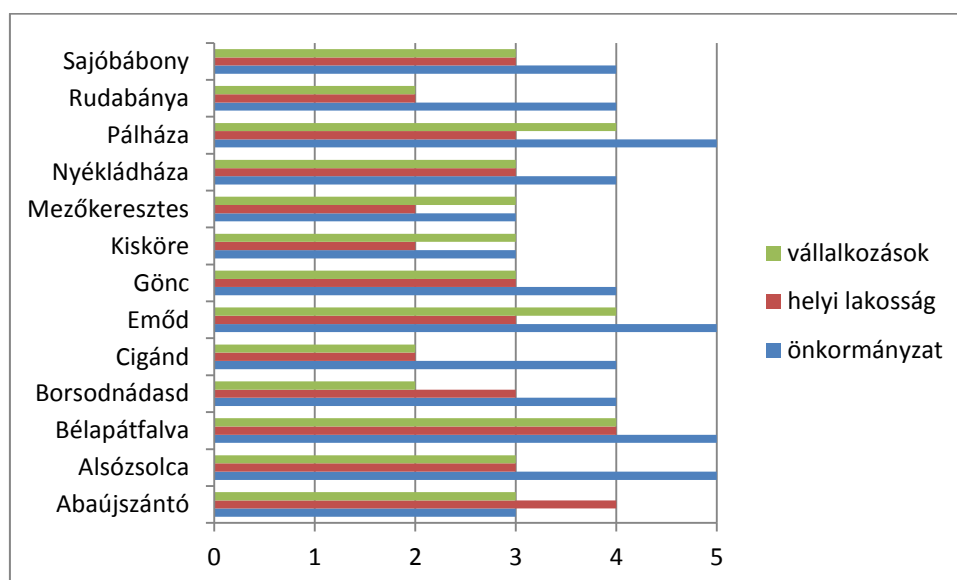
Eredmények

A szakirodalmi áttekintés, az elvégzett primer és szekunder adatgyűjtés és elemzés alapján a következő tudományos eredményeket állapíthatjuk meg:

1. A városi címnek komoly presztízse van hazánkban. A városi cím rangként megélt volta, az összefogás a lakosság körében a presztízsnövekedést eredményez.

A témával foglalkozó szakirodalom egyértelműen kijelenti, hogy a várossá válás korábbi gazdasági előnyei (nagyobb népességszámú községek esetében a helyben maradó SZJA aránya magasabb lehet, ha a település város, a városoknak az országos és Európai Unió pályázatokon, elsősorban intézményesültségük magasabb foka miatt könnyebb nyerni, vállalkozások szívesebben telepednek városokba) megszűntek, így kifejezett bevétel növekedés nem várható a címmel. Ezt a feltételezést igazolta vizsgálatom is.

A várossá válás ugyanakkor a vizsgált települések esetében szinte egyértelműen presztízskérdés volt, valamennyi megkérdezett célcsoport ezt emelte ki. Ugyanakkor azt is mindenképpen fontos megemlíteni, hogy nem minden településen jelenik meg a presztízsnövekedése a városi cím elnyerését követően (Mezőkeresztes, Kisköre). Továbbá a sikert nem minden vizsgált célcsoport éli meg hasonlóképpen. Míg a települések vezetői egyértelmű sikerként elkönnyelve a várossá nyilvánítást (hiszen ők kezdeményezték) komoly presztízsnövekedést észlelnek, a helyi vállalkozások jóval kevésbé érzik ezt így (4. ábra).

4. ábra: A várossá válás utáni presztízsnövekedés megítélése a vizsgált városokban a vizsgálatba bevont célcsoportok szerint

Forrás: kérdőív adatai alapján saját szerkesztés

2. Az infrastruktúra fejlesztése minden település életében jelentős, rangjától függetlenül, sőt sok esetben már a várossá válás előzménye volt a fejlett infrastruktúra.

Egy település infrastrukturális ellátottsága általában jól tükrözi annak fejlettségét. Mivel az infrastruktúra fejlesztése minden település életében jelentős szerepet tölt be, kérdésként merül fel, hogy már a várossá válás előzménye volt a fejlett infrastruktúra vagy ezt követően változott az ellátottság? A vizsgálat során hét, az infrastruktúra jelen állapotát leginkább reprezentáló mutatót vizsgáltam.

A legtöbb település esetében a mutatók egy folyamatosan növekvő görbeként jelennek meg, hiszen a hálózatfejlődés is folyamatos és növekvő. Talán érdemes megemlíteni, hogy a pozitív irányú infrastrukturális fejlődés megelőzte a várossá válást és nem következménye annak. Természetesen néhány „város” eltér az átlagtól, összességében azonban egyértelműen látszik a mutatószámok emelkedése.

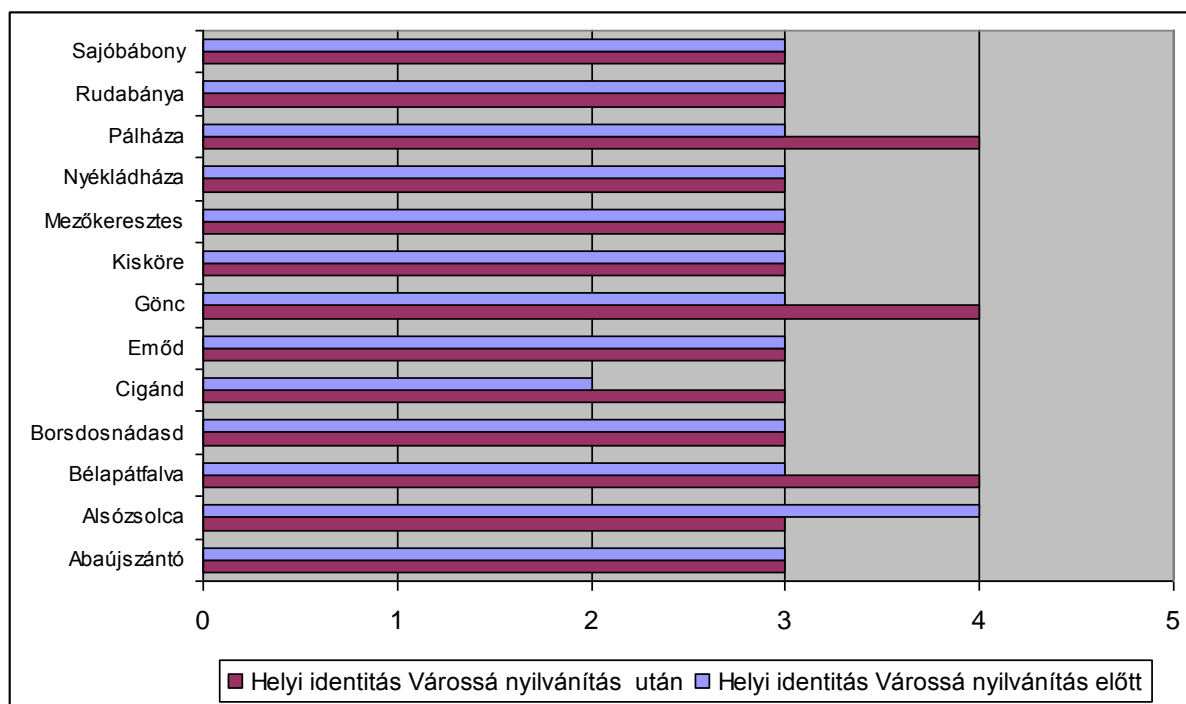
Mindezek után összességében elmondhatjuk, hogy szignifikáns kapcsolatot nem sikerült kimutatni azzal kapcsolatban, hogy a várossá avatásnak bármilyen szerepe lett volna az infrastrukturális mutatók ösztönzésében. Az infrastruktúra fejlesztése minden település életében jelentős, rangjától függetlenül, sőt sok esetben már a várossá válás előzménye volt a fejlett infrastruktúra.

3. A "város" cím a helyi lakosság számára emocionális többletet jelent, a várossá válás jelentős szociológiai, pszichológiai tényező, erősíti az azonosságtudatot, összefogásra ösztönöz

Több kutató szerint a helyi lakosság számára fontos, hogy városban éljen, ez lokálpatriotizmusát, helyi identitását erősíti (SÜLI-ZAKAT ET AL. 2002, PATKÓS 2002). Az is előfordulhat, hogy egy település azért célozza meg a városi rangot, mert így az ott élő emberekben plusz energiákat szabadít fel, és így képesek többet áldozni a reménybeli városi településért, mint a faluért (KISS 1997). Bizonyos esetekben a városi cím odaítélése után kezdődik el a település fejlődése, az ott élők aktivitása, melynek során a helyi lakosság igyekszik bizonyítani, hogy megérdemelte a címet (SZIGETI 1997, HUSZTI 2008).

Azok a települések, amelyek történetük során már voltak városok, de elvesztették rangjukat, a várossá válás jelentős szociológiai, pszichológiai tényező, erősíti az azonosságtudatot, összefogásra ösztönöz (CSAPÓ 1994, CSAPÓ -KOC SIS 1997, ZSÓTÉR 2008)

A vizsgált településeken a helyiek identitás tudata is változatos képet mutat. Egyrészt érdekes, hogy Alsózsolca esetében csökkent az identitás tudat. Feltételezésem szerint ez a Miskolcra kiköltöző lakosság gyenge kötődésének köszönhető. Érdekes ugyanakkor megemlíteni, hogy a kisebb, elsősorban hegyvidéki városokban (Bélapátfalva, Pálháza, Gönc) viszont a helyi lakosság erősebb kötődést érez települése iránt, azaz elmondhatjuk, hogy a "város" cím emocionális többletet jelent a helyi lakosság számára (5. ábra).

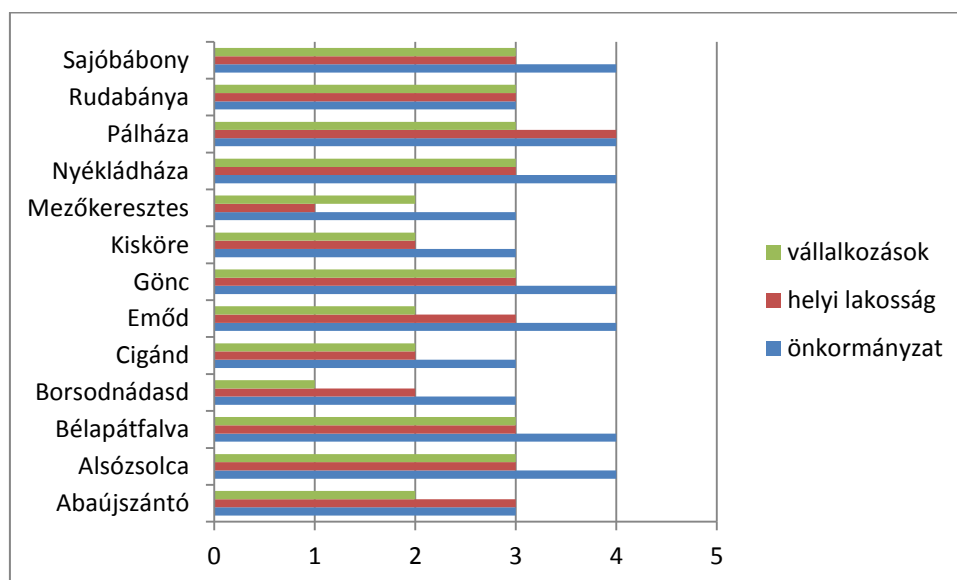
5. ábra: A helyi identitástudat változásának megítélése a vizsgált városokban

Forrás: kérdőív adatai alapján saját szerkesztés

4. A várossá nyilvánítás jótékonyan befolyásolja a település pályázati aktivitását, eredményességét illetve a forrás adszorpciós képességét.

Vizsgálatom bebizonyította, hogy a városvezetők szerint a várossá válás jótékonyan befolyásolja a pályázati eredményességet, az elnyert források nagyságát. Ugyanakkor azt is érdemes természetesen megjegyezni, hogy bizonyos tekintetben a válaszadók saját maguk munkáját, pályázati aktivitását és eredményességét is értékelték, ezért a szubjektív megítélés is eredményezhetett a valóságnál pozitívabb képet (6. ábra). Emellett a célcsoportok véleménye jelentős különbségeket eredményezett, ugyanis míg a települések vezetőinek szinte egybehangzó véleménye, hogy a várossá válással megnyíltak a pályázati lehetőségek előttük és sokkal több forrás elnyerésére van lehetőségük, addig a helyi lakosság és a vállalkozások ezt csak néhány település esetében érezték így. Ez alátámasztja a pályázati források nagyságát vizsgáló elemzés is.

A várossá nyilvánított településeken a pályázási lehetőségek a települések közel felénél a lakosság szerint is pozitív változást hoztak, igaz így is csak közepesre értékelték a legtöbb településen a rendelkezésre álló pályázati lehetőségeket, de szinte kivétel nélkül úgy ítélték meg a helyi vállalkozások is, hogy javultak a pályázási lehetőségek.

6. ábra: A várossá válás utáni pályázati lehetőségek megítélése a vizsgált városokban a vizsgálatba bevont célcsoportok szerint

Forrás: kérdőív adatai alapján saját szerkesztés

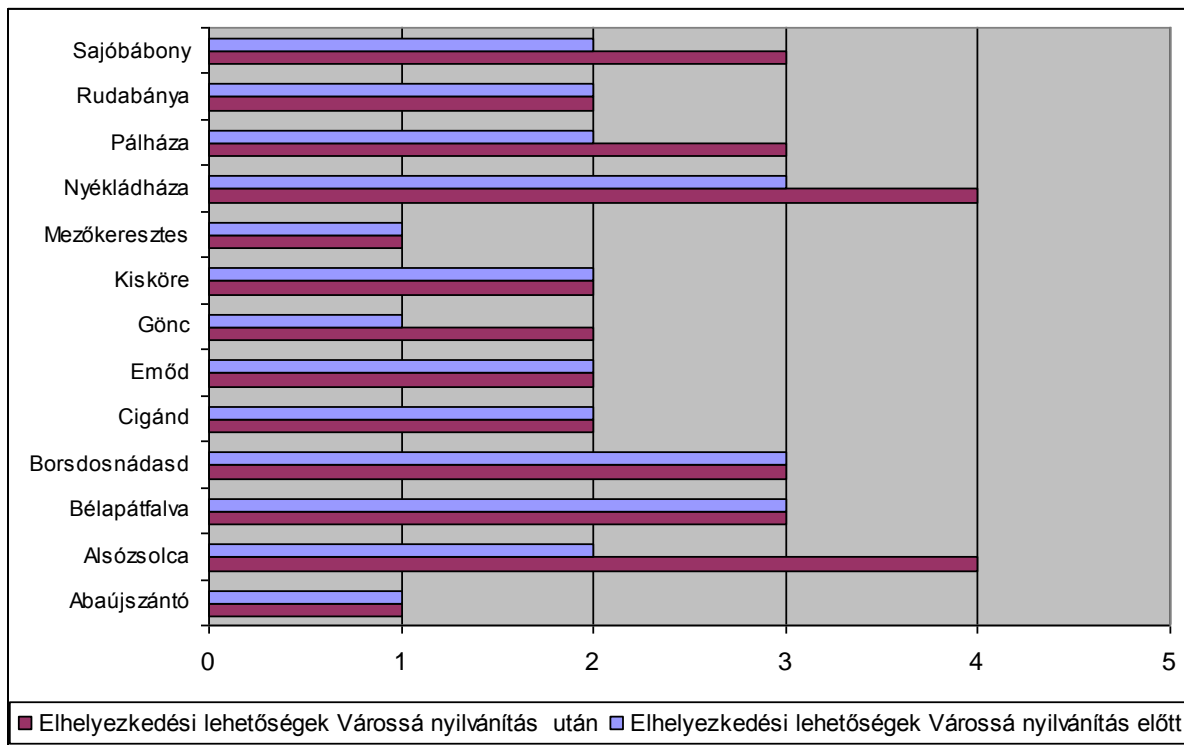
Azt azonban látni kell, hogy sokszor az emberek fejében az a tévhit él, hogy a városok sokkal több pályázaton vehetnek részt, mint a községek és az eredményesség is nagyobb. Vizsgálatom eredményei nem cáfolják ezeket a kijelentéseket. Nyilvánvaló az is, hogy ezt számtalan külső tényező befolyásolja, erről korábban szintén szóltam.

5. A várossá nyilvánítás nem vonja maga után az intézményhálózat bővülését, a munkahelyteremtést, a foglalkoztatás bővítést és a szolgáltatások javulását

Vizsgálatom célkitűzései között kérdésként merült fel továbbá, hogy a várossá válás vajon maga után vonja-e a foglalkoztatás bővülését, javulnak-e az elhelyezkedési lehetőségek? A célcsoportok közül a helyi lakosok szerint a vizsgált települések közel felén javultak a várossá válás óta a munkalehetőségek. Talán kivételként tekinthető Mezőkeresztes és Abaújszántó, ahol a helyiek borúsán látják és látták a helyzetet. Nem meglepő az sem, hogy a legkedvezőbb

mutatókkal épp a két Miskolc melletti város rendelkezik (Alsózsolca, Nyékládháza), ugyanakkor azt figyelembe kell venni, hogy lehet hogy nem az adott településen javultak a lehetőségek, hanem az ott élők könnyebben találtak munkát a közeli nagyvárosban, így egyértelműen nem jelenthetjük ki, hogy a várossá nyilvánítás miatt javulnak az elhelyezkedési lehetőségek.

7. ábra: Az elhelyezkedési lehetőségek változásának megítélése a vizsgált városokban

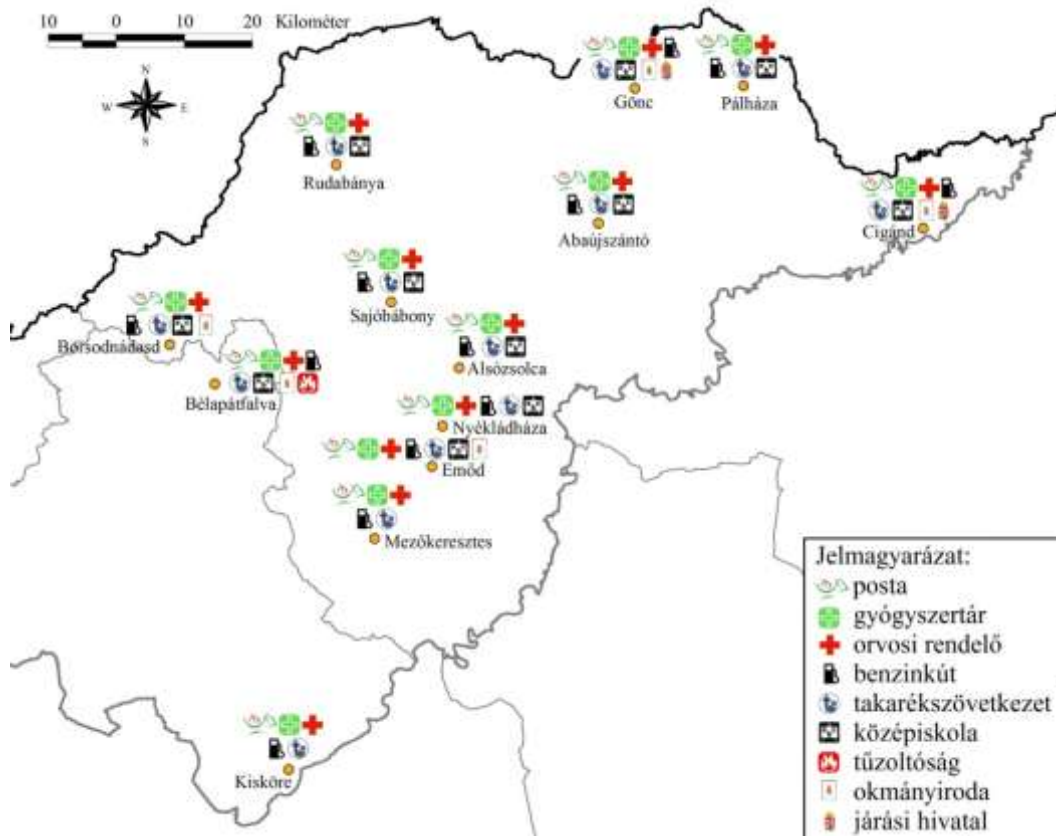
Forrás: kérdőív adatai alapján saját szerkesztés

A szekunder vizsgálatok közül a várossá nyilvánítási kérelmek dokumentumaiban több helyen megjelenik, hogy a várossá válás esetén, annak hatásaként, hogy új intézmények jelenhetnek meg, a központi funkciót ellátó intézmények bővülnek. Ez az elvárás, vagy inkább óhaj egyértelműen nem igazolódott, ugyanis a területi ellátást biztosító intézmények még a várossá válás előtt létrejöttek (ezek jelentették a várossá nyilvánítás zálogát).

A vizsgált városok intézményi ellátottsága igen változatos, ugyanakkor azt mondhatjuk, hogy a települések jórészt funkcióhiányosak vagy funkciógyengék. Igazgatási szempontból mindössze Cigánd és Gönc rendelkezik járási hivattal és rajtuk kívül Bélapátfalván, Borsodnadasdon és Emődön van okmányiroda.

Az alapszolgáltatások valamennyi városban megtalálhatók, ezen felül azonban szinte csak egy-egy intézmény (általában középiskola vagy tűzoltóság) jelent középfokú funkciót a városok számára.

Kisköre és Mezőkeresztes a fent említett funkciók egyikével sem bír, szinte valamennyi szolgáltatást a szomszédos városokban (Füzesabony, Heves illetve Mezőcsát, Mezőkövesd) kell igénybe venni a lakosságnak.

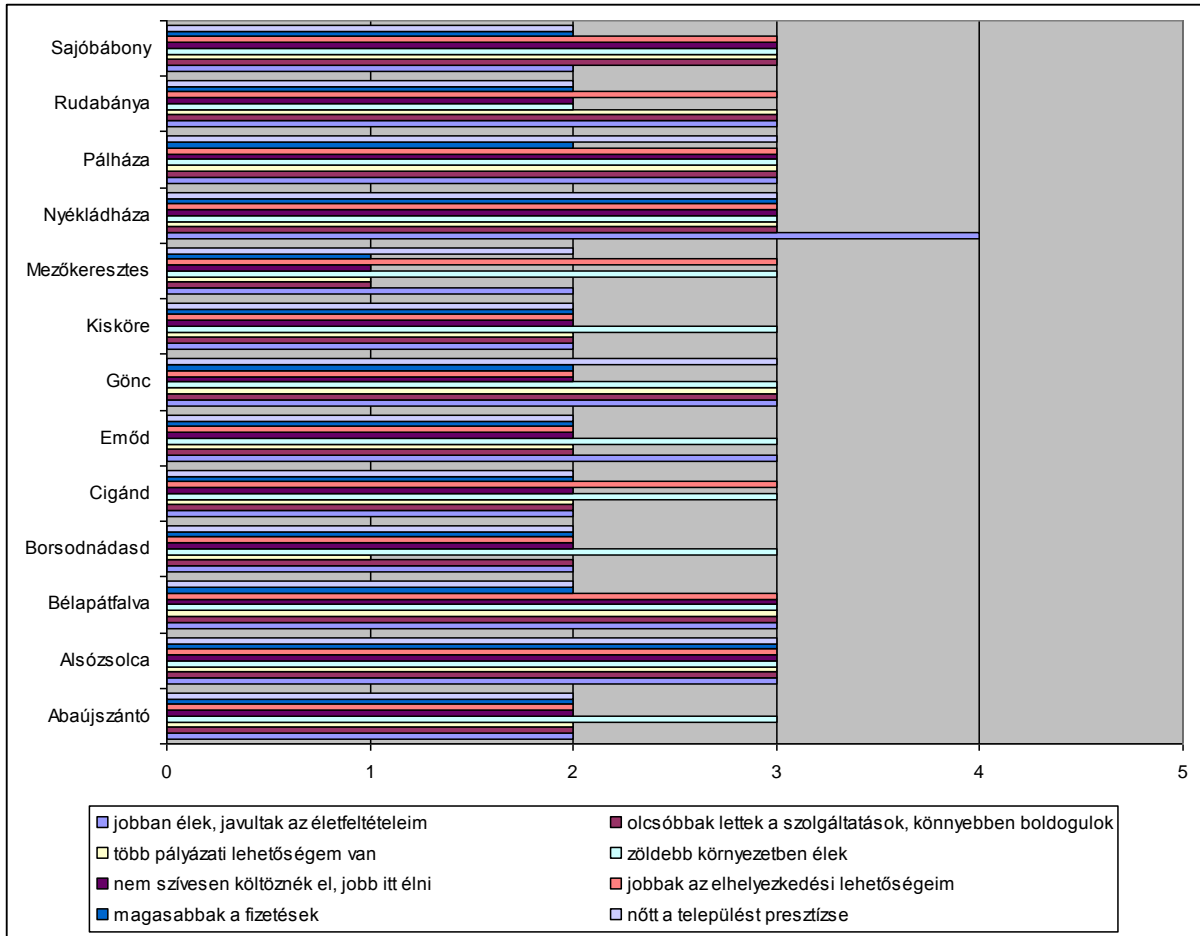
8. ábra: A vizsgált városok jelentősebb intézményekkel való ellátottsága

Forrás: saját szerkesztés a TEIR és a települési honlapok adatai alapján

Hasonló a helyzet a várossá nyilvánítás és a szolgáltatások számának változására vonatkozó kapcsolat megítélésében. Bár a városvezetés egyértelműen pozitívként értékeli a szolgáltatások növekedését, a helyi lakosság véleménye alapján a szolgáltatások száma a települések várossá nyilvánítása után csak felénél fejlődött, a legtöbb településen azonban nem hozott változást. Azt is látni kell, hogy hiába a pozitív irányú változások, a lakosság még mindig csak maximum közepesnek ítéli meg az elérhető szolgáltatások számát, minőségét.

6. A várossá nyilvánítás nem feltétlenül tudatos, városfejlesztési, fejlesztéspolitikai eszköz, hanem a városvezetés saját munkájának önigazolása, ezért a városvezetők véleménye jelentősen pozitívabb a valós képnél.

A településfejlesztési és területszervezési politika liberalizációnak köszönhetően a rendszerváltás utáni évtizedben több mint 80 település vált várossá Magyarországon, jelentős részük funkcióhiányos. A városi cím devalválódásával a várossá avatás szimbolikus jelentőségűvé vált, Csapó és Kocsis (2008) szerint legfőbb funkciója egy település munkájának elismerése, az önjutalmazás volt (CSAPÓ-KOCSIS 2008). Vizsgálendő problémát vetett fel tehát az, hogy a várossá nyilvánítás egy tudatos, városfejlesztési, fejlesztéspolitikai eszköz-e vagy ténylegesen a Csapó-Kocsis szerzőpáros által említett önjutalmazási módszer?

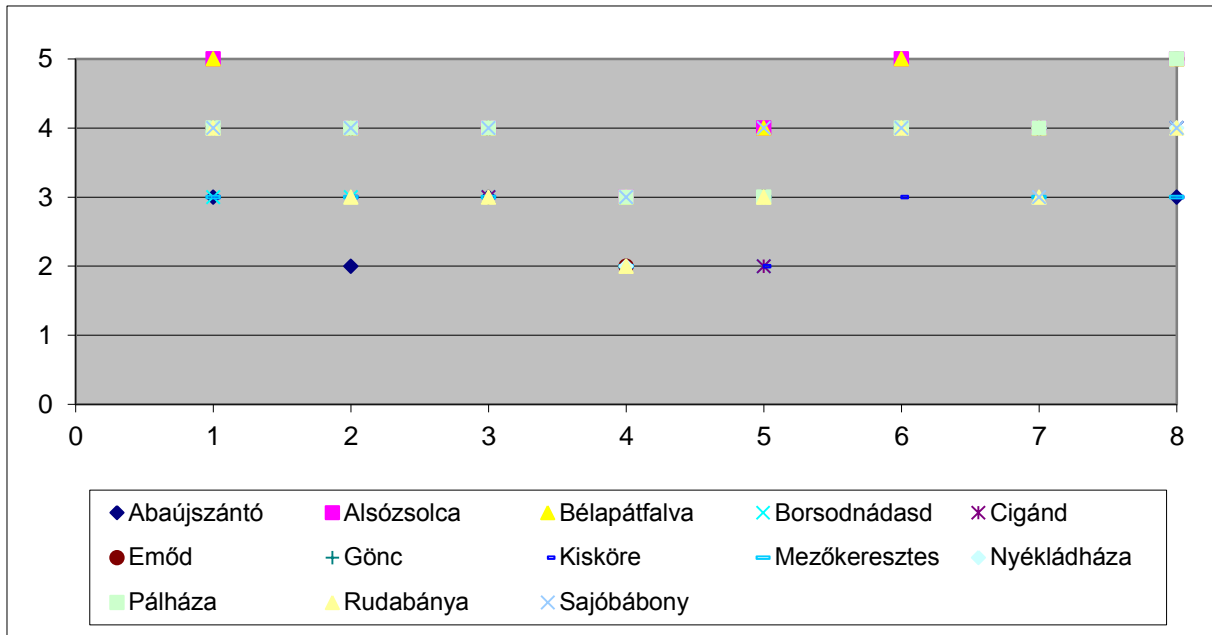

9. ábra: Értékelje 1-től 5-ig skálán az alábbi állításokat aszerint, hogy mennyire igazak a településére? (1- egyáltalán nem jellemző, 5-leginkább jellemző)

Forrás: kérdőív adatai alapján saját szerkesztés

A primer kutatás során kapott eredmények ismeretében mindenképpen figyelemre méltó az, hogy a városvezetés általában felülreprezentál, ez nyilvánvalóan a városvezetés saját sikerekének értékelését jelenti és szubjektíven magasabb értékkel illeti a települést a vizsgálandó tényező kapcsán (10. ábra).

A helyi lakosság válaszaiból az vált nyilvánvalóvá, hogy a lakosság véleménye közel egy egész értékkel alacsonyabb, mint a városvezetőké, azaz a leírt feltételezés igazolódott, miszerint a települési vezetők szubjektív véleménye nem feltétlenül reális, véleményükkel munkájuk „önigazolását” kívánták bemutatni.

10. ábra: A városvezetők véleményének összefüggései a vizsgált településeken

Jelmagyarázat: 1. javultak a lakosság életfeltételei; 2. erősödtek a vállalkozások; 3. megnyíltak az önkormányzat számára a forrásszerzési lehetőségek; 4. új intézmények, szolgáltatások jelentek meg; 5. gazdasági haszonnal mérhető változások tapasztalhatók; 6. javult a település általános megítélése; 7. a lakosság jobban magáénak érzi a települést; 8. nőtt a település presztízse

7. A várossá nyilvánítási folyamat során a döntéshozatalban a politikai befolyás csak néhány esetben jelenik meg, nincs szignifikáns kapcsolatot a települések és az őket várossá nyilvánító kormány pártállása között

A várossá válás kapcsán előnyként említhető, hogy a település városként sokkal könnyebben jelenik meg a valóságos és a mentális térképen, de vannak esetek, amikor a polgármesterek tekintik személyes, elsősorban politikai célkitűzésnek a cím elnyerését, tehát a várossá válásban a motiváció nem ritkán politikai indíttatású (TRÓCSÁNYI – PIRISI – MALATYINSZKI 2007, KISS -MICHALKÓ- TINER 2012).

Kutatásom során vizsgáltam a kérdést, hogy a helyi illetve az országos politika mennyiben befolyásolja a várossá nyilvánítást? Szepesi Gábor szerint csak néhány település esetében lehet kimutatni esetleges kapcsolatot a települések és az őket várossá nyilvánító kormány pártállása között (SZEPESI 2008b). A szerző kijelentését támasztja alá az Észak-magyarországi Régió példája, ahol mindössze 3 esetben volt a várossá nyilvánítás időpontjában a kormányzó párthoz hasonló pártállású polgármester (Nyékládháza, Sajóbábony, Verpelét) (3. táblázat).

Következtetések

Az értekezés végén érdemes egy konklúziót vonni, hogy a fenti munka eredményei milyen haszonnal járhatnak. Meglátásom szerint elvégzett kutatómunkám megállapításai a hazai várossá nyilvánítási és településfejlesztési szakmapolitika részbeni elméleti újraalapozásához, empirikus elemzéseim a várossá nyilvánítás folyamatának és hatásának értékeléséhez szolgáltathatnak tudományos alapot.

Értekezésemben bemutattam (és reményeim szerint bizonyítottam), hogy a várossá nyilvánítás jelenlegi jogi szabályozása és gyakorlata jelentős anomáliákat rejt magában és diszharmoniót okoz a település-rang- funkció hármass rendszerében.

Alátámasztottam, hogy a városi cím elnyerése napjainkban elsősorban presztízs, mint gazdasági-társadalmi-fejlesztéspolitikai kérdés. Ugyanakkor a hétköznapi életben hallható politikai kérdésen túlnyúló, annál jóval bonyolultabb kapcsolatrendszerben működő folyamat, amely jelentős térszerkezeti hatást fejthet ki mikroszinten.

3. táblázat: A polgármesterek pártállása a várossá nyilvánítás évében

	Kormánypárt	Polgármester
1998-2002		
Borsodnádasd	FIDESZ	MSZP-VSZSZ-SZDSZ
Emőd	FIDESZ	MDF
Gönc	FIDESZ	Független
2002-2006		
Nyékládháza	MSZP-SZDSZ	MSZP
Abaújszántó	MSZP-SZDSZ	Független
Bélapátfalva	MSZP-SZDSZ	Független
Cigánd	MSZP-SZDSZ	Centrum párt
Kisköre	MSZP-SZDSZ	Független
Pálháza	MSZP-SZDSZ	Zempléni Településszövetség
2006-2010		
Alsószolca	MSZP-SZDSZ	Független
Rudabánya	MSZP-SZDSZ	Független
Mezőkeresztes	MSZP-SZDSZ	Független
Sajóbábony	MSZP-SZDSZ	MSZP
2010-2014		
Gyöngyöspata	FIDESZ-KDNP	Jobbik
Onga	FIDESZ-KDNP	Független
Verpelét	FIDESZ-KDNP	FIDESZ-KDNP

Forrás: saját szerkesztés a www.valasztas.hu adatai alapján

A hagyományos földrajzi kutatások tematikáját kíséreltem meg bővíteni alkalmazott kutatásaim során, az elmélet „gazdagításán” túl tehát fontos céлом volt a társadalmi-gazdasági gyakorlat közvetlen szolgálata is.

Az általam összegyűjtött kutatási anyag és tudományos eredményeim alapként szolgálhatnak a rokon tudományok (történeti földrajz, a jog és közigazgatás, a szociálgeográfia, a fejlesztéspolitika, a közigazgatás, a statisztika) számára is.

Köszönetnyilvánítás

A tanulmány a Magyar Tudományos Akadémia Bolyai János Ösztöndíj segítségével valósult meg.

Hivatkozott források

- BALÁZS I. [1994] A települési önkormányzatok nagysága és az általuk betöltött funkciók Comitatus 1994. február. Sz.n.
- BELUSZKY P. [1983] A várossá nyilvánítás szerepe a területfejlesztésben. – Állam és Igazgatás, pp. 912-924.
- BUJDOSÓ Z [2013] Az Észak-magyarországi Régió városodása a XXI. században – A In: Kozma G (szerk): Emberközpontú Társadalomföldrajz, Debrecen, 6-16pp.
- BUJDOSÓ Z. [2004] The urbanisation in Hungary during the last decade – is it an economic interest or a question of prestige to be graded a town in our country nowadays? In: Cross-Border Co-operations – Schengen Challenges, Debrecen, 2004. pp.232-237.
- BUJDOSÓ Z. [2005] Adalékok a hazai városállomány gyarapodásához In (szerk: Süli-Zakar L.): Tájak-Régiók-Települések, Debrecen, Didakt kiadó, 2005. pp.185.-190.
- BUJDOSÓ Z. [2007] Területfejlesztési célú támogatások megoszlása 2004-2006 között az Észak-magyarországi Régióban In. Szerk: Süli-Zakar: Határok és határon átnyúló kapcsolatok szerepe a kibővült Európai Unió perifériáján, Debrecen, pp. 255-261
- BUJDOSÓ Z. [2010] Városok igazgatási szerepköre az észak-magyarországi régióban In (szerk: Magda S.-Dinya L.): XI. Nemzetközi Tudományos Napok pp. 615-620.
- BUJDOSÓ Z. [2012] Észak-Magyarország 2000 utáni városodásának néhány aspektusa In (szerk: Magda S.-Dinya L.): XII. Nemzetközi Tudományos Napok pp. 452-459
- BUJDOSÓ Z.-SZÜCS CS. – MUCSICS L. [2007] The distribution of funds for regional development between 2004-2006 in Northern Hungary In Szerk: Fritz, B.-Planer, D): Tagungsband Thüringische-Ungarisches Symposium, Jena 2007 pp.16-21.
- BUJDOSÓ Z.-SZÜCS CS. [2008] The utilization of regional development funds in the small towns of Northern Hungary In. (szerk: Csapó T.-Kocsis Zs., 2008): Nagyközségek és kisvárosok a térben, Savarai University Press, Szombathely, pp.172-181.
- CSAPÓ T. – KOCSIS ZS. [2008] A várossá válás reformja. Területi Statisztika 6. pp.640-650
- CSAPÓ T. [1994] Kistérségi központi funkciók ellátását végző és arra alkalmas települések, potenciális városok Vas megyében. Térségi folyamatok a Nyugat-Dunántúlon 1. MTA RKK Szombathely, 57p.
- FARAGÓ L. [2006] A városokra alapozott területpolitika koncepcionális megalapozása Tér és Társadalom, 20:4 pp.12-25
- FARAGÓ L. [2009] A településhálózat és annak alakítása Területi Statisztika 12. évf.2 sz. pp.257-262.
- HAJDÚ Z. [1977] A hegyaljai városi jellegű települések funkcióinak és hierarchikus rendjének vizsgálata, vonzáskörzeteinek elhatárolása Studia Geographica 1. KLTE Földrajzi Intézet, Debrecen. 107p.
- HUSZTI ZS. [2008] Települések sikerességének vizsgálata Dunaújvárosi Főiskola Közleményei XXX, Dunaújváros 56p.
- KISS É. [1997] A várossá nyilvánítás problematikája és a várossá válás jelentősége az önkormányzatok szemszögéből. — Földrajzi Értesítő. 3. pp. 456-481.
- KISS É.-TINER T.-MICHALKÓ G. [2012] Szob a várossá válás útján- az első évtized tapasztalatai Földrajzi Közleményei 2012.2 pp. 182-198.
- LÁSZLÓ J. [2007] A „városgyár” és ami mögötte van. Előadás, Szeged, 2007.okt 25.
- LUKÁCS J.-NÉ - PERGER F.-NÉ [1975] Egy változat az agglomeráció jelenlétének és körének kimutatására Miskolc és környékének adatai alapján Területi Statisztika 1. pp. 24-31
- MOLNÁR E.-PÉNZES J. [2005] Kis –és középvárosi foglalkoztatási centrumok az Észak-alföldi Régióban. In: Czimre K. (szerk): Kisközségtől az eurorégióig. Didakt Kft, Debrecen pp. 159-175.

- PATKÓS CS. [2002] Regionális identitás vizsgálata Szolnok városában. – Északkelet-Magyarország. Gazdaság-Kultúra-Tudomány Társadalompolitikai Folyóirat VII. (2002) 3-4. sz. pp.50-55
- PIRISI-TRÓCSÁNYI A. [2007] A várossá nyilvánítás, mint a területfejlesztés eszköze? A városi cím elnyerésének területpolitikai vonatkozásai Területfejlesztés és innováció 1. évf. 2.sz. pp.2-8.
- SÜLI-ZAKAR I. - TEPERICS K. - CZIMRE K. [2002] A nemzeti identitás hatása az eurorégiós törekvésekre – Esettanulmány: Kárpátok Eurorégió. – In: Acta Geographica Debrecina Tomus XXXV. Debrecen, pp. 275-286.
- SZABÓ GY. [1994] A várossá válás útján – Komádi In: Falu, város, régió 94.8. pp.52-23.
- SZEPESI G. [2008] A rendszerváltozás utáni várossá avatások Magyarországon Kézirat (PhD értekezés) SZTE Földtudományok Doktori Iskola 134p.
- SZIGETI E. [1997] Urbanizáció, városhálózat, várossá-nyilvánítás. – Területi Statisztika. 1. 66–82. o.
- TÓTH K. [2000a] Városias falvak-falusias városok. Az 1990 óta várossá nyilvánított települések helye a városhálózatban. In: Kovács T. (szerk): Integrált vidékfejlesztés. V. falukonferencia, MTA RKK, Pécs. Pp.463-469.
- TÓTH K. [2000b] Városok a városi lét szélén, az 1990 óta várossá nyilvánított települések vizsgálata. In (szerk.):Molnár J.: Földrajz az egész világ, Miskolc pp.219-223
- TRÓCSÁNYI A. – PIRISI G. – MALATYINSZKI SZ. [2007] A célnál fontosabb a bejárt út. A várossá nyilvánítás gyakorlata Magyarországon. Falu Város Régió, 3. sz. pp. 18-27.
- ZSÓTÉR B. [2008] Változások a délkelet-alföldi Mezőhegyes életében várossá nyilvánítását követően. Területi Statisztika 6. pp. 8-18.

Szerző(k)

Bujdosó Zoltán

PhD

Főiskolai tanár

Károly Róbert Főiskola

Gyöngyös 3200, Mátrai út 36

zbujdoso@karolyrobert.hu

CAN WE TREAT THEMATIC VILLAGES AS SOCIAL INNOVATIONS?

KŁOCZKO-GAJEWSKA, Anna

Summary

The term “social innovation” gained popularity within scholars, however its definitions differ to a large extent; the most promising one says about a change in attitudes and behaviour of a group of people that in relation to the group’s horizon leads to new and improved ways of collaborative action. This paper tries to answer the question whether thematic villages, where the inhabitants jointly decide on a topic and prepare unique

tourist attractions based mainly on local cultural, natural, and social heritage, can be called social innovations. It is concluded that thematic villages fulfill the abovementioned definition of social innovations.

Keywords: Social innovations, thematic villages, rural development, neo-endogenous development

JEL Code: O18

Introduction

The change from sectoral to territorial approach in development strategies caused stronger focus on neoendogenous approach while dealing with rural development (Neumeier 2011). It is said that mobilizing local societies, their creativity and actions is very important, if not crucial, for the success of many rural development initiatives. In this context the term “social innovation” is used more and more frequently, however its definitions differ to a large extent (see for example papers by Neumeier (2011), Poll and Ville (2009) or Edwards-Schachter et al. (2012)). Better understanding of the dynamics of social innovation, their decision points and tipping points could help in understanding why many rural development programmes are successful in some regions, while in the other they are failures, despite dealing with similar financial and physical resources (Neumeier 2011). Although possible sources and outcomes of social innovations were studied in the fields of social entrepreneurship and public policy initiatives, other drivers of social innovations were not present in the research curricula (Cajaiba-Santana 2014). In this respect, deeper analysis of particular social innovations is needed, and in order to do that it is necessary to identify some social innovations.

At the first glance, creating thematic villages seem to be a good example of a social innovation. In such villages the inhabitants jointly decide on a topic and prepare unique tourist attractions based mainly on local cultural, natural, and social heritage. Such identity of a village can lead to better self-perception and higher self-confidence of people engaged in the project, higher evaluation of their own village, and creation of additional sources of income

(Idziak 2011, Czapiewska 2012). This paper will try to give an answer whether thematic villages fulfill the definition of social innovation³.

Material and methods

The paper contains a short literature study on social innovations and description of the concept of thematic villages, followed by their comparison, and is mostly of conceptual character. The analysis is supported by some data from empirical study.

The empirical research was carried out in July 2013 and begun with the initial list of 55 thematic villages, found on a website of a specialist engaged in the promotion of this idea. Searching through the internet and using the snowball method, that is asking every respondent if they have heard of any other thematic villages, the list was extended to 106 names, which probably cover most of the thematic villages in Poland⁴. Representative of each village was called⁵ by the phone and if it indeed was operating as a thematic village, an interview with a list of open questions was carried out (usually with the most engaged person, that is the leader, but sometimes with village administrator, animator from a NGO helping this particular thematic village, or a worker of a local NUTS 5 office). At the moment of the interview there were 78 villages operating as thematic villages; the author of the paper managed to carry out 63 interviews with people engaged in these villages. In the next sections data coming from this survey is clearly indicated.

Research on innovations – a brief history

It was about a century ago when Joseph Schumpeter expressed view that “innovation is the ultimate source of economic growth” (Fagerberg et al. 2013, p.2). However, deeper research on innovations began after World War II. In 1950s and 1960 there were several studies on diffusion of innovation, especially in the USA agriculture (Fagerberg et al. 2013), (Gałęski 1971). At the turn of 1960s and 1970s an interest became focused on the conditions that support technological innovations and their outcomes (King 1984). With decades the topic was gaining more popularity and a shift in research and publications from multidisciplinary towards interdisciplinary approach was observed. Because Schumpeter’s early theories concentrated mostly on innovations done by individual entrepreneurs, research done in the 1950s and 1960s focused mostly on historically oriented case studies of large firms. In the 1980s, however, surveys of many firms of different size appeared, considering also national and sectoral specificity (Fagerberg et al. 2013).

Literature concerning the influence of innovations on economic development is tremendous, with numerous scientific journals dealing explicitly with this issue (for example Journal of Innovation and Business Best Practices, Journal of Innovation and Entrepreneurship, Journal of Innovation Economics and Management, or Journal of Technology Management & Innovation, to name only few). Although there is a commonsense opinion that innovations are good as they influence economic growth, many researchers notice also their darker side; for

---

³ Some data concerning Polish thematic villages presented in this paper was previously published in Kłoczko-Gajewska A.(2013): General characteristics of thematic villages in Poland, Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development 2013, Vol. 2, nr , pp. 60-63 and in A.Kłoczko-Gajewska, Main features of thematic villages in Poland, Acta Regionis Rurum, Special Issue No.1., 2014

⁴ Student Tobiasz Wiesiołek created in spring 2014 a list of 129 names, including 23 already closed or only planned but not realised and 6 in the making (information from e-mail exchange, master’s thesis in progress).

⁵ In most of the cases the phone number to the contact person could be found on the Internet, in some cases the local administration NUTS 5 office was called in order to find the number.

instance, it is not sure whether profits from growth caused by the innovations will be shared among those engaged in the investment in innovations (Mazzucato 2013). Even stronger statement is given by Soete (2013, pp.134-135), who claimed that “at the broader societal level, innovation does not always represent a Schumpeterian process of ‘creative destruction’ (...) but rather represents now and then the exact opposite pattern (...) benefitting a few at the expense of many with a long-term reduction in overall welfare or productivity growth”, with house electronics getting out of order after shorter time than it used to be to encourage clients to buy these products more often, serving as an example. Even mere change in old organisational forms and practices resulting from certain innovations can have ambiguous effects to the society (Lisetchi and Brancu 2014).

For many years the interests in innovations was either from purely economic point of view, or techno-economic, considering also characteristics of particular technologies. However, after some time it was observed that “innovation is linked to factors external to the firm that provide both a setting as well as encouraging and constraining conditions” (Marceau 2011, p.51). According to Conger (1984) it is more probable that any innovation will be adopted if it fulfils the following features:

1. It is relatively better than presently used methods
2. It is compatible to existing values, past experiences of the receivers, and their needs
3. It is simple to understand and to use
4. It can be experimented on
5. The results are visible to others.

By admitting that innovations are diffused in social context the scientists came closer to the concept of social innovation, which will be described in more details in the next section.

Social innovations

In recent years scientists from various disciplines and policy makers became interested in social innovations. Even though social innovations are marginal in the mainstream innovation studies (Edwards-Schachter et al. 2012), European Commission decided to include it in its ten-year strategy Europe 2020, as one of key features of Europe’s innovation policy. The document contains such issues as citizen participation in public budget decisions, ethically acceptable financial products, and community-based support to elderly people, to name only some (Oeij et al. 2011).

In the literature one can find a variety of definitions of social innovations (Edwards-Schachter et al (2012) give a list of 15, and analyse their key features basing on 76 publications). Unfortunately the term itself “is used in various and overlapping ways in different disciplines” (Pol and Ville 2009). Some authors try to make the definitions intuitive and simple, such as Caulier-Grice et al. (2010, pp 17-18) who stated that “social innovations are innovations that are social both in their ends and their means”, which suggests that they should create new social relationships, while meeting social needs at the same time. Cajaba-Santana (2014) stresses that it is purposeful action leading to social change, and not only solving social problems, that are a distinctive feature of social innovations. On the other hand, there are numerous publications where social innovations are seen rather as publically-led and financed projects to solve social problems, for instance develop certain communities and organisations (see Goldsmith (2010) for many examples from the USA or King (1984)). Other authors focus on changes in a society enabling better absorption of science and technology (Dedijer 1984), (Conger 1984).

However broader analysis of the definitions is beyond the scope of this paper, we can present a brief categorisation of the approaches based on papers by Neumeier (2011) and Bock (2012). Bock distinguishes three main interpretations of social innovations: the social mechanism of innovations, the social responsibility of innovations, and the innovation of the society. As for the first one, the diffusion of any innovation usually happens within social context. As a result, even good solutions might not be accepted if the people are not ready for it – no matter if it is technological, organizational, or any other type of innovation. This refers to the above-mentioned list of factors that rise probability of adopting an innovation. The social responsibility means that the innovations should be socially relevant and ethically acceptable. This statement is somehow weaker than the one given above after Caulier-Grice et al., who expected the innovation to be meeting social needs more effectively than other alternatives. Some authors enumerate fair trade and microfinance as examples of such innovations (Oeij et al. 2011). Finally, innovation of the society means that it is reorganising society, improving it. However, with the last two approaches another problem arises: who is to judge whether a change has positive impact on the society? And should we consider only short-term improvement or long-term changes as well? Such questions (“Is SI always good and does it necessarily generate jobs [...] and improve well-being and“ quality of life? How to measure its effects?) are also present in the literature (Edwards-Schachter et al 2012). And last but not least, if technical innovations can have both positive and negative consequences to the society, why cannot we call “an innovation” a change in behaviour that has both positive and negative aspects?

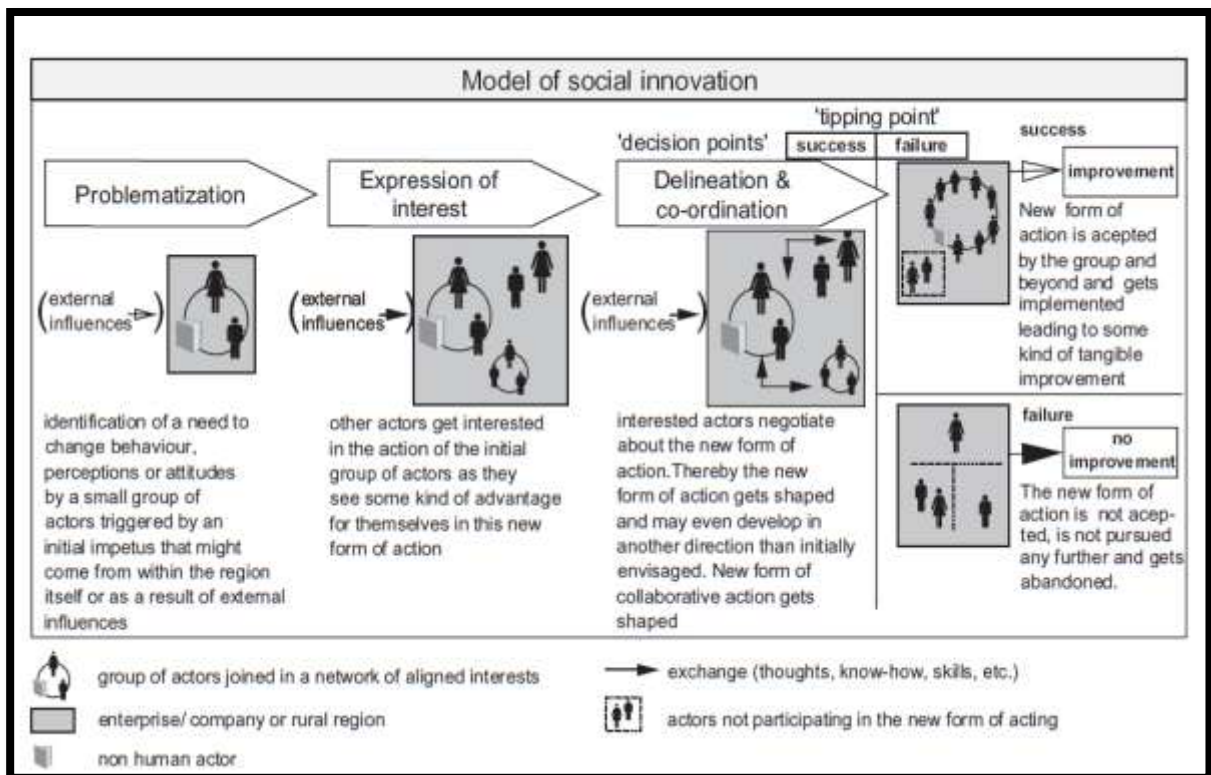
Coming back to the definitions, Neumeier offers an extensive overview of literature concerning social innovations and generalises that three basic approaches to this phenomenon can be observed (Neumeier 2011, p.53):

1. “An organisation-centred approach in which social innovations are seen as new ways of organising business practices, the workplace or the external relations of an enterprise”
2. An approach putting stress on social change, where social innovations can be understood as “societal achievements that change the direction of social change and that provide improved solutions compared to already established solutions to meet one or more common goals” that are supposed to improve the future of societies.
3. An approach that emphasises “the change in the common goals of a specific group of people”. These include implementations of new ideas concerning change of organising interpersonal activities or societal interactions to meet one or more common goals. Here the goal is the improvement of know-how and organising (in comparison to the existing horizon of experiences), not the social change itself.

Summing up and discussing the relevance of these attitudes, Neumeier defines social innovations as “changes of attitudes, behaviour or perceptions of a group of people joined in a network of aligned interests that in relation to the group’s horizon of experiences lead to new and improved ways of collaborative action within the group and beyond” (Neumeier 2011, p.55). To get more into details, Neumeier describes social innovations as having the following features (see also Figure 1.):

- A change can be called a social innovations if it is a result of collective action, but only if a central critical mass of actors gets involved in the network

- Similarly as in the case of technological or economic innovations, it has to be triggered by an initial impetus (either external or internal), such as an unsatisfied need.
- They successively develop through the process of collaborative acting
- There has to be an aspect of relative novelty from the point of view of the actors involved
- Their material outcomes are solely an additional result of the activeness, while it is the change of attitudes or behaviour that enables the improvement

Figure 1. Social innovation process

Source: Neumeier (2012)

It is sure that social innovation “is a highly contextual phenomenon: it depends on the time and place of its occurrence, as represented by specific institutional contexts. What may represent a social innovation in one place at a given time may not be such in another place or another time “ (Martinelli et al. 2003, p.47). Having briefly described what we mean by social innovation, it is now time to describe the idea of thematic villages

Thematic villages⁶

As it was briefly explained in the Introduction, thematic villages are villages where the inhabitants decided to develop their surrounding based on an idea that makes them recognisable and one of a kind. Scientific literature on thematic villages is relatively poorly developed – there are few publications concerning Austrian and German thematic villages (Idziak 2008), and some Polish papers usually describing the theoretical concept itself or containing case studies of few chosen villages.

Concerning Visegrad 4 countries, to the author's best knowledge (supported by consultations with other specialists) there are no thematic villages in Czech Republic, however there are some thematic bicycle routes (webpage of Tématické Cyklotrasy). In Slovakia there is a village that specialises in organising festivals of rural culture that plans further development basing on pears (webpage of Hrušov). In Hungary there is a Needy village painted by Roma artists (webpage of Bodavalenke) and an eco-village in Gyűrűfü that can be described as a thematic village (Borsos 2013). There are also some thematic tourist routes, such as wine routes in Villány region (webpage of Villány Wine Region). Certainly, the most active in this field is Poland, with over 80 operating thematic villages. They are of various size, beginning from 50 to about 2500 citizens, and are situated in most of the regions of the country (see Figure 2.). Some details concerning these villages will be presented below, while explaining the theoretical concept.

Figure 2. Distribution of active thematic villages in Poland⁷ in July 2013 (in brackets villages in the making and suspended)

Source: own editing

Creating a thematic village usually begins with the idea to do something new, different, make people more socially active, to develop the village; opening for new thinking and gathering a group of initiators. According to the author's study in Poland thematic villages were set up either by already active people who were looking for an idea of how to develop their village, or by people who have heard of successful thematic villages and tried to follow their example. Such initiative usually is taken up in really remote areas, where no other opportunities for development can be found. At the beginning it is very important to find a group of people interested in joint work to make the village more recognizable, as only one person would find

⁶ If not stated otherwise, the suggestions of how to create a thematic village and what are its goals come from the book by Idziak (2008).

⁷ All confirmed active villages, including those that could not be interviewed.

it more difficult to look for new ideas, try new solutions (for example due to fear of being commented as ridiculous and silly), attract clients, and get financial resources. Innovativeness is much more difficult in villages and small towns than in cities, where “relative anonymity encourages experimentation with ideas and shifts from traditional ways of doing things” (Marceau 2013, p.56). Even though quite often it is the villager’s initiative to create a thematic village, in most of the cases it is supported from outside, through offering trainings and workshops, study visits in other villages, etc.⁸.

The topic for future development should be associated with a certain product offered by this place. Of course, it is essential that the brand name is widely recognizable and strongly approved by the citizens, otherwise its chances to persist are rather weak. Thus, the first step after the idea of creating a thematic village emerges is to consult it with the villagers. Usually the search for the topic needs a SWOT analysis to be carried out; it is recommended to do this from the point of view of modern economic trends: knowledge economy and creative economy. Searching for strengths and uniqueness requires belief in success and keeping the chosen path. In most of the cases the villages choose the topic based on their traditions (farming specializations, craft, art, sport, customs), the name of the village (if it has a meaning or associates with something), natural conditions, legends, food, but also literature or abstract ideas such as healthy lifestyle or happiness. According to the research carried out by the author in July 2013 in Poland the topics were decided on in the following way: out of 63 interviewed villages, topics for four of them have been chosen based on the village name (angels, adventures, butterflies, apples) and 12 resulted from strong local traditions, where the choice was really obvious to the citizens - usually related to an occupation (pottery, beekeeping), but also remainings of ethnic minority. Brainstorming sessions following analyses of resources and strengths of the villages and their surroundings resulted in the development of 32 topics, and 15 were chosen for other reasons (books, films, private interests of the leader, etc.).

After the topic is chosen, it is important to search for information concerning this specialization: already existing thematic villages, events related to the theme, organizations that deal with similar issues, potential clients, partners for cooperation. Even if the topic has already been chosen by some other thematic villages, the offer would still be unique due to different local conditions.

Later on it is crucial to find support within the village, in local surrounding and even in the whole country or abroad; it includes contacting various local leaders, artists, scientists, students of sociology and culture faculties, and organising study visits in more developed thematic villages. The leaders of Polish thematic villages, when asked, said that strongly engaged group, strong leader and good contact with other people are important success factors (23, 7 and 5 respondents respectively). Most of the organisers took part in study visits while preparing their own concept, and one of them mentioned it as an important factor of success.

At this stage a plan of development has to be prepared: not too detailed, because the perspective changes as the villagers get more experienced and gain new contacts. It is good to organize a bigger event (for example a picnic or a feast) to promote the new image of the village, gain new contacts, try out organizational skills, and get a first visible success. Apparently, in Poland 7 out of 63 respondents mentioned first success as a crucial factor for further development of thematic village. Gradually the village should shift from one-two

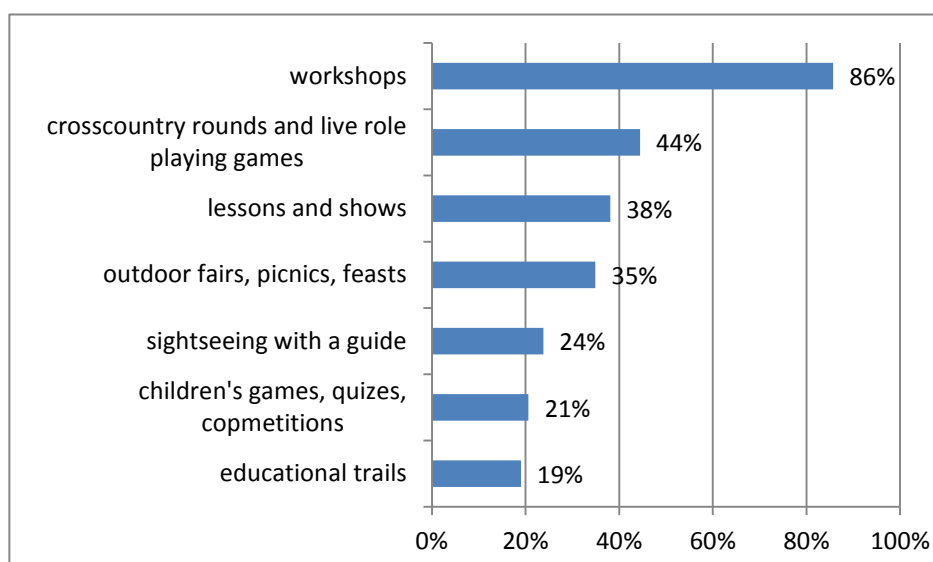
---

⁸ Unpublished results of the author’s research on 63 thematic villages in Poland.

events from time to time to more constant activities. With time, the main effort should be put to actions, while planning is just a support.

The topic should be visible just at the moment when a visitor enters a village (however in practice is not always so). These can be welcome boards, house numbers painted in a special way, and pictures made of flowers. In Poland in ¼ of interviewed villages information boards were prepared, and similar amount of villages prepared decorations related to the topic; among these one could find welcome boards, house numbers painted in a special way, and pictures made of flowers. In 14% of the villages more advanced premises for tourists were built, including a blacksmith shop, a thatched hut, and a large dinosaur park.

The first impression should be supported with live role playing games (RPG), quizzes, competitions, workshops, and similar services. Sometimes there are surprising ways of using old equipment in a new way, such as decorating old tractor as a romantic vehicle, etc. In Poland in two of the interviewed villages there was intentionally no offer for tourists and the activists concentrated on development of the village itself. The remaining ones prepered some tourist offer; most commonly offered services are presented in Figure 3.

Figure 3. Main tourist offer of thematic villages in Poland in 2013

Source: own editing

In the offer of most of the villages there are workshops of different kinds: preparation of traditional food (making butter and cottage cheese manually, baking bread and various cakes), craft (pottery, making souvenirs of various natural materials such as straw, stones, bones, etc), old-fashioned sports (bows, cannon shooting), and many others. While some of the workshops are strongly connected with the main development topic, in some others the connection is hardly visible. Almost half of the villages offer cross-country rounds or live role playing games; in some of them there is a widely advertised annual event where many citizens dress up for strange creatures (witches, dwarfs, angels, hobbits, etc).

Lessons and shows can be found in almost 40% of the villages and they take a variety of forms, such as a show of a real blacksmith, visiting two cowsheds: a traditional one and a very modern one, walking educational trails, finishing or participating in multimedia lessons about nature. Outdoor fairs, picnics and feasts for tourists are offered in a similar number of villages – either in certain days of the year or when ordered by a large group. In some of the villages

the range of offered services makes an impression, while in the other ones there is a focus on a certain type of activities or the offer is in the making.

In most⁹ of the thematic villages after some time people become more active and self-assured, they feel more recognisable and proud of their village. They learn how to be active, train organizational skills, and how not to be afraid of implementing their ideas. Trainings offered to the villagers should concentrate on learning by doing and experimental learning; it is essential to stimulate their creativity, as it leads to innovations. Their perspective changes to a large extent. Personal in-depth interviews in three chosen thematic villages in the north of Poland revealed, that choosing a topic for development is a strong incentive to look for new ideas related to it.

In order to develop in current economic environment, villages need partnerships – not only within some territorial borders, such as in the LEADER+ program, but also expanding beyond their closest neighbourhood, but related to the topic of interest. Such partnerships, or networks of cooperation, are usually less formalized and more flexible than formally set action groups. Indeed, in the course of work above 1/3 of Polish thematic villages gained new external contacts: with other thematic villages, other associations (for example local action groups), and in few cases also with universities and scientific institutions (those needing specialist consultancy, such as medieval village, dinosaur park or specialist herb cosmetics).

Discussion and conclusion

Let us now discuss how the thematic villages fit into the scheme of social innovations. The first stage of implementing social innovations is the problematisation. It begins with a need for change in behavior, where people are looking for ideas of how to develop their remote village, create job opportunities and activate local society. The trigger is the idea to work jointly in order to change something – it is either external (a successful example of thematic village or a training organized by local NGO) or internal (a group of activists looking for ideas).

The second stage is the expression of interests, which in the case of thematic villages means finding a group of people interested in joint work to implement the idea, looking for inspiration and organising first events under the brand name, getting support from other villagers. It gradually shifts into step “delineation and coordination”, where initial idea is coming into life, modified by the actors involved. Few or more months after the idea is implemented it becomes clear whether the innovations is accepted – in several villages the attempt to become a thematic village failed, while some of them develop quite well. In most of the villages the change of attitudes is clearly visible: people become more active, self-assured, gain new contacts outside the villages. With each successful thematic village the idea becomes more popular, spreading around the country.

As Neumeier pointed out, among the features of social innovation one can find step-by-step development through the process of collaborative acting, which is essential for such initiative as thematic village (learning by doing). Moreover, (exactly as in the Neumeier’s description) the idea is new from the point of view of the villagers. At the beginning it can even be shocking and beyond their imagination; one of the key success factors is to make them believe in extraordinary ideas and make them fully involved, looking for new use of old things. The most important outcome is the change of the villagers’ attitude – improvement of their self-

---

⁹ In my research ¾ of analysed villages.

esteem, activeness, cooperation, and sometimes changes in the look of the village or additional income.

To sum up, thematic villages fit well into the definition of social innovations. The next step would be identifying decision points and tipping points in order to see why some such initiatives are successful, and some fail.

References

BORSOS, B. (2013): The Eco-Village Concept in a Model Experiment in South-West Hungary, *Journal of Settlements and Spatial Planning*, vol. 4, no. 1, pp. 69-76

CAJAIBA-SANTANA G.(2014): Social innovation: Moving the field forward. A conceptual framework. *Technological Forecasting & Social Change* 82, pp 42-51.

CAULIER-GRICE J., KAHN L., MULGAN G., PULFORD L., VASCONCELOS D. (2010): Study on Social Innovation” Paper prepared by the Social Innovation Exchange (SIX) and the Young Foundation for the Bureau of European Policy Advisors. *Sine Loco: European Union/The Young Foundation*. On-line: <http://youngfoundation.org/wp-content/uploads/2012/10/Study-on-Social-Innovation-for-the-Bureau-of-European-Policy-Advisors-March-2010.pdf> Date of downloading 11.06.2014

CONGER, D.S. (1984): Social, Scientific, and Technical Inventions in a Developing World”, in: (eds.) C.G. Heden, A. King : *Social innovations for development*, Oxford, Pergamon Press, pp. 33-52

CZAPIEWSKA G. (2012): Wioski tematyczne sposobem na aktywizację gospodarczą i społeczną regionu. *Studia i Materiały. Miscellanea Oeconomicae*. Vol 1/2012

DEDIJER, S. (1984): Science-and-Technology-Related Social Innovations in UNCSTD National Papers, in: (eds.) C.G. Heden, A. King : *Social innovations for development*, Oxford, Pergamon Press, pp.57-92

EDWARDS-SCHACHTER W.E., MATTI C.E., ALCANTARA E. (2012): Fostering Quality of Life through Social Innovation: A Living Lab Methodology Study Casa. *Review of Policy Research*, Volume 29, Number 6.

FAGERBERG J., MARTIN B.R, ANDERSEN E.S., (2013): Innovation Studies: Towards a New Agenda, in: (eds.) Fagerberg, J., Martin B.R, Andersen E.S., *Inovation studies: evolution and future challenges*”, Oxford University Press, pp.1-17.

GAŁĘSKI B. (1971): *Innowacje a społeczność wiejska*, Warszawa, KiW

IDZIAK W. (2008): *Wymyślić wieś od nowa. Wioski tematyczne*. Wydawnictwo „Alta Press, Koszalin

IDZIAK W. (2011): Turystyka społeczna – inspiracje dla turystyki wiejskiej. *Folia Pomeranae Universitatis Technologiae Stetinensis - Oeconomica*. Vol 288 (64), pp. 9–18.

KING A. (1984): The Need for Social and Institutional Innovation, in: (eds.) C.G. Heden, A. King : *Social innovations for development*, Oxford, Pergamon Press, pp.1-20

KŁOCZKO-GAJEWSKA A.(2013): General characteristics of thematic villages in Poland, *Visegrad Journal on Bioeconomy and Sustainable Development* 2013, Vol. 2, nr , pp. 60-63

KŁOCZKO-GAJEWSKA A. (2014), Main features of thematic villages in Poland, *Acta Regionis Rurum*, Special Issue No.1., pp. 39-45.

LISETCHI M., BRANCU L. (2014): The entrepreneurship concept as a subject of social innovation, *Procedia-Social and Behavioral Sciences* 124, pp. 87-92

MAZZUCATO M. (2013): Smart and Inclusive Growth: Rethinking the State's Role in the Risk-Reward Relationship. in: (eds.) Fagerberg, J., Martin B.R, Andersen E.S., *Innovation studies: evolution and future challenges*", Oxford University Press, pp.194-201

MARTINELLI, F., MOULAERT, F., SWYNGEDOUW, E., AILENEI O. (2003): Social innovation, governance and community building, project report, April 2003

NEUMEIER S. (2012): Why do Social Innovations in Rural Development Matter and Should They be Considered More Seriously in Rural Development Research? – Proposal for a Stronger Focus on Social Innovations in Rural Development Research, *Sociologia Ruralis*, pp 48–69, January 2012

OEIJ P.R.A, DHONDT S., KORVER T. (2011): Workplace Innovation, Social Innovation, and Social Quality. *International Journal of Social Quality* 1(2), Winter 2011, pp. 31-49.

POL, E., S. VILLE (2009): Social innovation: buzz word or enduring term? *The Journal of Socio-Economics* 38 (6), pp. 878–885

SOETE, L. (2013): Is Innovation Always Good? in: (eds.) Fagerberg, J., Martin B.R, Andersen E.S., *Innovation studies: evolution and future challenges*", Oxford University Press, pp. 134-144

webpage of Bodavalenke, On-line: <http://en.alalam.ir/print/1527795>, Date of downloading 25.06.2014

webpage of Hrušov, On-line: <http://www.hrusov.sk/hontianska-parada.phtml?id5=19420>, Date of downloading 25.06.2014

webpage of Tématické Cyklotrasy, On-line: <http://www.cyklistikakrnov.com/Clanky/Clanky/tematicke-cyklostezky.html>, Date of downloading 25.06.2014

webpage of Villány Wine Region, On-line: <http://villanyiborvidek.hu/hu/villanyi-borvidek>, Date of downloading 26.06.2014

Author

Dr. Anna Kłoczko-Gajewska

Assistant professor

Warsaw University of Life Sciences - SGGW

Faculty of Economic Sciences

Nowoursynowska 166

02-767 Warsaw, Poland

anna.kloczko_gajewska@sggw.pl

**A MAGYAR TÁRSADALOM FENNTARTHATÓSÁGGAL KAPCSOLATOS
ATTITÜDJÉNEK VIZSGÁLATA**

Investigation of Hungarian society's attitude in connection with sustainability

KÓRIK Krisztina

Összefoglalás

Tanulmányomban a magyar társadalom fenntarthatósággal kapcsolatos attitűdjét, véleményét, fogyasztói szokásait vizsgáltam meg egy 29 pontból álló kérdőív segítségével. Tanulmányom célja, hogy a napjainkban egyre nyilvánvalóbbá váló globális problémák hátterét a hazai társadalom viszonylatában feltárjam, megismerjem az egyének e témával kapcsolatos tudását, véleményét, továbbá megértsem az egyéni motivációkat, döntési privilégiumokat a mindennapi fogyasztás során.

A válaszok kiértékelésének néhány fontos megállapítása az alábbiakban foglalható össze: a magasabb iskolai végzettség és a magasabb jövedelem a kérdőívre kapott válaszok alapján pozitívan befolyásolja az egyéni döntéseket és attitűdöt, valamint kiderült az is, hogy az idősebbek több figyelmet szentelnek bizonyos fenntarthatósággal kapcsolatos kérdéseknek.

A tanulmány megírása számomra is nagy tanulság volt. Az egészen apró, hétköznapi dolgoktól kezdve a globális, egész Földet érintő problémákig sok mindent átgondoltam és talán mondhatom azt is, megtanultam. Éppen ezért úgy gondolom, ha rajtam kívül még néhány ember, aki olvassa írásomat, vagy kitöltötte

kérdőívemet, elgondolkodik a leírtakon, a világ berendezkedésén, azon, hogy vajon tényleg szükségünk van-e a 20. pár cipőnkre, palackozott ásványvízre, vagy akár évente új televízióra, akkor úgy érzem sikerült elérnem a tanulmánnyal kapcsolatban önmagam elé kitűzött célt és megérte a hosszú munkát ennek a témának szentelni. Ezt persze döntse el helyettem az Olvasó.

Kulcsszavak: fenntartható fejlődés, magyar társadalom, attitűd

Abstract

In this study I investigate the Hungarian society's attitude, opinion and consumer habits in connection with sustainability with the help of a questionnaire that consists of 29 questions.

The purpose of this study was to discover the background of the current global problems which are more and more visible today, to get to know the individual's knowledge and opinion related to this topic and furthermore: to understand the personal motivations and preferences of the decisions in the process of everyday consumption.

Some of the main conclusions of the assessment of the answers are: the higher education and salary –based on the

answers of the questionnaire – have a positive effect on the personal decisions and attitude. What is more it turned out that the elderly pay more attention to certain questions related to sustainability.

Writing this study was edifying to me too. I have managed to think through a lot of issues from the tiny everyday things to the global problems. I might say that I could learn a lot from these issues. That's why I think if a few people besides me who read my study or answer to the questionnaire

thought about what they have read, about the rules of the world, about the necessity of buying our twentieth pair of shoes, bottled water or a new television every year, I would feel I have hit the target I set to myself in this study and that it was worth to concentrate on this topic for such a long time. Of course it is up to the Reader to decide this.

Keywords: *sustainable development, Hungarian, society, attitude*

Bevezetés

A globalizáció előnyei vitathatatlanok. Az emberek könnyedén új kultúrákat, más szemléletmódokat ismerhetnek meg, ezáltal nyitottabbak és talán elfogadóbbak lesznek egymás iránt. Ezen előnyök mellett azonban a globalizációnak, akárcsak a technológiai fejlődésnek, nemkívánatos mellékhatásai is vannak. Ezeknek a mellékhatásoknak és az egyre gyorsabban megjelenő technikai vívmányoknak köszönhetően a modern globális társadalomnak új, gazdasági, környezeti és szociális kihívásokkal kell szembenéznie. Világszerte tombol az ivóvízhiány, az éhezés, hatalmas a szakadék a szegények és a gazdagok életszínvonala között, a környezet egyre gyorsuló iramban amortizálódik, a fosszilis energiahordozók kimerülőben vannak. Az emberek egyre jobban elidegenednek egymástól, a közösségek szétesnek, kultúráink és értékrendjeink eltűnőben vannak. Mindezen problémákkal különböző formában számos hazai és nemzetközi szakirodalomban találkozhatunk. Elsőként egy amerikai író, Rachel Carson 1962-ben megjelent „*Néma tavasz*” című írása hívta fel az emberek és államok figyelmét a környezeti problémákra, akik a könyv hatására elkezdtek foglalkozni a környezetvédelem kérdéskörével. A könyvben az író egy utópisztikus világ rémképét festi le, ahol a mértéktelen vegyszerhasználat következtében a madarak és az élővilág pusztulásnak indul, innen a cím „*Néma tavasz*”.

A Dinya [2008] által is említett „TOP-10” globális kihívás olyan, egymással összefüggő elemeket tartalmaz, mint például az éhezés, energiahiány, népesedés, háború, környezet, stb. Az elemek együttesen egy olyan problémahalmazt alkotnak, melynek megoldása a fenntartható fejlődés igazi feladata. Igen súlyos problémákkal állunk tehát szemben, melyek mielőbbi megoldásra várnak.

Anyag és módszer

Tanulmányom célja, hogy a fent említett problémákra még jobban rávilágítsak, valamint egy kérdőíves felmérés segítségével szeretném megérteni a világszerte és hazánkban működő folyamatokat, megismerni a magyar emberek ezen jelenségekkel kapcsolatos hozzáállását, attitűdjét, ismereteit. A tanulmányban továbbá arra keresem a választ, hogy a társadalom egyes tagjainak fenntarthatósággal kapcsolatos attitűdjét milyen körülmények befolyásolják elsősorban. Ennek kapcsán az alábbi hipotézist fogalmaztam meg.

Hipotézis: az egyének fenntarthatósághoz való hozzáállását a magasabb iskolai végzettség és a jobb anyagi helyzet pozitívan befolyásolja, a fiatalabb generációk pedig tájékozottabbak a

témával kapcsolatban, jobban érdeklődnek és több figyelmet fordítanak jövőbeli életük megóvására.

Primer kutatásom bemutatása előtt néhány gondolatban szeretnék kitérni a fenntartható fejlődés, mint koncepció bemutatására.

Néhány szó a fenntarthatóságról

A fenntarthatóság, a fenntartható fejlődés fogalma az elmúlt évtizedek során sokat változott. Ma már a legtöbben egyetértenek abban, hogy a fenntartható életmód nem csupán környezetvédelemről szól. Az 1992-ben, Rióban megrendezett ENSZ Környezet és Fejlődés Világkonferencián a környezeti kérdéseket összekapcsolták a gazdasági fejlődéssel és a fenntartható fejlődés már, mint koncepció jelent meg. Az ENSZ Környezet és Fejlődés Világbizottsága tehát már komplex összefüggésekben vizsgálta a fenntartható fejlődés megvalósítását. Sebestyén [2011] a bizottság által is megfogalmazott három alappillért, a **természeti-környezeti, gazdasági és társadalmi pillért** a „Föld trilemmája”¹⁰-ként azonosította. Ha a trilemma eredeti filozófiai megfogalmazásából indulunk ki, akkor könnyen beláthatjuk, hogy az elkövetkezendő években, évtizedekben óriási erőfeszítéseket kell tennünk azért, hogy a három dimenzió között harmóniát teremtsünk, annak érdekében, hogy a trilemma elvének ellentmondva mégis megvalósulhasson az egyensúly, azaz mindhárom szempont egyszerre érvényesülhessen. A három terület közötti harmónia a fenntartható fejlődés alapkövetelménye, nyilvánvaló ugyanis, hogy egyik részterület fejlesztése sem lehetséges a többi terület javítása nélkül. Hiszen mi értelme van a gazdasági növekedésnek, ha az nem a társadalom jólétét szolgálja, hosszú távon pedig elképzelhetetlen a gazdaság növekedése, ha az nem a természeti-környezeti tényezők összhangjával teljesül. A harmónia megteremtéséhez pedig a gazdasági növekedés helyett a gazdasági fejlődés (azaz jobbnak, nem nagyobbak lenni) elérése lehet a cél. Ehhez azonban, elsősorban fogyasztásra berendezkedett értékrendünket, a társadalom hozzáállását, a gazdasági szereplők gondolkodásmódját és az ipari fejlődés következtében megindult, napjainkra pedig rendkívül felgyorsult tisztító folyamatokat kell megváltoztatni, illetve megfelelő irányba terelni.

A környezeti pillér kihívásai

Az ember földi jelenlétének hatására, az emberi tevékenység és a természet állapota közötti kölcsönhatások leírására számos elmélet létezik. Karcagiék [2012] cikkükben arról írnak, hogy a fenntarthatóság igazi globális kihívása a technoszféra¹¹ és a természeti környezet állománya közötti helyes egyensúly megtalálásában rejlik. Szarka [2010] az ember és a környezet közötti kapcsolatot az alábbiakban foglalja össze: környezeti hatásnak az emberi tevékenység természeti következményeit nevezi és az emberi beavatkozásnak 3 lényeges összetevőjét különbözteti meg:

- (1) geo- hidro- atmoszféra szennyezése,
- (2) az a terület, amit az adott energiafajta kiaknázása a természettől elvesz,
- (3) a természeti erőforrások kiaknázásának mértéke.

A fenti, Szarka által összefoglalt hatások közül bio- és geo szakemberek egybehangzó véleménye alapján a harmadik, azaz a Föld természeti tőkéjének felélése jelenti a legnagyobb globális problémát [Szarka, 2010], tehát a fenntartható fejlődés egyik legnagyobb kihívása a fosszilis energiahordozók helyettesítése alternatív energiaforrásokkal. Magyarországon a

¹⁰ „A trilemma eredetileg filozófiai fogalom, a dilemma „háromváltozós” formája. Olyan döntési helyzetet jelent, amelyben adott három lehetőség együttes választása nem lehetséges.” [Sebestyén, 2011, 3. o.]

¹¹ Technoszférának a természeti környezetben, a földi természeti rendszerben az ember által létrehozott világot nevezzük. [Karcagi-Kováts – Kuti, 2012]

megújuló energiatermelésen belül a biomassza képviseli a legnagyobb arányt: 2010-ben 91,4%-ot [Freid, 2012], így valószínűsíthető, hogy a geotermikus energia – melynek aránya 5,2% volt 2010-ben [Freid, 2012] – mellett továbbra is meghatározó részt képvisel majd a hazai megújuló energiák között.

A gazdasági pillér aspektusai

A World Economic Forum (WEF) tevékenysége már 3 évtizede segíti a politikusok és döntéshozók munkáját világszerte. Kutatásai segítenek megérteni a gazdasági fejlődés kulcsfontosságú tényezőit, hogy egyes országok miért fejlettebbek, gazdagabbak másoknál, valamint igyekszik tanácsokkal szolgálni a nemzeti, vagy éppen vállalati fejlesztésekre vonatkozóan. A 2011-2012-es jelentésükben felhívják a figyelmet arra, hogy a fizikai környezetünkhöz való hozzáállás kihat a teljes gazdaság állapotára, jövőbeli termelékenységére. [Schwab – ed., 2011] A természeti környezetre gyakorolt emberi hatást szemléltetik az ún. ökológiai lábnyommal¹² kapcsolatos számítások is, melyek alapján már 1987 óta „ökológiai túllövésben” vagyunk. [Dinya, 2009] A közelmúlt ökológiai lábnyom-számításainak tükrében igencsak elgondolkodhatunk a Latouche [2011] által ismertett adatról, mely szerint az egy főre eső földterület nagysága ma 1,8 hektár. Ha ezt összevetjük a WWF (World Wide Fund for Nature, magyarul Természetvédelmi Világalap) 2012. évi jelentésében szereplő értékekkel, (a világ nagy részén az egy főre eső ökológiai lábnyom értékek 2 és 8 közé esnek [Grooten, ed., 2012], akkor feltehetjük magunknak a kérdést: meddig tartható fenn ez a jelenlegi állapot, hová vezet minket ez a rendszer? Latouche [2011, 29. o.] könyvének hátlapján kiemelve található az elgondolkodtató válasz: „*Ha valaki azt hiszi, hogy egy véges világban létezhet végtelen növekedés, annak vagy elment az esze, vagy közgazdász.*”

Tanulságos a hozzáállás, melyre Hans-Perg Pöttering, az Európai Parlament elnöke is rámutatott: „*a jólét nem csupán a növekedésről szól, hanem egészségről, környezetről, szellemről és kultúráról.*” [Beyond GDP, 2007, 4. o.] Ezt szem előtt tartva kellene tehát jövőbeli elvárásainkat is kialakítanunk.

A társadalmi pillér szempontjai

Láng [2003] könyvében részletesen ír a 2002-ben, Johannesburgban megrendezett konferencia Európai – Észak-Amerikai regionális kerekasztal értekezletéről, melyen a következőképpen nyilatkoztak a szerepekről:

„A fenntartható fejlődés gyakorlati megvalósítása főleg az önkormányzatok és a vállalatok területén megy végbe. A kormányok szerepe elsődlegesen abban áll, hogy gazdasági eszközökkel a szükséges mértékben erősítsék a pozitív folyamatokat.” [Láng, 2003, 42. o.]

Ha a globális világ jelenlegi erőviszonyait végiggondoljuk, a fenti megállapítással könnyen egyetérthetünk. Egy-egy multinacionális vállalat éves árbevétele ugyanis sokszor nagyobb, mint egyes országok éves GDP-je. A KSH adatai szerint Magyarország 2012. évi GDP-je például közel 100 milliárd euró volt, míg a Forbes éves jelentése szerint az Exxon Mobile multinacionális vállalat 2012. évi bevétele 420 milliárd dollár, azaz körülbelül 280 milliárd euró. [KSH, 2013; Forbes honlap, 2013]

Egyértelmű tehát, hogy nagyságrendjüknel, gazdasági hatalmuknál fogva a vállalatok fontos szerepet játszanak a fenntartható fejlődés, vagy ha úgy tetszik, egy élhetőbb, igazságosabb, a

¹² Ökológiai lábnyom: az a föld- és vízterület, melyre egy meghatározott emberi népességnek szüksége van egy meghatározott életszínvonal végtelen ideig való eltartásához. [Global Footprint Network honlap, 2013]

környezet és az emberiség fennmaradását és jólétét is biztosító világ megvalósításában. Véleményformáló erejükkel pedig a fogyasztók hozzáállását is meghatározhatják, ezért ebben a megközelítésben jelentőségük még kiemelkedőbb.

Azokat a kereteket azonban, amelyek között a vállalatok tevékenysége mozoghat, a mindenkori kormánynak kell meghatározni, természetesen a kollektíven elfogadott társadalmi értékrend elvárásainak megfelelően, mely értékrendet viszont az emberek alakíthatják ki, így bezárva a szereplők körét és kifejezve személyes véleményemet, mely szerint a fenntartható fejlődés csak a mi, az „átlagemberek” kezdeményezésével és hathatós együttműködésével valósulhat meg.

Láthatjuk tehát, hogy a környezetvédelem nem választható külön a társadalmi és a gazdasági vonatkozásoktól. Sőt, ahogy Kováts-Németh Mária összegzi Wheeler – Bijur és Varga megállapításait: *„a tudósok egyre többen fogalmazzák meg, hogy a fenntarthatóság, a környezetvédelem sokkal inkább társadalmi, pszichológiai kérdés, semmint pusztán természettudományos problémák összessége.”* [Kováts-Németh, 2011, 1173. o.]

Kováts-Németh, a fenntarthatóságra nevelés szükségességéről írt cikkében inkább morális elvnek tekinti a fenntarthatóságot, mely *„a béke, emberi jogok, igazságosság gondolatkörökhöz kötődik. Összefonódik a természettudományokkal, a politikával, a közgazdaságtannal, ám elsődlegesen mégis kulturális kérdés: milyen értékek fontosak, milyen a természettel a kapcsolatunk?”* [Kováts-Németh, 2011, 1173-1174. o.]

Fontos tényező tehát, személy szerint úgy gondolom az egyik legfontosabb –, hogy a társadalom hozzáállása és ez által a következő generációk nevelése is új irányba mozduljon el.

A következőkben a primer kutatásom segítségével a jelenleg hazánkban uralkodó társadalmi hozzáállást igyekszem megvizsgálni.

Primer kutatás a magyar társadalom attitűdjéről

A magyar társadalom fenntarthatósággal kapcsolatos véleményét, fogyasztói szokásait tehát egy 29 pontból álló kérdőív segítségével vizsgáltam meg. Hipotézisemet ezen primer kutatási módszer segítségével igyekszem igazolni, vagy cáfolni. Összesen 129 kitöltött kérdőívet kaptam vissza a válaszadóktól, akiknek 66%-a volt nő és 44%-a férfi.

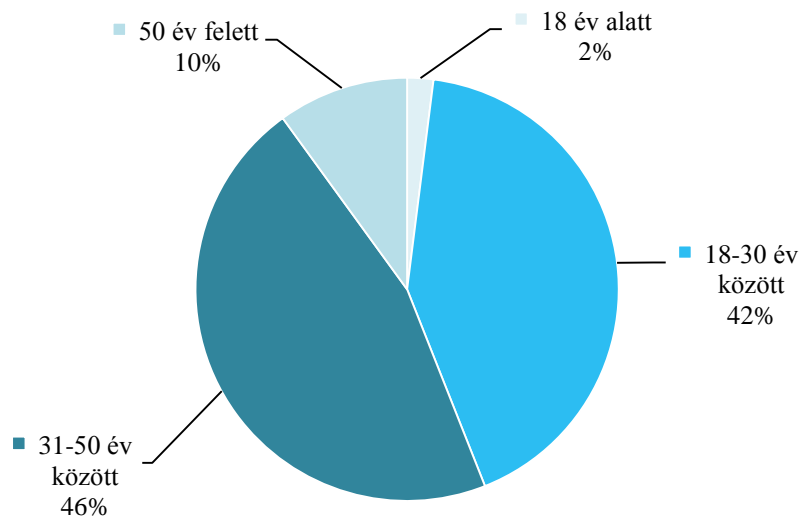
A következőkben a kérdőívre kapott válaszok kiértékelését mutatom be, majd a későbbiek folyamán a válaszok segítségével a tanulmány elején felállított hipotézisemet vizsgálom meg.

Eredmények

Általános kérdések

A kérdőív első részében a személyes adatokra vonatkozó kérdéseket tettem fel, melyek alapján nem, korcsoport, iskolai végzettség, foglalkozás, lakóhely és jövedelem szerint csoportosíthattam a válaszadókat.

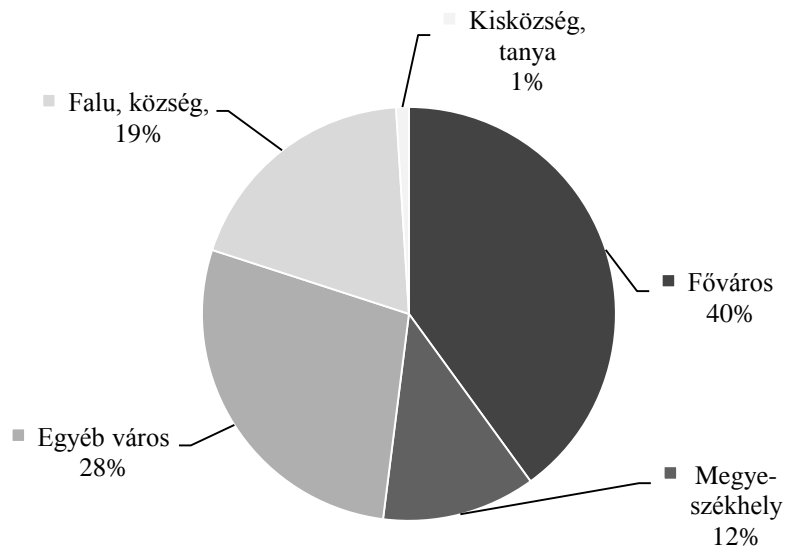
Ezek alapján elmondható, hogy a válaszadók 66%-a volt nő és 44%-a férfi, életkor, lakóhely, legmagasabb iskolai végzettség és jövedelmi helyzet szerinti megoszlásuk pedig a következőképpen alakult (1-4. ábra):

Forrás: saját szerkesztés

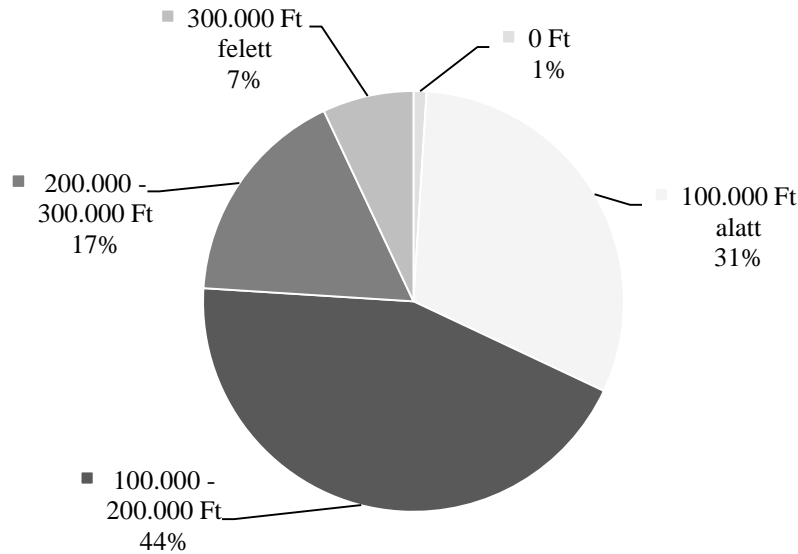
1. ábra Korcsoport szerinti megoszlás

Az 1. ábra alapján jól látható, hogy a válaszadók közül a legnagyobb arányt a 31 és 50 év közöttiek képviselik, lakóhely szerint (2. ábra) pedig a fővárosiak voltak többségben (40%).

Forrás: saját szerkesztés

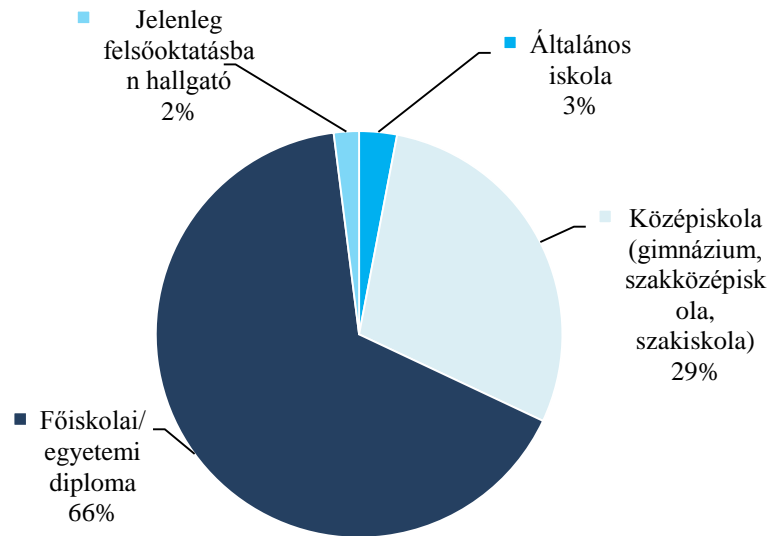
2. ábra Lakóhely szerinti megoszlás

Forrás: saját szerkesztés

3. ábra Egy főre eső havi nettó jövedelem szerinti megoszlás

A válaszadók közel felének egy főre eső jövedelme 100.000.- és 200.000.- forint között van, de jelentős arányt képviselnek a 100.000.- forint alatti jövedelemmel rendelkezők is (30%), 3. ábra). A következő ábra a kérdőívet kitöltők legmagasabb iskolai végzettségét mutatja, a legnagyobb csoportot a főiskolai/egyetemi diplomával rendelkezők alkotják (66%).

Forrás: saját szerkesztés

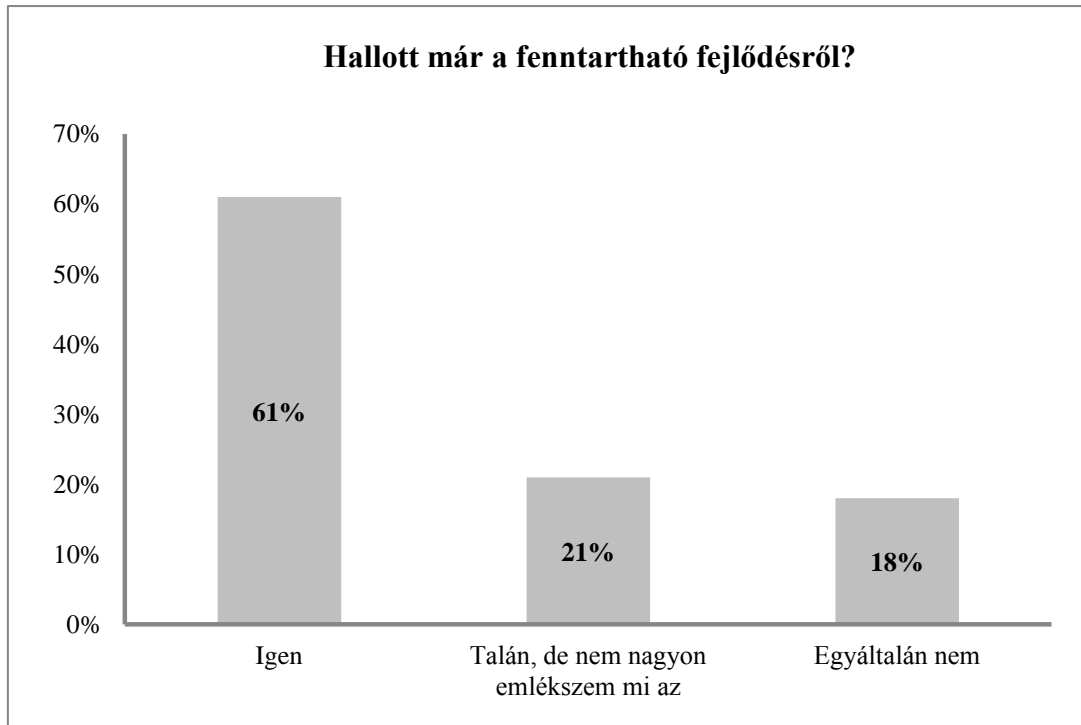
4. ábra Iskolai végzettség szerinti megoszlás

Az adatok alapján tehát a 129 válaszadó közül a legtöbben a 18-50 év közötti korosztályba tartoznak és többségben vannak a városban lakók (főváros, város, megyeszékhely: összesen 80%). A jövedelmeket tekintve a legnagyobb arányt tehát a 100-200 ezer forint között keresők teszik ki (44%), de magas a 100 ezer forint alatt keresők aránya is (33%), 200 ezer forint felett csupán 24% keres. Iskolai végzettség tekintetében magas a főiskolai/egyetemi diplomával rendelkezők (66%), ezután pedig a középiskolát végzettek (29%) aránya. Az egy háztartásban élők számát nem ábrázoltam, az adatok egytől ötig vegyes képet mutatnak, a

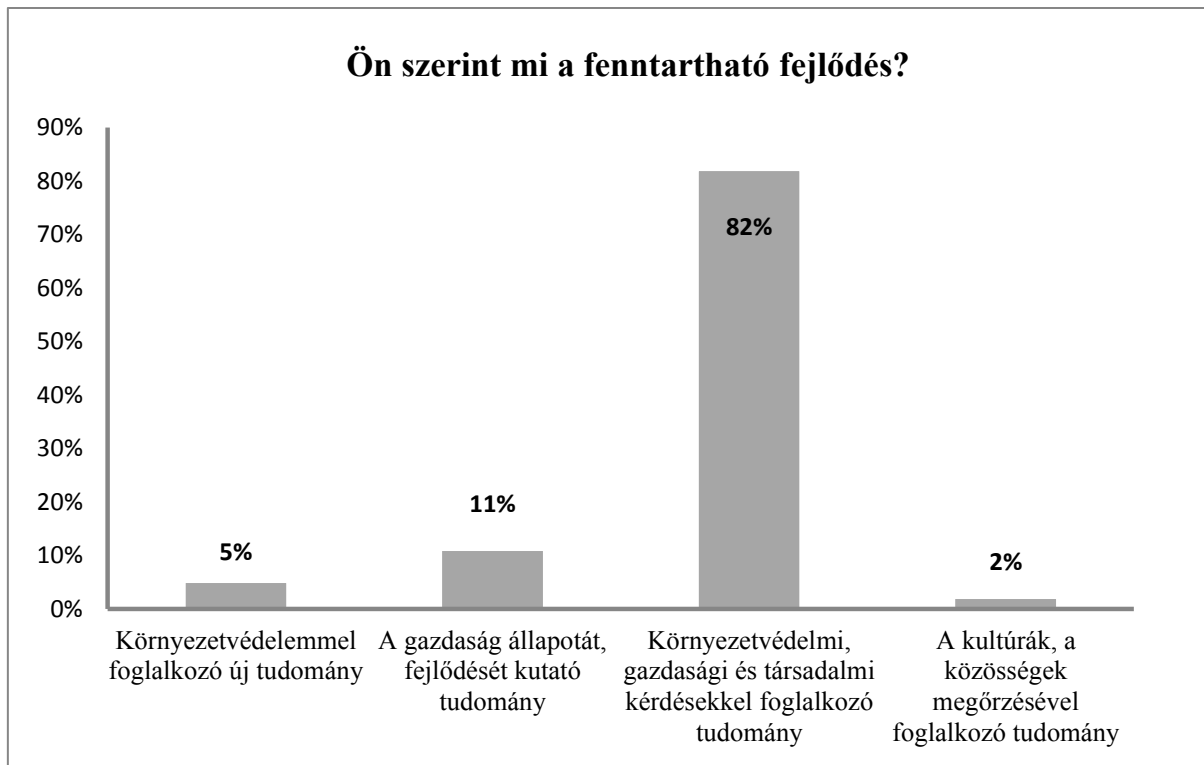
legtöbben (36%) kétfős háztartásban élnek. Foglalkozásukat tekintve a többség (67%) alkalmazott.

A fenntartható fejlődés általános ismerete

A kérdőív második részében a fenntartható fejlődéssel kapcsolatos tájékozottságra, véleményekre voltam kíváncsi. Már az első erre vonatkozó kérdés alapján érdekes adatokat kaptam, ugyanis a megkérdezettek 39%-a még nem hallott róla, vagy nem tudja, mi az a fenntartható fejlődés (5. ábra), habár a bizonytalanok közül sokan mégis jól emlékeznek, vagy gondolkodnak a fenntarthatóság fogalmáról (6. ábra).

Forrás: saját szerkesztés
 5. ábra A fenntartható fejlődés általános elterjedtsége

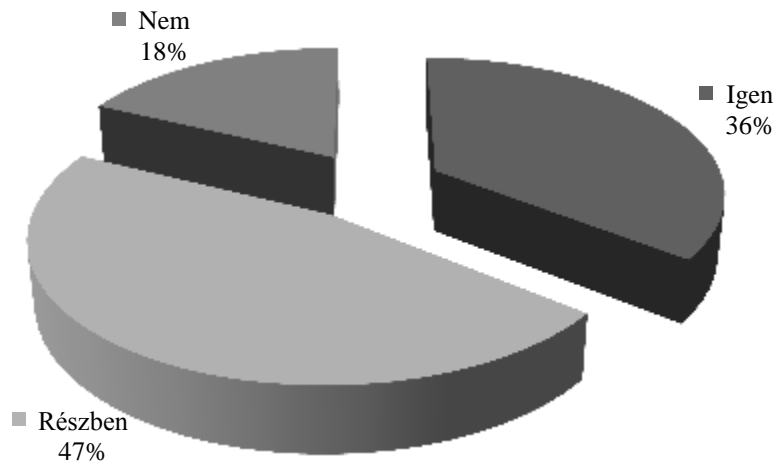

Forrás: saját szerkesztés

6. ábra A fenntartható fejlődés fogalmának általános ismerete

A fenti adatok alátámasztják korábbi véleményemet, mely szerint az emberek egy része nyilvánvalóan nem foglalkozik a fenntarthatósággal, hiszen még nem is hallott róla, vagy nem tudja pontosan mi az. Pedig arra a kérdésre, hogy „*Ön szerint a környezetvédelem a központi/kormányzati intézkedéseken múlik, vagy magánszemélyként mi is tehetünk valamit a környezet megóvásáért?*”, az emberek 95%-a válaszolta, hogy az emberek, a kormány és a vállalatok közös feladata. Az együttműködési hajlandóság tehát adott, a terjesztésben viszont fontos szerepe lenne mind a helyi közösségeknek, mind a vállalatoknak, mind pedig a kormányzatoknak, hogy minél szélesebb körben megismertessék a problémákat, az egyéni feladatokat, lehetőségeket a társadalom tagjaival és rászokassák a lakosságot bizonyos rendszerek használatára. Ilyen rendszer például a szelektív hulladékgyűjtés is. Ebben a kérdésben jelenleg nem állunk túl jól, a megkérdezettek 65%-a válaszolta ugyanis, hogy nem, vagy csak részben gyűjti szelektíven a hulladékot (7. ábra).

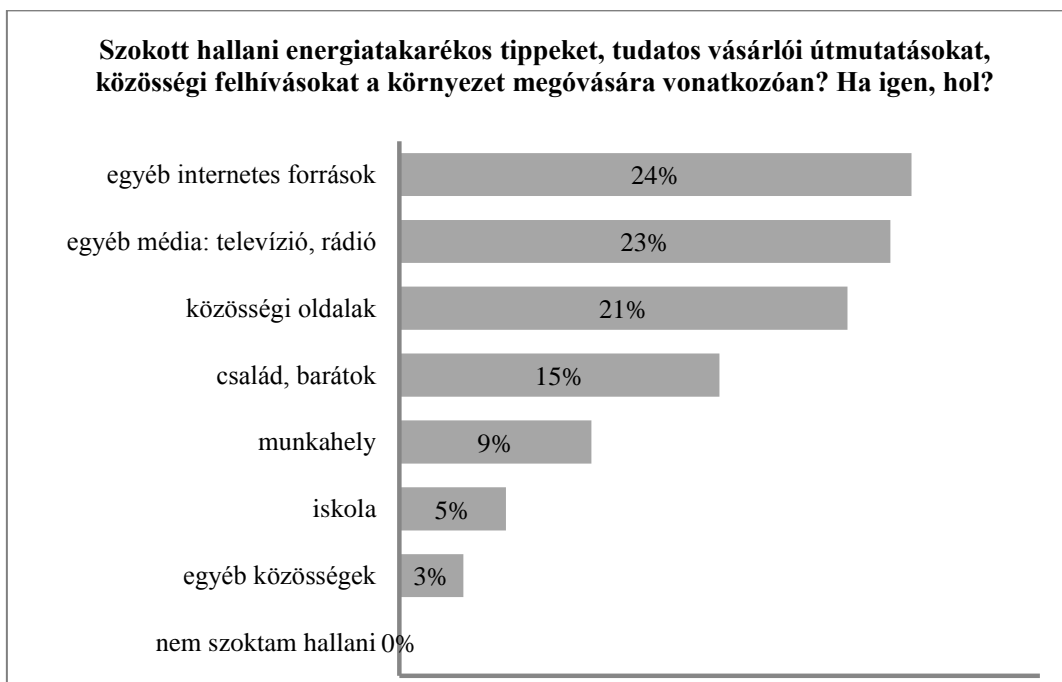
Ön szelektíven gyűjti a hulladékot?

Forrás: saját szerkesztés

7. ábra Szelektív hulladékgyűjtés a lakosság körében

A terjesztés csatornáit közül jelenleg a média; az internet, rádió, televízió, közösségi oldalak a leghatékonyabbak (8. ábra).

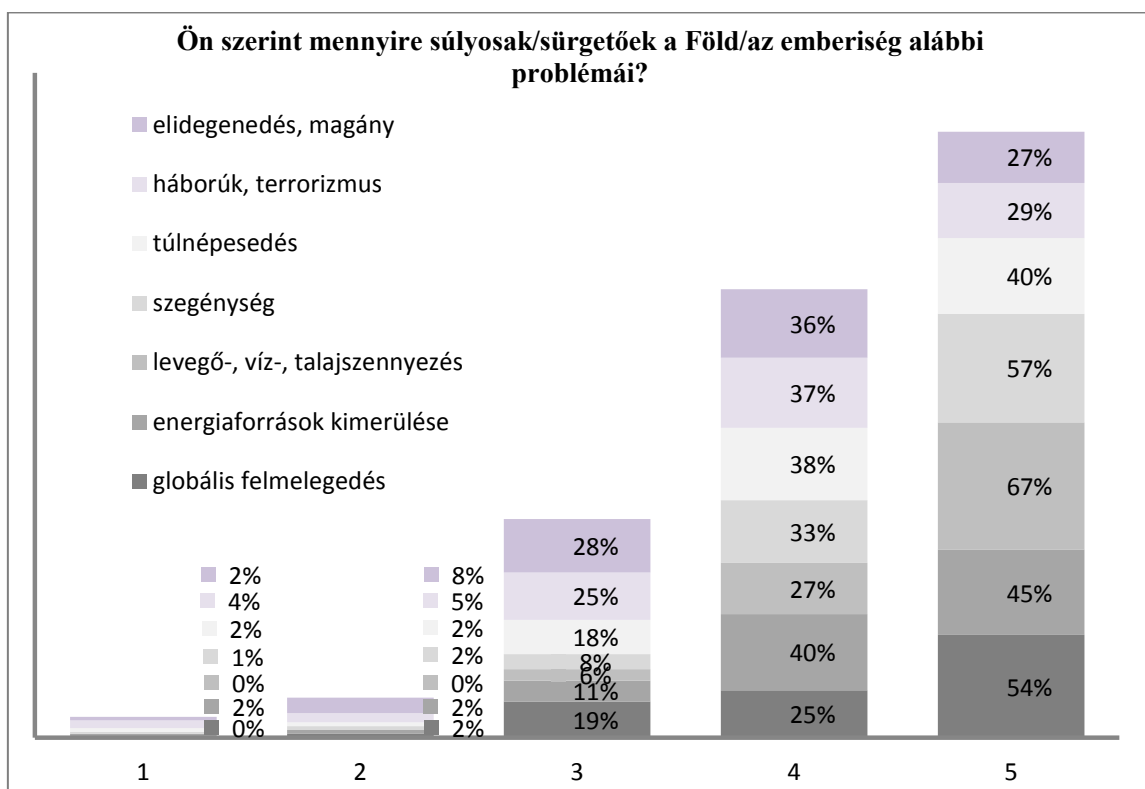
Forrás: saját szerkesztés

8. ábra A figyelemfelkeltés jelenlegi csatornáinak szerepe

Tekintve, hogy a válaszadók csupán 5%-a tanul, az iskola, mint tájékoztató fórum nem nagy arányban jelenik meg a válaszokban és a fenti ábrán, de a gyermekek nevelésének fontosságában a válaszadók nagy része egyetért: arra a kérdésre ugyanis, hogy mennyire tartják fontosnak a gyermekek fenntarthatóságra nevelését, 89% a maximális 5 ponttal válaszolt. Az elmúlt években a fenntarthatóságra nevelésnek már különböző területei alakultak ki: környezeti-, globális- és egészségnevelés, állampolgári nevelés, együttműködésre nevelés, erkölcsi, multikulturális nevelés, stb. [Czippán és társai, é. n.] Ezen

irányzatok elnevezésüknek megfelelően más és más célt helyeznek előtérbe, ám sok átfedés is van közöttük, hiszen mindezen elméletek végcélja a fenntartható fejlődés megvalósítása a megfelelő erkölcsi normák felállításával, saját magunk és a jövő generáció szemléletének formálásával. Ezek a feladatok, az önvizsgálat és a fenntarthatóságra nevelés egy ehhez nem szokott kultúrában természetesen óriási kihívás elé állítja mind a magánembereket, a szülőket és pedagógusokat, mind a szervezetek vezetőit, a politikusokat, de éppen ezért szükséges egymás figyelmének felkeltése a téma iránt, az egymástól való tanulás, a közös gondolkodás és cselekvés.

A globális felmelegedésről, erőforrásaink fogyásáról, vagy a terrorizmusról már valamennyien hallottunk. A 10. kérdésben arra kerestem a választ, hogy általánosságban az emberek hogyan ítélik meg ezen problémák súlyosságát. A válaszokat a 9. ábrán összegzem.

Forrás: saját szerkesztés

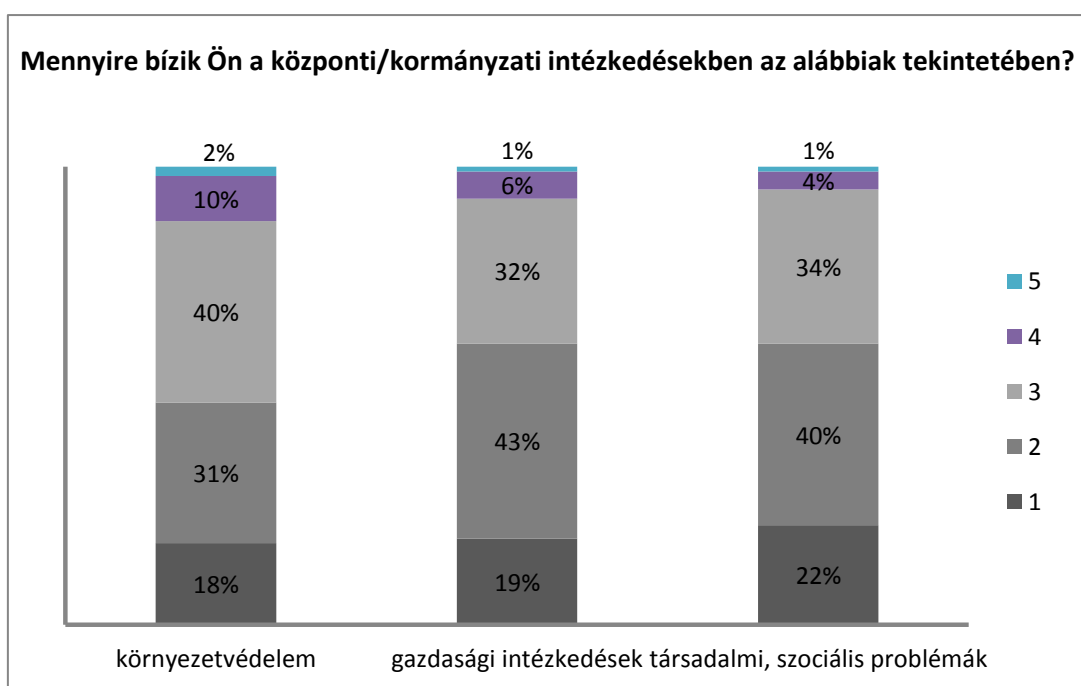
9. ábra A Föld/emberiség problémái súlyosságának megítélése

A legtöbb válaszadó szinte valamennyi problémát 3 feletti súlyosságúnak ítélte. Az egyes (1 = egyáltalán nem súlyos/sürgető) és kettes tartományban kevés jelölést találunk. Ötösnek, azaz nagyon súlyosnak/sürgetőnek a legtöbben (67%) a „levegő-, víz-, és talajszennyezést” találták, ezután a „szegénységet” (57%) és a „globális felmelegedést” (54%) jelölték meg a legtöbben. Ezekből az adatokból arra következtethetünk, hogy a problémákat mindannyian érzékeljük, súlyosságukat, vagy sürgősségüket azonban még elég eltérően értelmezzük. Érdekes például, hogy a „háborúk, terrorizmus” (1-2 jelölést összesen 9%-tól kapott) és az „elidegenedés, magány” (1-2 jelölés összesen 10%-tól) kategóriákban található a legtöbb alacsony fontosságú megítélés.

Térjünk most vissza a fenntartható fejlődés gyakorlati megvalósításának kérdésére és az ezzel kapcsolatos szerepekre. A kormányzatok munkájának – legyen az akár környezetvédelemmel,

akár más egyébvel kapcsolatos – támogatásához és az emberek meggyőzéséhez a döntéshozókkal szembeni nagyfokú bizalomra van szükség. A kérdőív következő pontjaiban erről a bizalomról, valamint a kormányzati intézkedések ismertségéről kérdeztem a válaszadókat.

Az alábbi ábra alapján sajnos azt kell látnunk, hogy a válaszadók többsége mindhárom megemlített területen maximum közepes mértékben bízik a központi/kormányzati intézkedésekben, ezen a területen tehát fontos lenne a lakosság megnyerése, az általános bizalom helyreállítása. Hasonló a helyzet a különböző programok népszerűsítésével kapcsolatban is: a válaszadók 34%-a egyáltalán nem hallott még fenntarthatósággal kapcsolatos központi/kormányzati intézkedésről, 47%-uk pedig ugyan már hallott ilyenről, de nem vett részt benne aktívan. Egyelőre tehát nincs aktív együttműködés ezen a téren sem, mert – ha vannak is ilyen programok – az emberekhez nem jut el a hírük, vagy valamilyen oknál fogva nem vesznek részt bennük:

Forrás: saját szerkesztés

10. ábra A kormányzati intézkedésekkel szembeni bizalom

Fogyasztói szokások

A kérdőív harmadik részében a fogyasztói szokásokat vizsgáltam. A kérdésekkel a lakosság jelenlegi felfogását, igényeit, hozzáállását igyekeztem feltárni.

Elsőként arról kérdeztem a kitöltőket, hogy mi készíti őket vásárlásra. A többség (82%) elmondása szerint csak abban az esetben vásárol új terméket, ha szüksége van rá. Ez alapvetően jó hozzáállás, bár a szükség, mint igény nagyon szubjektív tényező, ezért vásárlási döntéseinknél érdemes elgondolkodnunk azon, hogy a reklámoknak, piaci túlkínálatnak, vagy a társadalmi elvárásoknak köszönhetően talán túl sokszor érezzük szükségét bizonyos árucikkeknek. Az egyes árucsoportok vásárlására vonatkozó kérdésnél máris tetten érhetők ezek a befolyások. Az 1. táblázat adatai azt mutatják, hogy bizonyos árucikkeket valóban csak akkor vásárolunk, ha szükségünk van rá (kisebb/nagyobb háztartási cikkek, autó, kerékpár),

de egyes termékek esetében már engedünk a fogyasztói társadalom nyomásának és néhány évente lecseréljük műszaki cikkeinket, lakásdekorációkat, talán azért mert elavultnak érezzük, vagy ráuntunk, vagy szebbet/újabbat találtunk. A lakásdekoráció és a műszaki cikkek mellett – illetve annál is gyakrabban – legtöbbször ruhatárunkat cseréljük/újítjuk. Az 1. táblázaton ezeket a figyelemreméltóbb értékeket emeltem ki.

1. táblázat

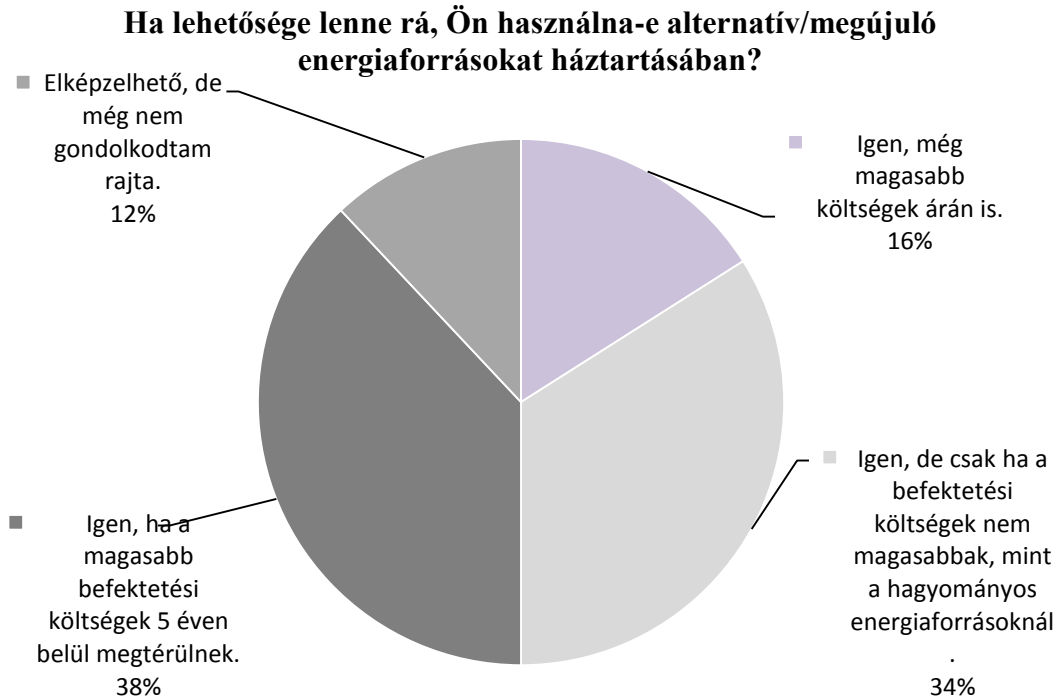
**VÁSÁRLÓI SZOKÁSOK FELMÉRÉSE AZ EGYES ÁRUCSOPORTOKRA
VONATKOZÓAN (%)**

Ön milyen gyakran vásárol újat a következő termékekből?	csak szükség esetén	néhány évente	évente többször	havonta többször
nagyobb háztartási cikk (pl.: hűtő, mosógép)	83	16	1	0
kisebb háztartási cikk (pl.: vasaló, hajsütő)	71	26	4	0
személyautó	87	13	0	0
kerékpár	84	16	0	0
ruhanemű	28	6	53	12
egyéb műszaki cikk (pl.: tv, telefon)	60	37	3	0
lakásdekoráció	28	30	39	3

Forrás: saját szerkesztés

A közlekedési módunk megválasztásával sokat tehetünk környezetünk megóvásáért. A közlekedési szokásokat firtató kérdésekre kapott válaszok nem meglepőek. A válaszadók 33%-a csak alkalmanként, vagy soha (33%) nem kerékpározik, a tömegközlekedést csupán az emberek 40%-a használja naponta, majdnem ugyanannyian, ahányan a személygépkocsit választják, szintén naponta (36%). A közlekedési mód kiválasztásának legfőbb szempontjai a gyorsaság és a költségek, melyek a megkérdezettek 50 (gyorsaság), illetve 56%-ának (költségek) elsődleges fontosságúak. A kényelem 30%-nak elsődleges fontosságú, míg a környezetterhelés csupán 15%-nak a legfontosabb szempont.

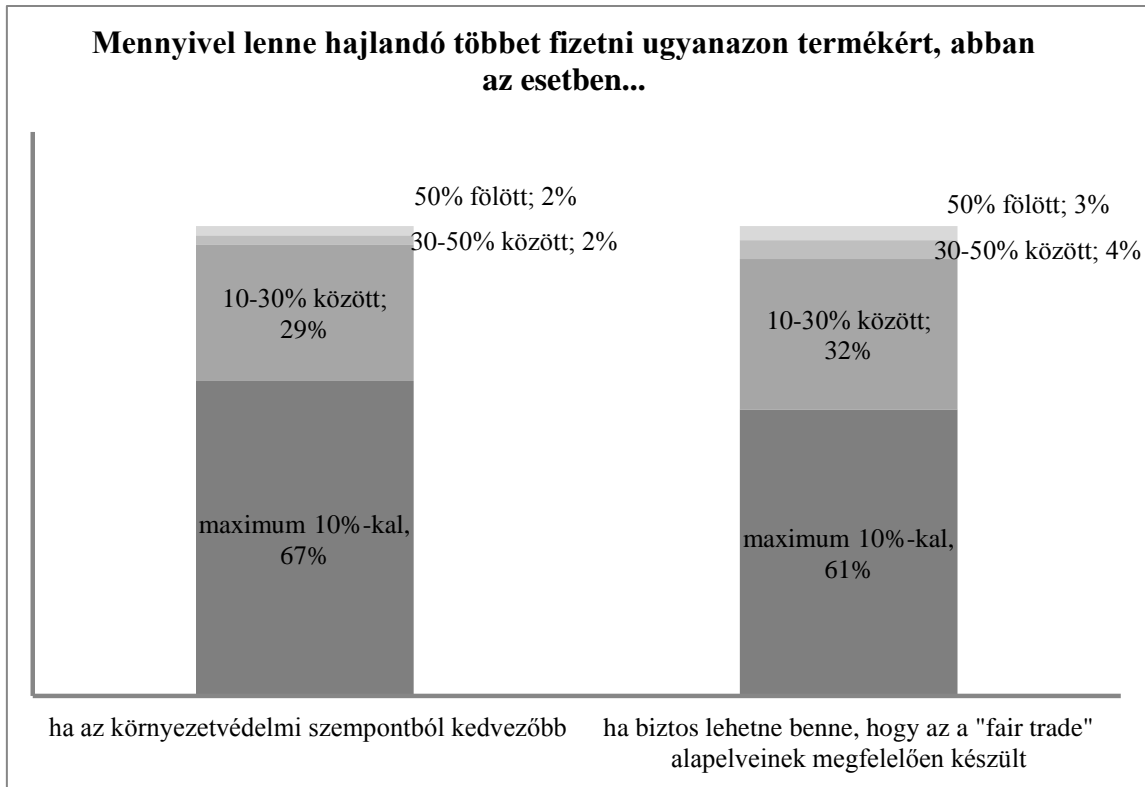
A válaszadók alternatív/megújuló energiaforrásokhoz való viszonya szintén azt jelzi, hogy az átlagemberek készek olyan megoldások és rendszerek használatára, melyek adott esetben még környezetünknek is kedvezőbbek. A költségeknek természetesen itt is kiemelt szerepük van, a válaszadók 34%-a nem vállalna ezért magasabb kiadást, 38%-uk viszont igen, ha az 5 éven belül megtérül. A válaszok összegzését a 11. ábra mutatja.

Forrás: saját szerkesztés

11. ábra Hajlandóság az alternatív/megújuló energiaforrások használatára

Szintén a többletkiadásokra való hajlandóságot szerettem volna felmérni a 12. ábrán szereplő kérdéssel. A válaszokból kiderül, hogy saját pénztárcánkból nem szívesen áldozunk sokat sem környezetvédelemre, sem igazságosságra. Bár valószínűleg sokan vannak, akik nem is engedhetnek meg maguknak drágább termékeket, vagy olyanok is, akik nem hisznek abban, hogy az adott termék valóban környezetkímélőbb, vagy éppen „fair trade”.

Forrás: saját szerkesztés

12. ábra Többletkiadási hajlandóság vizsgálata

A fogyasztásra vonatkozó utolsó kérdésben mindennapi szokásaikról kérdeztem a válaszadókat. Ezek százalékos összegzését a 2. táblázatban mutatom be, melyen kategóriánként a leggyakrabban jelölt válaszokat emeltem ki. A legtöbben a gázfogyasztás minimalizálására, valamint a felesleges fogyasztás (élelmiszer és egyéb termékek) elkerülésére figyelnek oda maximálisan.

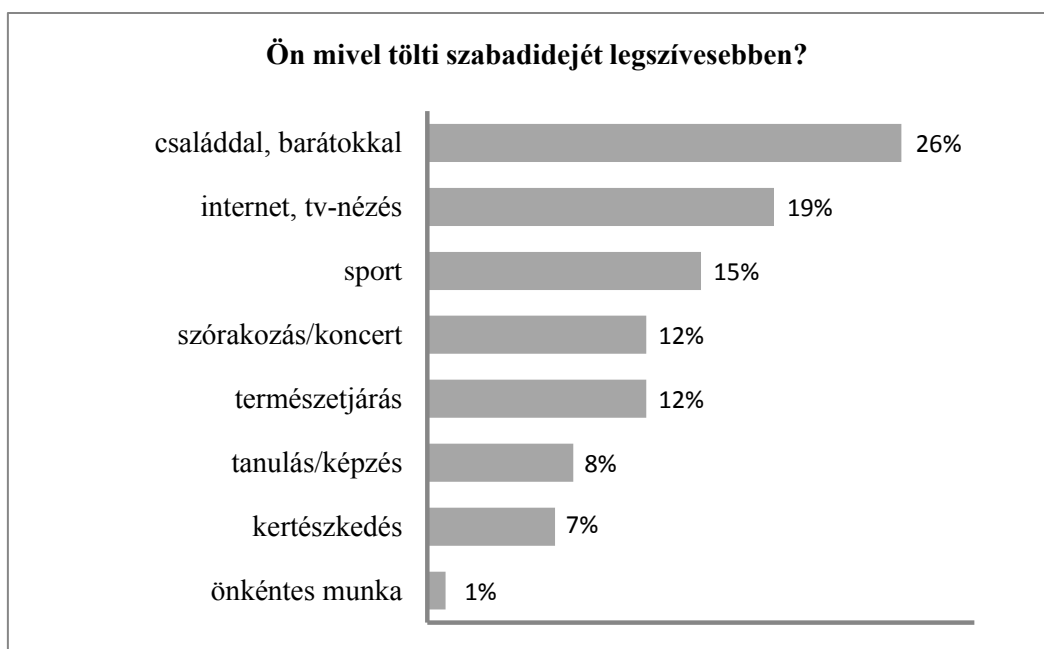
FOGYASZTÓI SZOKÁSOK

Ön háztartásában/ munkája/életvitele során mennyire tartja szem előtt az alábbiakat?	1	2	3	4	5
villamosenergia-fogyasztás minimalizálása	0	7	24	37	32
vízfogyasztás minimalizálása	0	4	32	34	30
gázfogyasztás minimalizálása	3	4	30	30	33
papírfogyasztás minimalizálása	4	11	32	29	25
környezetkímélő vegyszerek alkalmazása mosás, takarítás során	6	22	33	25	15
szelektív hulladékgyűjtés	9	7	22	34	27
igyekszem hazai termékeket, helyi piacokon, helyi termelőktől vásárolni	5	23	27	29	25
megnézem a vásárlás során, hogy a csomagolás környezetvédő-e	32	26	28	9	5
felesleges fogyasztás elkerülése élelmiszerek esetén	3	10	24	36	27
felesleges fogyasztás elkerülése egyéb termékek esetén	4	7	25	29	36
műanyag tasakok használatának minimalizálása	5	16	33	23	22
fair trade termékek vásárlása	19	23	41	9	8

Forrás: saját szerkesztés

Társadalmi szokások

A kérdőív legvégén négy kérdést tettem fel a válaszadók mindennapi szokásaira, önkéntes és közösségi tevékenységére vonatkozóan.

Forrás: saját szerkesztés

13. ábra Szabadidő-eltöltési szokások

A válaszokból kiderül, hogy a családdal és barátokkal való időtöltés után nem sokkal marad le az internet és tv-nézés (13. ábra), hogy a válaszadók 59%-a már vett részt önkéntes munkában (5%-uk rendszeresen) és további 29%-uk szívesen részt venne. Egy helyi közösséghez 39%-uk biztosan, 59%-uk pedig talán csatlakozna, ahol a munkában önkéntesként (54%), vagy nem pénzbeli hozzájárulással (30%) venne részt szívesen.

Következtetések

Hipotézisem szerint a magasabb iskolai végzettség, a jobb anyagi helyzet pozitívan befolyásolja az egyének fenntarthatósággal kapcsolatos attitűdjét. Ezen kívül a vizsgálataim elején úgy gondoltam, hogy a fiatalabb generációk jobban érdeklődnek és több figyelmet fordítanak jövőbeli életterük megővésére.

Ezen feltevéseim igazolása, vagy cáfolása érdekében az alábbiakban csoportokra bontom a válaszadókat és a fenti szempontok szerint megszürt adatokat fogok vizsgálni.

Iskolai végzettség

Ebben a kategóriában a főiskolai/egyetemi diplomával rendelkezőket és a maximum középiskolai bizonyítvánnyal rendelkezőket választottam külön. A két csoport között szembetűnő különbség van a fenntarthatóság fogalmának ismeretében: a legfeljebb középiskolai végzettségűek közül ugyanis 38% egyáltalán nem hallott róla, míg a főiskolát/egyetemet végzettek körében ez az arány csak 8%. További kiemelkedő különbség van a szelektív hulladékgyűjtésben: a főiskolai/egyetemi végzettségűek közül 42%, míg a másik csoportban csupán feleannyian, 21% gyűjti szelektíven a szemetet.

Ezek a megállapítások megerősítettek abbéli elképzeléseimben, hogy a magasabb iskolai végzettség pozitívan befolyásolja az egyének – fenntarthatóságot illető – magatartását, és abban is, hogy az oktatásnak kiemelkedő szerepe van a dolgozatban foglalt problémáknak és az egész fenntartható fejlődés koncepciójának lakossághoz való eljuttatásában, valamint a

társadalom szemléletének formálásában. Fontos tehát, hogy a terjesztésben a főiskolák/egyetemek mellett minél nagyobb szerepet vállaljanak az óvodák, általános iskolák és középiskolák is, hogy a gyermekek minél kisebb koruktól kezdve megtanulják óvni a környezetet, nem beszélve a társadalmi problémák iránti helyes szociális érzékek kifejlesztéséről.

Jövedelmi különbségek

Az egy főre jutó havi nettó jövedelem alapján először azt gondoltam, hogy az alábbi két csoportra osztom a válaszadókat: a 200 ezer forint alatt és a 200 ezer forint felett keresőkre. Ezen csoportosítás alapján azonban nem tapasztaltam lényeges különbséget a válaszok között, ezért kíváncsi voltam, milyen változást érhetek el, ha nagyobb jövedelmi különbség van a vizsgált két csoport között. Ehhez a következőkben a 100 ezer forint alatti és a 200 ezer forint feletti egy főre jutó havi nettó jövedelemmel rendelkezőket vizsgáltam. Elgondolásom helyesnek bizonyult, ugyanis ebben az esetben, egyes válaszok tekintetében már lényeges eltérések tapasztalhatók. Nem meglepő módon ezek azok a kérdések, melyeknek anyagi vonzata is van mindennapi választásaink során. Így például az alternatív/megújuló energiaforrásokat még magasabb költségek árán is vállalók a magasabb jövedelemmel rendelkezők esetében 19%, míg az alacsonyabb jövedelműeknél 10%. A több keresettel rendelkezők többet szánnak, – tudnak szánni – a környezetkímélő, vagy „fair trade” termékekre: környezetkímélő termékért, 10-30%-kal többet a magasabb jövedelműek 48%-a fizetne, míg az alacsonyabb jövedelműeknek csak 17%-a. „Fair trade” termékénél, szintén 10-30%-kal magasabb ár esetén 48%-24% az arány.

Ezen adatok alapján tehát elmondható, hogy hipotézisem azon állítását, mely szerint a magasabb jövedelem pozitívan befolyásolja az egyének fenntarthatósági döntéseit, primer kutatásom igazolta. Ez megerősíti az 1994-ben, a Fenntartható Városok Európai Konferenciáján elhangzottakat is, mely szerint a környezeti problémák ellen a szegények tudnak a legkevesebbet tenni. [Charter of European Cities & Towns Towards Sustainability, 1994]

Életkor

Hipotézisem utolsó állításának igazolására életkor szerint ugyancsak két csoportra osztottam a válaszadókat, a 30 év alattiakra és a 30 év felettiekre. Az adatok vizsgálata során érdekes eredményre jutottam, ugyanis személyes véleményem, mely szerint a fiatalok tájékozottabbak, jobban érdeklődnek a fenntarthatóság iránt és jobban odafigyelnek környezetükre, a válaszok alapján tévesnek bizonyult. Tájékozottság szempontjából a két csoport értékei nagyjából megegyeznek. Igaz ugyan, hogy a 30 év felettiak közül többen állították, hogy ismerik a fenntarthatóság fogalmát (64% kontra 58%), de a konkrét jelentésre vonatkozó kérdésben nem teljesítettek jobban (82%-82%). Az új termékek beszerzésénél az idősebbek közül valamennyivel többen mondták, hogy csak szükség esetén vásárolnak (86% kontra 74%) és csupán 2%-ban ugyan, de náluk már megjelenik a fogyasztás visszafogása is, míg ez a 30 év alattiak esetében 0%. A közlekedési mód kiválasztásánál az idősebbek közül többen, 18% tartja elsődleges fontosságúnak a környezetterhelést, szemben a 30 év alattiak 11%-ával. A legszembetűnőbb különbség azonban a szelektív hulladékgyűjtésnél tapasztalható, a 30 év felettiak 44%-a válaszolt igennel az erre vonatkozó kérdésre, míg a 30 év alattiaknak csupán a 25%-a. Hipotézisem ezen részét a primer kutatás eredményei tehát cáfolták.

A kérdőív válaszainak gyűjtése során több olyan visszajelzést kaptam, hogy a kérdések kapcsán a válaszadók elgondolkodtak a kérdéssorban említett környezeti problémákon, fogyasztói szokásaikon, hozzáállásukon. Sokakban ugyanis egyszerűen fel sem merültek korábban ezek a kérdések (18%-uk egyáltalán nem is hallott még a fenntartható fejlődésről).

A kérdőívre adott válaszokat és a válaszadók visszajelzéseit alapul véve, úgy hiszem, az emberek alapvetően szeretnék „jól élni” – és itt a „jól-élésen” a fenntarthatóság alapelveinek megfelelő életmódot értem – de a gyakorlatban nem tudják, mit kell ehhez tenniük.

A kutatásaim során tehát kiderült, hogy az emberek nagy részének a fenntarthatóság, vagy a környezetvédelem nem feltétlenül központi kérdés. Ha azonban a helyi közösség, lakónegyed, önkormányzat, város, vagy ország kialakít egy, mondjuk úgy „fenntartható rendszert”, ahhoz – természetesen némi megszokási/betanolási idő elteltével – a társadalom nagy valószínűséggel alkalmazkodni fog és hétköznapi részévé válik például a szelektív hulladékgyűjtés, a víz-, villany-, papír-, stb.- fogyasztás csökkentése, minimalizálása.

Javaslatok

Nem célom, hogy egy tanulmány és az abban foglalt primer kutatási vizsgálat alapján a téma igencsak bonyolult, társadalmi- etikai- környezeti és gazdasági kérdéseire választ adjak vagy, hogy összefoglaljam a ma már mindenhol jelen lévő tanácsokat, tippet a környezettudatosság, vagy a fenntarthatóság elérésére.

A kutatás tapasztalatai alapján a legfontosabb javaslatom, hogy elsőként mindannyian saját értékrendünkön, mindennapi választásainkon gondolkodjunk el, majd nézzük meg, hogy fogyasztóként, szülőként, dolgozóként és döntéshozóként mit tehetünk, milyen eszközök állnak rendelkezésünkre a fenntartható fejlődés gyakorlati megvalósítására. Alakítsuk ki, valamint támogassuk, kövessük a megfelelőnek ítélt rendszereket. Legyünk nyitottak és foglalkozzunk a kérdéssel, mert mostani életmódunk saját, utódaink és egész környezetünk jövőjét határozza meg.

Felhasznált irodalom

Beyond GDP (2007): Summary notes from the Beyond GDP conference, 19-20th November 2007, Brussels. p. 4. http://ec.europa.eu/environment/beyond_gdp/download/bgdg-summary-notes.pdf 2013. október 19.

Charter of European Cities & Towns Towards Sustainability [1994]: at European Conference on sustainable Cities & Towns in Aalborg, Denmark, 1994. p. 2-3. http://ec.europa.eu/environment/urban/pdf/aalborg_charter.pdf 2013. október 10.

CZIPPÁN K. – HAVAS P. – VICTOR A. (é. n.): Környezeti nevelés a fenntarthatóságért. Magyar Környezeti Nevelési Egyesület honlap. 1-2. o. http://mkne.hu/NKNS_uj/a_%20ff_%20pedagogiaja.pdf 2013. július 14.

DINYA L. (2008): Biomassza alapú fenntartható energiagazdálkodás. 5-13. o. http://websrv.bzlogi.hu/bzaka/bzaka_files/File/tudomany_unnepe_2008/dr.%20dinya%20aszlo.pdf 2013 június 9.

DINYA L. (2009): Fenntarthatósági kihívások és a biomassza-alapú energiatermelés. *Gazdálkodás*, 53. évf., 4. sz., 311-324. o. <http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/92488/2/DinyaL.pdf> 2013. június 20.

Forbes honlap

http://www.forbes.com/global2000/list/#page:1_sort:3_direction:desc_search:filter:All%20industries_filter:All%20countries_filter:All%20states 2013. július 14.

FREID M. (fel. szerk.) (2012): Magyarország, 2011. A Központi Statisztikai Hivatal kiadványa. 143. o. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2011.pdf> 2013. október 12.

GROOTEN, M. (ed.) (2012): WWF Living Planet Report 2012. ISBN 978-2-940443-37-6. p. 45. http://www.footprintnetwork.org/images/uploads/LPR_2012.pdf 2013. november 03.

KARCAGI-KOVÁTS A. – KUTI I. (2012): A készletek általános elmélete és a fenntartható fejlődés. *Magyar Tudomány*, 173. évf. 2012/2. szám. 216-225. o. <http://www.matud.iif.hu/MT2012-02.pdf> 2013. július 10.

KOVÁTS-NÉMETH M. [2011]: A fenntarthatóságra nevelés szükségessége. *Magyar Tudomány*, 172. évf. 2011/10. szám, 1173-1174. o. <http://www.matud.iif.hu/2011/10/03.htm> 2013. június 20.

Központi Statisztikai Hivatal honlap. <http://www.ksh.hu/> 2013. július 14.

LÁNG I. (2003): *A fenntartható fejlődés Johannesburg után*, Budapest, Agroinform Kiadóház, 42. o.

LATOUCHE, S. (2011): *A Nemnövekedés diszkrét bája*. Szombathely, Savaria University Press, 29. 37. o.

SCHWAB, K. (ed.) (2011): The Global Competitiveness Report 2011-2012. World Economic Forum, Geneva, SRO-Kundig, ISBN-13: 978-92-95044-74-6. p. 53. 55. 65. http://www3.weforum.org/docs/WEF_GCR_Report_2011-12.pdf 2013. november 17.

SEBESTYÉN I. (2011): Fenntartható fejlődés. *Civil fórum*, XII. évf. 4. szám, 2011. október – december. 3. o. http://civilforumlap.files.wordpress.com/2012/05/cf2011_4_web.pdf 2013. június 08.

SZARKA L. (2010): Szempontok az energetika és környezet kapcsolatához. *Magyar Tudomány*, 171. évf. 2010/8. szám. 979-989. o. <http://www.matud.iif.hu/2010-08.pdf> 2013. június 20.

Szerző:

Kórik Krisztina MSc

UBM Feed Kft.

korik.krisztina@gmail.com

A FÖLDGÁZFOGYASZTÁS VÁRHATÓ ALAKULÁSA A MAGYAR ENERGIAMIXBEN

Expected Trends of Natural Gas Consumption in Hungarian Energy Mix

LÁSZLÓK Anett

Összefoglalás

Magyarország energiamixében jelenleg a földgáz szerepel a legnagyobb súllyal. Aránya azonban csökkenő tendenciát mutat. A hivatalos energiakoncepció a földgáz szerepének gyors mérséklődésével számol, ami annak a következménye, hogy a megújuló energiaforrások részarányát a jelenlegi (BP adatbázisából számított) 3%-ról 2020-ra 13%-ra teszik. Tekintettel arra, hogy napjainkban a tervezett és a következő másfél évtizedben belépő jelentősebb erőművek szinte mindegyike földgázra alapoz, így a földgáz súlya más előrejelzések szerint az energiafelhasználásban nem csökkenni, hanem sokkal inkább növekedni fog. A tanulmányban idősor elemzéssel bemutatásra kerül a primer energiafogyasztás, a földgázfogyasztás, valamint a megújuló energia fogyasztás várható alakulása Magyarországon. Az eredmények szerint a jövőben a primer energiafogyasztás csökkenése, majd lassú növekedése prognosztizálható. Az energiamixen belül Magyarországon a földgázfogyasztás jelentős csökkenése, valamint a megújuló energia fogyasztás növekedése jelezhető előre 2022-re. Ha a földgáz felhasználásban a jövőbeni tendencia megvalósul, a megújuló energiaforrásokkal teljes mértékben nem lehet majd kiváltani a földgázfogyasztás csökkenéséből adódó kieső energia mennyiségét.

Kulcsszavak: földgázfogyasztás, megújuló energia, primer energia, előrejelzés

JEL kód: Q47, Q40, Q30, Q20

Abstract

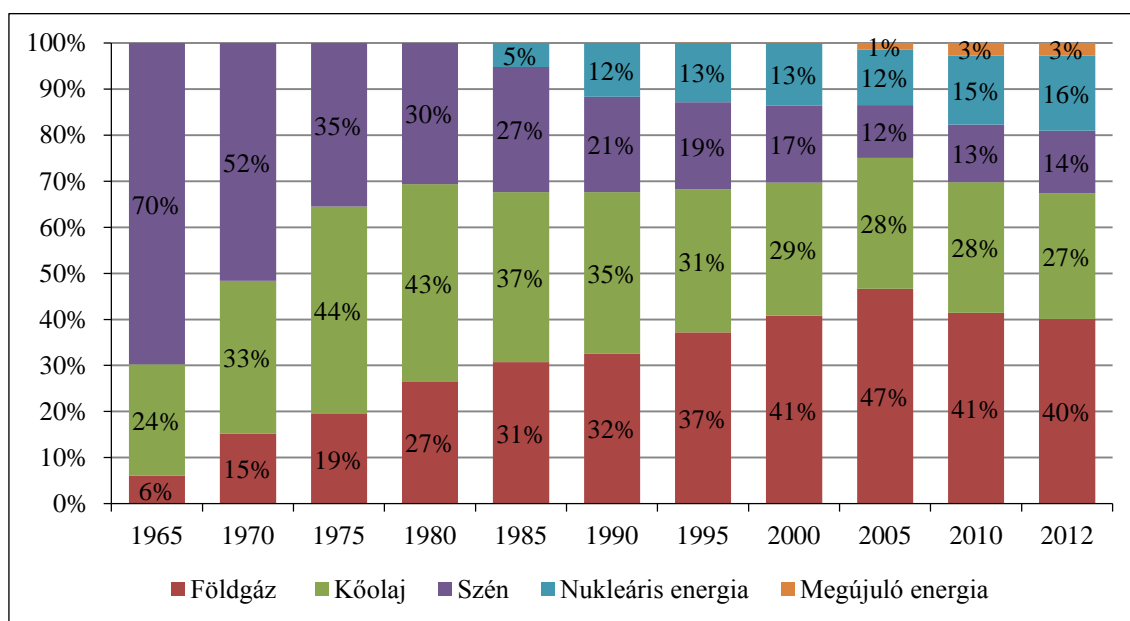
At present natural gas is the most significant in the energy mix of Hungary. Its share, however, is decreasing. The official energy concept presumes quick decline in respect to gas use, owing to the growing share of renewable energy sources which is expected to jump from the current 3% (calculated from BP database) to 13% by 2020. Considering the fact that almost all the planned major power plants to be implemented in the next one and a half decade will be based on natural gas, the ratio of natural gas will not decline but rather increase in the energy use. The paper uses time series analysis to introduce the expected primary energy use, natural gas use and renewable energy use in Hungary. According to the results, the primary energy use is predicted to drop then slowly increase in the future. Within the energy mix, the natural gas consumption will considerably decline and the renewable energy consumption will increase by 2022 in Hungary. If the forecasted future tendency is realised in natural gas use, the renewable energy sources cannot fully replace the quantity of energy lost due to the drop of natural gas consumption.

Key words: gas consumption, renewable energy, primary energy, forecast

---

Bevezetés

Magyarországon a primer energiafogyasztásban az 1960-as évek közepén a legmeghatározóbb energiaforrás a kőszén volt (1. ábra). Az összes energiafelhasználás 70%-át ezzel az energiafajttával fedezték. Mára az energiamixben jelentősége 14%-ra csökkent. Ennek okai a nagyon rossz hazai kitermelési adottságok, a többi energiaforrás viszonylagos olcsósága, valamint az égetéséből származó magas széndioxid kibocsátás. Mivel Magyarország még napjainkban is jelentős szénkészlettel rendelkezik, energetikai krízishelyzetben (pl. földgáz árrobbanás, nukleáris üzemzavar esetén) ez az az energiaforrás, ami egyedüli, viszonylag gyorsan mozgósítható belső tartalékot jelenthet az ország számára [NFM, 2012]. Valamint szociális szempontok is indokolják a szénbányászat fenntartását, újraindítását.

1. ábra: Primer energiahordozók szerkezete Magyarországon, %

Forrás: BP 2013 alapján saját szerkesztés

A kőolaj felhasználás az 1970-es évek közepén érte el maximumát, ebben az időben a kőolaj volt a legjelentősebb energiaforrás Magyarországon. Azóta jelentősége az energiafogyasztásban átlagosan 28%-ra csökkent. 2011-ben az ország kőolajfogyasztásának 60,77%-a a közlekedési ágazatban került felhasználásra, mely szektor üvegházhatású gáz kibocsátása jelentősen szennyezi a környezetet [IEA, 2012a].

A nukleáris energia 1983-tól, a paksi atomerőmű 1. blokkjának üzembe helyezésétől jelenik meg az energiamixben. Felhasználása 5 év alatt több mint duplájára, majd háromszorosára növekedett a további három blokk beindításával. Az atomenergia előnye a fosszilis és megújuló energiaforrásokkal szemben, hogy alacsony a széndioxid kibocsátása, a technológia már rendelkezésre áll és nem helyhez kötött, valamint viszonylag olcsó energiatermelést tesz lehetővé [IAEA, 2012]. Az energia előállításánál csak kis mennyiségű hulladék keletkezik, ami viszont akár több száz évig is veszélyes lehet. További hátránya, hogy az atomerőművek felépítése hosszú időt vesz igénybe és magas beruházási költségekkel jár. A természeti katasztrófák és üzemzavarok miatt társadalmilag nem elfogadott erőforrás [NEA, 2010].

A megújuló energiaforrások napjainkban még igen csekély százalékban vesznek részt a primer energiafogyasztásban. A BP adatbázisa szerint 2012-ben a megújuló energiafogyasztás

az összes primer energiafogyasztáson belül csupán 3% volt. A megújuló energiák felhasználása még nem számít versenyképesnek az energiapiacra. Jelentős költségeket emészt föl a gazdaságos technológiák kifejlesztése, ezen kívül előállításuk nem egyenletes, a keletkezett többlet energia nehezen raktározható. Felhasználásukkal csökkenthető az energiafüggőség és a káros anyag kibocsátás [IEA, 2012b].

Napjaink legjelentősebb energiaforrása az energiamixben a földgáz, fogyasztása azonban az utóbbi években csökkenésnek indult [IEA, 2011]. A földgáz egyike a legtisztábban égő, legalacsonyabb káros anyag kibocsátással rendelkező fosszilis tüzelőanyagoknak. Jóval kevesebb széndioxidot bocsát ki, mint a szén vagy a kőolaj, ugyanakkor jobban szennyezi a levegőt, mint a korszerű, megújuló energiaforrások [RITTER et al, 2012] és az atomenergia. A környezetszennyezés szempontjából a felhasználás csökkenése kedvező, mert az a megújuló energiaforrások és az atomenergia javára történt.

A hivatalos energiakoncepció a földgáz súlyának, szerepének gyors mérséklődésével számol. A koncepció 2020-ra 37%-os földgázarányt feltételez a hazai energia felhasználásban a 2007. évi 42%-os értékhez képest. A földgáz szerepének mérséklődése annak következménye, hogy a hivatalos koncepció a megújuló energiaforrások részarányát a jelenlegi 3%-ról 2020-ra 13%-ra teszi. Tekintettel arra, hogy napjainkban a tervezett és a következő másfél évtizedben belépő jelentősebb erőművek szinte mindegyike földgázra alapoz, így a földgáz súlya a magyar energiafelhasználásban a GKI 2008. évi prognózisa szerint a szándékoktól és törekvésektől függetlenül nem csökkenni, hanem sokkal inkább növekedni fog. A hazai megújulók mostani 3%-os primer felhasználási aránya 2020-ra a legjobb esetben is csupán megduplázódhat és komoly erőfeszítéseket és gazdasági áldozatokat feltételezve 8-9%-os arányt érhet el [GKI, 2008]. Az elmúlt két évben új zöldmezős biomassza erőművet nem adtak át Magyarországon és a meglévő vegyes tüzelésű erőművek is visszafogták a biomassza alapú termelést, aminek oka nagyrészt a támogatási rendszer megszüntetése volt [BOGDÁN, 2013].

Míg Európa energiaigényének csak negyedét elégítik ki földgázzal, Magyarországon ez az arány közel 40%, amivel az első három között vagyunk az Európai Unióban [IEA, 2012c]. Az Eurostat adatbázisa szerint 1993-ban a hazai gáztermelés a bruttó belföldi fogyasztás 46,53%-át fedezte. Mára ez az arány 21,29% körül alakul a hazai készletek kimerülésével és további csökkenése várható. A fogyasztás fennmaradó részét importból kell fedeznünk, ami kockázatos, mert kiszolgáltatottá teszi az országot.

A fejlett gázipari infrastruktúra, a gázipar szempontjából kedvező geológiai adottságok és földrajzi elhelyezkedés ellenére Magyarország földgázpiaca közismerten sérülékeny helyzetben van. A belföldi gáztermelés csökken. Az európai összehasonlításban igen magas fogyasztás 80-85%-át kitevő import háromnegyede hosszú távú szerződés alapján egyetlen forrásból, Oroszországból érkezik. A beszállítások zöme Ukrajnán keresztül történik. Ebből az irányból hosszú távon is csak orosz forrásból származó gázimportra lehet számítani. Eközben az ország csak egy szűkös osztrák-magyar vezeték révén kapcsolódik az EU egyre versenyösebbé váló fő gázpiacához, illetve cseppfolyós földgázforrás is csak ezen az úton érhető el [NFM, 2012].

Magyarország a hagyományos energiahordozó ellátás szempontjából – elsősorban a földgáz esetében – kiszolgáltatott helyzetben van a középtávon elérhető források és tranzit útvonalak miatt. Energiafüggőségünk 2012-ben 52,3% volt. Az ellátásbiztonság növelésének

leghatékonyabb és legeredményesebb, rövidtávon is megvalósítható módja a fogyasztás csökkentése, az energiatakarékosság és az energiahatékonyság prioritásként való kezelése.

A földgázfogyasztás alakulásának elemzésével több nemzetközi tanulmány is foglalkozik. A legtöbb tanulmány scenárióelemzéssel jelzi előre a földgázfogyasztás várható alakulását. Csereklyei és Humer (2013) tanulmányukban scenárióelemzéssel 2100-ig 90 évre jelezték előre 56 ország elsődleges energiafogyasztását 10 éves tényadatra hagyatkozva. Véleményem szerint ez túl rövid időtáv ilyen hosszú előrejelzéshez, mert túl nagy bizonytalanságot tartalmazhat. Megjegyzik bár, hogy több makrogazdasági tényezőt is figyelembe vettek az előrejelzések során, mint például a jelentősebb technológiai változások, háborúk, geopolitikai konfliktusok hatásait, melyek megváltoztathatják az előrejelzés eredményét. Tanulmányukban arra a következtetésre jutottak, hogy a primer energiafogyasztás jelentősen növekedni fog, majd lassú csökkenésnek indul a következő évszázad második felében. Az energiafogyasztás ilyen irányú alakulásának legfőbb okaként nem csak a népesség lassabb növekedését jelölték meg, hanem az infrastrukturális fejlettséget és a növekvő termelékenységet. A szerzők szerint a primer energiafogyasztás várhatóan csökkenni fog azokban az országokban, ahol magasabb az energiahatékonyság.

Huppmann és kutatótársai (2009) különböző scenáriók alapján a világ gázpiacának alakulását becsülték meg 2030-ig. Vizsgálták a termelés, a fogyasztás, az értékesített mennyiség és az árak alakulását 2005 és 2030 között. A hosszú távú ellátásbiztonság szerintük nem tűnik kockázatosnak. Az egyik scenárió szerint megvizsgálták, mi történne a világ gázpiacán, ha 2015 után zavarok keletkeznének az orosz földgázexportban és Oroszország nem szállítana több földgázt Európába. Eredményeik szerint a zavar évében az átlagárak 40%-kal növekednének, majd a további években is körülbelül 25%-kal lenne magasabb a földgáz ára az alapscenáriónál. Számításaik szerint Európában ennek hatására a fogyasztás körülbelül 10%-kal csökkenne.

Egging és társai (2007) szintén azt vizsgálták, mi lenne a hatása annak, ha Európa orosz gázellátásában zavarok keletkeznének. Kutatási eredményeik szerint az ellátás korlátozása helyettesítési hatáshoz és magasabb földgáz árakhoz vezetne. Európa országai közül pedig Magyarországon jelezték előre a legmagasabb nagykereskedelmi földgáz árat.

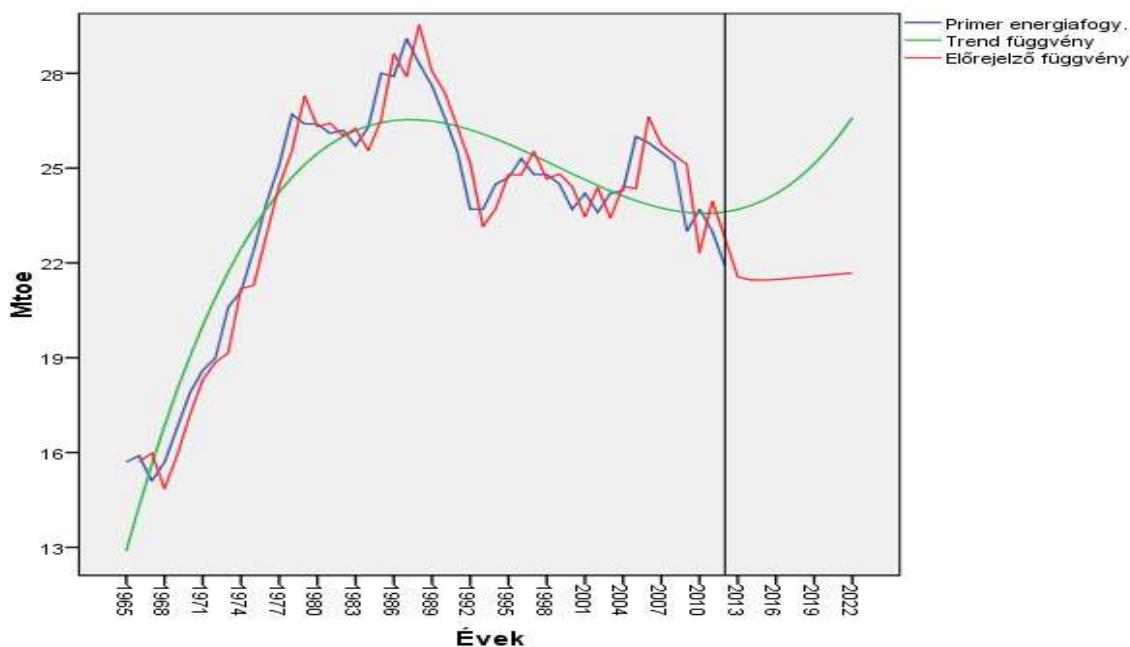
Anyag és módszer

Az elemzés a BP Statistical Review of World Energy June 2013 adatbázisából készült IBM SPSS Statistics 20 statisztikai szoftver segítségével. A vizsgált időszak 1965-től 2012-ig terjed. A megújuló energiaforrás esetében viszont csak 1995-től áll rendelkezésre fogyasztási adat. Statisztikai szempontból lényeges, hogy minél hosszabb idősort vizsgáljunk, mert annál alaposabban, annál jellemzőbben lehet kimutatni az adott jelenségben meglévő belső tendenciát, trendet. Az előrejelzést tíz évre végeztem el. Minél hosszabb az előrejelzés annál nagyobb bizonytalanságot tartalmazhat, mert hosszabb idő alatt megváltozhat a makrogazdasági és a politikai környezet, ami hatással van az energiafogyasztás alakulására. Az energiafogyasztás alakulására többféle tényező is hat, melyek változása eltérítheti az energiafogyasztás alakulását attól, amit a múltbéli adatok kirajzolnak, és amely hatásokat az egyszerű idősor elemzési technikák nem tudnak pontosan előrejelezni. Arról azonban tud némi információval szolgálni ez a módszer, hogy a jelenlegi trendek folytatódása esetén milyen mértékű változás várható a kérdéses változóban.

Eredmények

Magyarországon a primer energiafogyasztás 1987-ig gyorsan növekedett, majd a rendszerváltás után a tranzíciós válság hatására, a gazdaság szerkezeti átalakulása miatt csaknem 20%-kal csökkent. 1992 és 2012 között az elsődleges energiafogyasztás átlagosan 24,58 Mtoe körül alakult, majd a 2008. évi gazdasági válság hatására ismét csökkenésnek indult.

A primer energiafogyasztás esetében a trendfüggvényt harmadfokú polinommal közelítettem, mivel a korrelációs együttható négyzete ebben az esetben volt a legmagasabb ($R^2=0,861$). A trendfüggvény alapján a primer energiafogyasztás növekedése prognosztizálható a következő tíz év energiafogyasztásának alakulásában. A primer energiafogyasztás előrejelző függvénye Box-Jenkins féle idősor modellel készült. Az SPSS szoftver Expert modellel funkciója az összes szóba jöhető modell közül kiválasztja a legjobban illeszkedő függvényt [KETSKEMÉTY et al., 2011]. Az előrejelző függvény illeszkedése igen jó, mert az R^2 értéke 0,933 és a Ljung-Box próba is sikeres (Szig.=0,150).

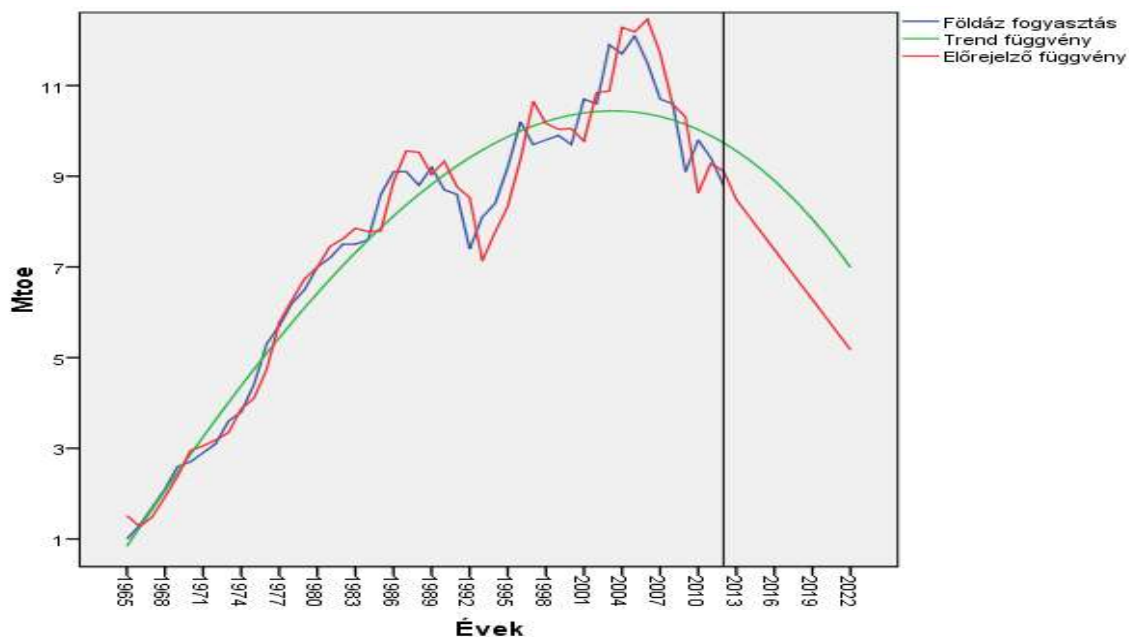
2. ábra: A primer energiafogyasztás alakulása 2022-ig

Forrás: BP 2013 alapján saját szerkesztés, SPSS

Az előrejelző függvény 2015-ig a primer energiafogyasztás kismértékű csökkenését, majd lassú növekedését jelzi előre. Ez alapján 2022-re a primer energiafelhasználás 21,68 Mtoe-re becsülhető Magyarországon, ha a fogyasztást befolyásoló tényezők tendenciájában nem következik be jelentős változás. Ez az érték a 2012. évhez képest 1%-os csökkenést jelent a primer energiafelhasználásban.

Magyarországon a földgázfogyasztás 1986-ig évről-évre növekedett, melynek mértéke több mint kilencszeres volt. A rendszerváltás után a földgázfogyasztás esetében is megfigyelhető a tranzíciós válság hatása, melynek hatására a fogyasztás 19%-kal esett vissza, majd 1992-től ismét megindult a felhasználás növekedése. A fogyasztás 2007-ben érte el maximumát, majd a gazdasági válság hatására gyors csökkenésnek indult.

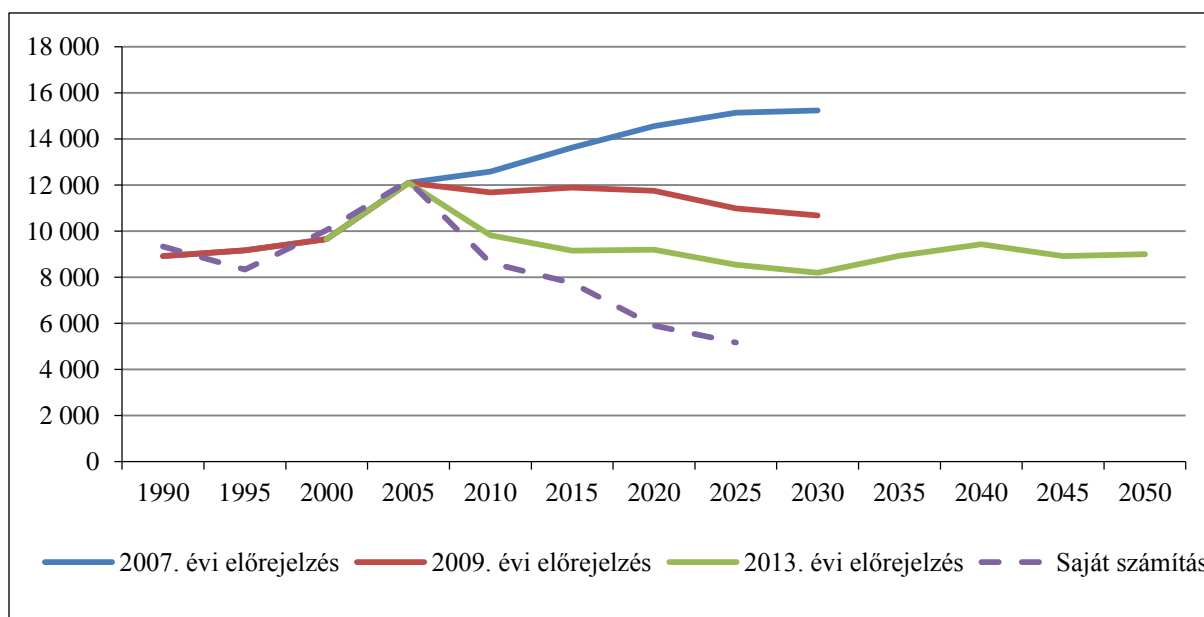
A földgázfogyasztás trendjének meghatározása esetében is a harmadfokú polinom illeszkedett a legjobban a matematikai függvények közül ($R^2=0,945$). Amint az a 3. ábrán is látszik, a földgázfogyasztás egyértelmű csökkenése jelezhető előre. Az előrejelző függvény illeszkedése a földgázfogyasztás esetében is igen jó, mert az R^2 értéke 0,966 és a Ljung-Box próba itt is sikeres (Szig.=0,003). Az előrejelző függvény is a földgázfogyasztás gyors csökkenését jelzi előre. Ez alapján 2022-re a földgázfogyasztás 5,17 Mtoe körül fog alakulni Magyarországon, ha a fogyasztást befolyásoló tényezők tendenciájában nem következik be jelentősebb változás. E szerint a földgázfogyasztás 2022-re az 1976-os szintre esne vissza, ami a 2012. évhez képest 41%-os csökkenést jelent. Az energiamixen belül így a földgáz aránya 24%-ot tenne ki.

3. ábra: A földgázfogyasztás előrejelzése 2022-ig

Forrás: BP 2013 alapján saját szerkesztés, SPSS

Az előrejelzések szerint a földgáz iránti kereslet Európában [BP, 2014b], [EC, 2007, 2009, 2013a] és az Amerikai Egyesült Államokban is [EIA, 2014] jelentősen csökkenni fog a következő években, minek fő okai az egyre szűkösebben rendelkezésre álló készletek miatti árnövekedés és a palagáz kitermelésének magas költségigénye. Az Európai Bizottság Magyarország földgázfogyasztásának előrejelzését is jelentősen csökkentette a 2007. évi előrejelzéshez képest (4. ábra). A 2009-es előrejelzés alapján 2030-ra 30%-kal kevesebb földgázfogyasztást jeleztek előre Magyarországon a 2007. évi előrejelzéshez képest. A 2013-as előrejelzés szerint pedig 46%-kal lesz kevesebb a földgázfogyasztás Magyarországon 2030-ban a 2007. évi előrejelzéshez képest.

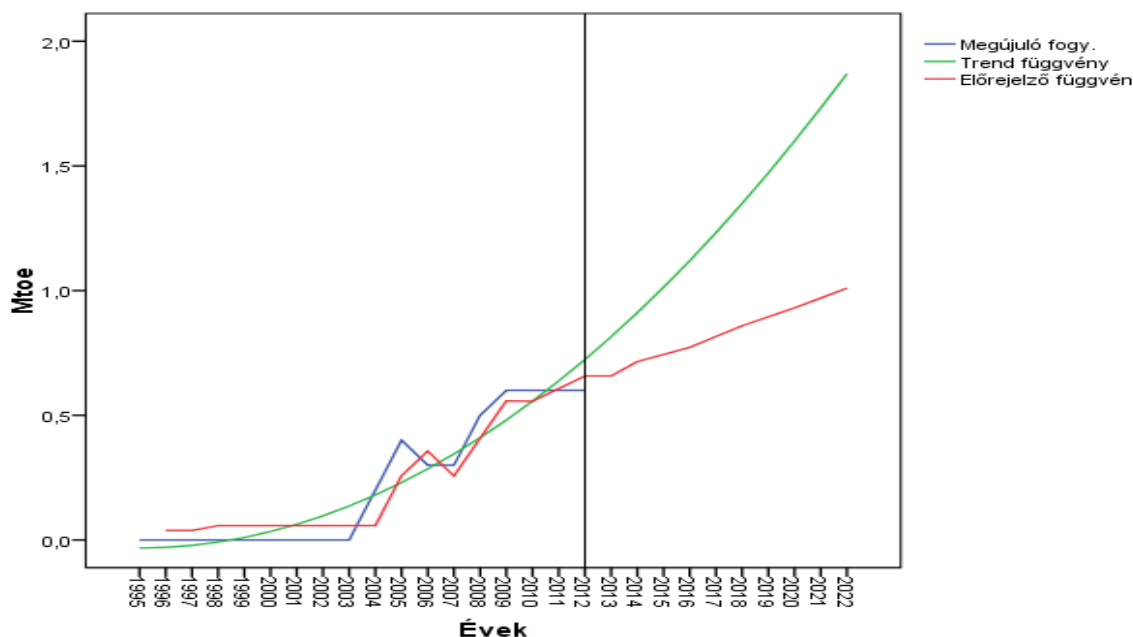
4. ábra: Magyarország földgázfogyasztásának előrejelzésen, ktoe

Forrás: EC 2007, 2009, 2013a alapján saját szerkesztés, valamint saját számítás

Az Európai Bizottság Magyarországra készített földgázfogyasztás előrejelzési adatait összevettem az általam készített számítási adatokkal. Mivel az általam számított adatok más adatbázisból származnak, ezért a múltbéli adatok esetében az eltérő adatgyűjtési módszer miatt megfigyelhető némi eltérés. Az Európai Bizottság az előrejelzés készítésekor több tényező együttes alakulását is figyelembe vette (politikai környezet, technológia és a gazdaság változása), míg a saját számítás csak a múltbéli fogyasztási adatok alakulásán alapul. A BP adatbázisából készített előrejelzés jóval alacsonyabb földgázfogyasztást jelez előre. 2015-re 15%-kal, 2022-re pedig már 36%-kal alacsonyabb földgázfogyasztás feltételezhető az Európai Bizottság által készített 2013. évi előrejelzéshez képest, ha az eddigi tendenciában nem következik be változás.

Mivel a primer energiafelhasználás az előrejelzés szerint a jövőben kismértékben növekedni fog, ezért a földgázfogyasztás csökkenéséből kieső energiát másfajta energiaforrással kell majd helyettesíteni. Magyarország energiastratégiája szerint erre a legkézenfekvőbb megoldás az energiamixen belül a megújuló energiaforrások növelése (az energiafüggőség csökkentése és a széndioxid kibocsátás csökkentése miatt), ezért megvizsgáltam, hogyan fog alakulni a megújuló energia fogyasztása 2022-ig (5. ábra).

A BP megújuló energia fogyasztási adata magába foglalja a szélenergia, a geotermikus energia, a napenergia felhasználását, valamint a biomassza és a hulladék energiacélú felhasználását és nem tartalmazza a határokon átnyúló villamos energia felhasználást. A megújuló energia fogyasztás trendjének meghatározása esetében a másodfokú polinom illeszkedett a legjobban ($R^2=0,905$) a matematikai függvények közül. A trendfüggvény 2022-re jelentős növekedést jelez a megújuló energia felhasználásban. Az előrejelző függvény szerint a megújuló energia fogyasztása 53,54%-kal fog növekedni a vizsgált időszak végére.

5. ábra: A megújuló energiafogyasztás előrejelzése 2022-ig

Forrás: BP 2013 alapján saját szerkesztés, SPSS

Ez a növekedés azt jelenti, hogy 2022-re a megújuló energia felhasználása 1,00 Mtoe körül fog alakulni Magyarországon, ami az összes primer energiafogyasztáson belül 4,31%-ot jelent. A számítások szerint a 2012. évhez képest a földgázfogyasztás 3,94 Mtoe-el fog csökkenni, míg a megújuló energia fogyasztása várhatóan 0,35 Mtoe-el fog csupán növekedni 2022-re. Ez a növekedés nem fedezi a földgázfogyasztás csökkenéséből képződő energia kiesést. 3,59 Mtoe energiát másfajta energiaforrásból kell majd fedezni ahhoz, hogy a primer energiafogyasztási igényünket kielégítsük, ami a 2022. évi várható összenergia fogyasztás 16,56%-a.

Hatótényezők elemzése

A fejlődő országok energiaéhsége miatt a világ energiafogyasztása exponenciálisan nő [WEC, 2013]. Ugyanakkor a hagyományos fosszilis energiahordozók véges készleteken alapulnak, kinyerésük egyre több drága beruházást igényel. Ez megdrágíthatja az energiahordozókat, aminek az ára az összes többi áru és szolgáltatás árának növekedésében is jelentkezik.

A 2008-ban kitört nemzetközi gazdasági válság Magyarország és Európa esetében is egy időre csillapította az energiaéhséget, de hosszú távon nem számolhatunk ennek mérséklő hatásával. Emellett a pénzügyi válság éppenséggel azokat a beruházásokat és kutatásokat blokkolta, amelyek az alternatív megoldások gyorsabb és gazdaságosabb bevezetéséhez lennének szükségesek [BAYER, 2010].

Az Európai Unió energiafogyasztása az elmúlt két évben kismértékben csökkent, az energiaimport a készletek kimerülésével egyre nő. A közösségi termelés nem tudja fedezni az Unió energiaigényét [BP, 2014c]. Aktív, közös energiapolitika nélkül az EU nem fogja tudni teljesíteni hosszú távú gazdaságstratégiai terveit és növekvő mértékben függővé válik majd az energia importtól.

Az Európai Unió hosszú távú energiapolitikájának célja, hogy állampolgárainak megfizethető árakon biztosítsa az energiához való zavartalan hozzájutást, s eközben tekintetbe vegye a környezetvédelmi szempontokat, valamint a fenntartható növekedés felé történő elmozdulást [EC, 2013b]. Az EU előnyben kívánja részesíteni a megújítható energiaforrásokat és az energiagazdaságosságot. A nukleáris energiát csak részben támogatja, mert bár alacsony a széndioxid kibocsátása, költségei és ellátása stabil, de kockázatos energiaforrásnak számít és társadalmi elfogadottsága alacsony.

Magyarország energiastratégiájának fő célja az energiatartalom csökkentése. Ez energiatakarékossággal, a megújuló energia lehető legmagasabb arányú felhasználásával, biztonságos atomenergia felhasználással, a multifunkcionális mezőgazdaság létrehozásával, valamint az európai energetikai infrastruktúrához való kapcsolódással valósítható meg [NFM, 2012].

Ahhoz, hogy az energiamixen belül a megújuló energiaforrások részaránya növekedjen, annak versenyképességét kellene növelni, ami állami támogatásokkal, illetve a fosszilis energiaforrások megadóztatásával érhető el. Legalább egy évtizede folyik a vita a megújuló energiaforrások támogatási rendszerének eredményességéről. A versenyképesség előmozdítása érdekében fontos, hogy a támogatások a csökkenő technológiai költségekkel összhangban, kiszámíthatóak legyenek [IEA, 2012b]. Számos nemzeti reform kedvezőtlenül érintette a befektetési hangulatot, ami az elkövetkező években jelentős hatást gyakorolhat a megújuló forrásokból történő energiatermelésre. Az engedélyezési és tervezési eljárások, az infrastruktúra lassú fejlesztési üteme is a megújuló forrásokból származó energia lassú növekedését eredményezi [COM(2013) 175].

Az Európai Unió országainak és köztük Magyarországnak függősége az orosz gázszállításoktól túl erős. Amennyiben Oroszország korlátozza a gázszállítást (pl. a 2009. évi orosz-ukrán gázvita), akkor súlyos ellátási gondokat okoz a tőle földgázt importáló országoknak. Ezt kiküszöbölni az energiamix megváltoztatása nélkül új, más országokból szállító gázvezetékek építésével lehet. Ebből a célból tervezik megépíteni az Európai Unió által támogatott Nabucco gázvezetékét, ami az orosz gázvezetékek versenytársának tekinthető [BERNEK, 2010]. Az eredeti (azóta többször módosított) tervek szerint a vezeték Oroszországot elkerülve a Török határtól Magyarországon át szállítana földgázt egészen Bécsig [SZ. BÍRÓ, 2008]. A tervek 2002-ben kezdődtek, de a kivitelezés az egyeztetések (a vezeték útvonala, beszállító országok) miatt még mindig várat magára, így rövid időn belül nem várható az orosz gáztól való függőség csökkenése.

Oroszország is tervezi újabb gázvezeték - a Déli Áramlat - megépítését, ami a tervek szerint szintén áthaladna Magyarországon, de a kivitelezés ebben az esetben sem zökkenőmentes [DEÁK, 2012]. Az eredeti tervek szerint a gázvezetéknek 2015-ben kellene elkészülnie. A magyar szakasz mellett mintegy egy milliárd köbméter kapacitású földgáztároló építését tervezik Magyarországon. Ezáltal hazánk központi elosztó szerepet kapna Európában, amely geopolitikai szempontból mindenképpen kedvező [BERNEK, 2010]. Ez növelné az ország energiabiztonságát, de növelné a függést is az orosz földgáztól.

2014. év tavaszán adták át a Magyarországot Szlovákiával összekötő gázvezetékét, ami várhatóan 2015-től fog üzemelni. Mivel Szlovákia egyáltalán nem rendelkezik saját gázkészletekkel, így ezen a gázvezetéken is többnyire orosz földgázhoz juthatunk majd, de ha a tervek szerint megépül a Szlovákiát Lengyelországgal összekötő szakasz is, akkor a gázfolyosó révén új gázforrások (horvát és lengyelországi cseppfolyós földgáz, illetve

palagáz) is elérhetővé válnak, így a vezeték jelentősen növelné energetikai ellátásbiztonságunkat és csökkentené az egyoldalú gázfüggőségünket. A tervek szerint a Szlovákiát Lengyelországgal összekötő vezeték a legjobb esetben is csupán 2018 végére készül el [ENERGIAFOCUS, 2014].

Az EIA 2011-es jelentése szerint Magyarország jelentős palagáz készletekkel rendelkezik, aminek a pontos mennyiségét ez idáig még nem mérték fel. Makónál találtak nagyobb mennyiségű palagázt, ám az annyira mélyen és annyira magas hőmérsékleten található, hogy annak kitermelése jelenleg gazdaságtalan [IEA, 2011]. A kinyerésre használt, az Amerikai Egyesült Államokban kifejlesztett hidraulikus repesztés technológia kockázatos és környezetvédelmi károkat okoz [IEA, 2012d]. A palagáz kinyeréshez nagy mennyiségű vízre van szükség, a felhasznált vegyszerek jelentősen károsítják a környezetet és a földkéreg megrepesztésének következményeként megnőhet a földrengések kockázata [RITZEL, 2013]. Hollandiában, Franciaországban, Luxemburgban és Bulgáriában be is tiltották ennek az eljárásnak az alkalmazását.

Következtetések

Magyarországon a primer energiafogyasztás csökkenése, majd lassú növekedése prognosztizálható a következő tíz évben. A földgázfogyasztás várhatóan jelentősen csökkenni fog. A rendelkezésre álló konvencionális hazai készletek szűkösek, a nem konvencionális készletek kitermelése jelenleg gazdaságtalan. A földgázt szállító orosz vezetékeknek rövid időn belül nem várható releváns versenytársa, így az import földgáztól való függés mértéke még magasabb lesz és ellátási problémák is felmerülhetnek, ami kockázatosá teszi a felhasználást. Az energiamixben ezért számolni kell a helyettesítési hatással, mert a földgázfogyasztás csökkenése miatt kieső energia mennyiségét másfajta energiával kell pótolni.

Mivel az energiamixben a megújuló energia mennyisége napjainkban még igen kis százalékban van jelen és a jövőben nem prognosztizálható jelentős növekedés a felhasználásban, nem várható a földgázfogyasztás csökkenéséből adódó energia mennyiségének teljes mértékben való kiváltása megújulókkal. A csekély növekedés miatt megkérdőjelezhető az Európai Parlament és Tanács által 2020. évre kötelezően elérendő 13%-os¹³ megújuló energia részarány teljesíthetősége is.

Ahhoz, hogy a földgázfogyasztás csökkenéséből adódó energia kiesést teljes mértékben megújuló energiaforrással tudjuk pótolni, az ágazat versenyképességét kellene javítania a fosszilis energiahordozók megadóztatásával, az ágazat ésszerű támogatásával, valamint adókedvezmények nyújtásával. Egy másik lehetőség a kieső energia pótlására az energiafogyasztás csökkentése technológiaváltással és az energiafogyasztás visszafogásával.

Ellentétben az Európai Unió törekvésekkel, sokkal nagyobb a valószínűsége a nukleáris energia további térnyerésének Magyarország energiamixében. Ezt támasztja alá az a tény is, hogy Magyarország 2014 januárjában szerződést írt alá Oroszországgal a Paksi atomerőmű fejlesztéséről. Bár az új erőműben várhatóan csak 2023-ban indul majd el az energiatermelés.

¹³ Az Európai Parlament és Tanács RED irányelve Magyarország számára 2020-ra – jogilag kötelező módon – minimum 13 %-ban határozta meg a megújuló energiaforrásból előállított energia bruttó végső energiafogyasztásban képviselt részarányát, de Magyarország a minimum célszámot meghaladó 14,65%-os cél elérését tűzte ki célul.

Hivatkozott források

- BAYER J. [2010]: A globalizáció és a 21. század geopolitikai kihívásai, Geopolitika a 21. században, Tudományos folyóirat, I. évf. 1. szám, 7-28. p.
- BERNEK Á. [2010]: Geopolitika és/vagy geoökonómia, A 21. század világgazdasági és világpolitikai folyamatainak összefüggései, Geopolitika a 21. században, Tudományos folyóirat, I. évf. 1. szám, 29-62. p.
- BOGDÁN Z. [2013]: Megújuló energiatermelés – megújuló problémák, Online: http://m.innoteka.hu/cikk/megujulo_energiatermeles_%E2%80%93_megujulo_problemak.660.html#top, Letöltés: 2014.05.24
- BP [2014a]: BP Statistical Review of World Energy Jun 2013, Online: <http://www.bp.com/en/global/corporate/about-bp/energy-economics/statistical-review-of-world-energy-2013.html>, Letöltés: 2013.12.12.
- BP [2014b]: Energy Outlook 2035, Online: http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/Energy-Outlook/Energy_Outlook_2035_booklet.pdf, Letöltés: 2014.01.20.
- BP [2014c]: BP Statistical Review of World Energy June 2014, Online: <http://www.bp.com/content/dam/bp/pdf/Energy-economics/statistical-review-2014/BP-statistical-review-of-world-energy-2014-full-report.pdf>, Letöltés: 2014.09.10
- COM(2013) 0175 [2013]: A Bizottság jelentése az Európai Parlamentnek, a Tanácsnak, az Európai Gazdasági és Szociális Bizottságnak és a Régiók Bizottságának, Eredményjelentés a megújuló energiákról
- CSEREKLYEI Z., HUMER S. [2013]: Projecting Long-Term Primary Energy Consumption, Department of Economics Working Paper Series, 152. WU Vienna University of Economics and Business, Vienna, 27 p.
- DEÁK A. GY. [2012]: Jön! Jön! Jön! –a Déli Áramlat, MKI-tanulmányok, A Magyar Külügyi Intézet időszaki kiadványa, 2012/7.
- EC [2007]: European Energy and Transport – Trends to 2030 – Update 2007, European Commission, 158 p.
- EC [2009]: EU energy trends to 2030 – Update 2009, European Commission, 184 p.
- EC [2013a]: EU energy, transport and GHG emissions – Trends to 2050 – Reference scenario 2013, European Commission, 173 p.
- EC [2013b]: Energy, The European Union Explained, Sustainable, secure and affordable energy for Europeans, European Commission, 14 p.
- EGGING, R., GABRIEL, A., S., HOLZ, F., ZHUANG, J. [2007]: A Complementarity Model for the European Natural Gas Market, DIW Berlin, German Institute for Economic Research, 43 p.
- EIA [2011]: World Shale Gas Resources: An Initial Assessment of 14 Regions Outside the United States, US Energy Information Administration, 365 p.
- EIA [2014]: AEO 2014 Early Release Overview, Energy Information Administration, Online: <http://www.eia.gov/forecasts/aeo/er/index.cfm>, Letöltés: 2014. 01. 11.
- ENERGIAFOCUS [2014]: Magyar-szlovák gázvezeték: középtávon hoz majd hasznot, Online: <http://www.energiafocus.hu/elemzes/magyar-szlovak-gazvezetek-kozeptavon-hoz-majd-hasznot/>, Letöltés: 2014.09.01
- GKI Energiakutató és Tanácsadó Kft [2008]: A hazai földgázigények várható alakulása 2030, Az E.ON Földgáz Trade Zrt megbízására készült tanulmány rövidített változata, 64 p.

- HUPPMANN, P., EGGING, R., HOLZ, F., RUESTER, S., HIRSCHHAUSEN, C., GABRIEL, A., S., [2009]: The World Gas Market in 2030 – Development Scenarios Using the World Gas Model, DIW Berlin, German Institute for Economic Research, 25 p.
- IAEA [2012]: Climate change and nuclear power 2012, International Atomic Energy Agency, IAEA Austria, 39 p.
- IEA [2011]: Energy Policies of IEA Countries – Hungary, 2011 Review, International Energy Agency, 146 p.
- IEA [2012a]: Golden rules for a golden age of gas, World Energy Outlook Special Report on Unconventional gas, International Energy Agency, 150 p.
- IEA [2012b]: World Energy Outlook 2012, Renewable Energy Outlook, International Energy Agency, 241 p.
- IEA [2012c]: Natural gas information, IEA Statistics, International Energy Agency, 655 p.
- IEA [2012d]: Oil information, IEA Statistics, International Energy Agency, 746 p.
- KETSKEMÉTY L., IZSÓ L., KÖNYVES T. E. [2011]: Bevezetés az IBM SPSS Statistics programrendszerbe, Artéria Stúdió Kft, 580 p.
- NEA [2010]: Public Attitudes to Nuclear Power, Nuclear Development, Nuclear Energy Agency, Organisation for Economic Co-Operation and Development, 53 p.
- NFM [2012]: Nemzeti energiastratégia 2030, Nemzeti Fejlesztési Minisztérium, 134 p.
- RITTER, K., EMMERT, A., LEV-ON, M., SHIRES, T. [2012]: Understanding Greenhouse Gas Emissions from Unconventional Natural Gas Production, 20th International Emissions Inventory Conference 14-16 August 2012, Tampa, Florida, 16 p.
- RITZEL, B. [2013]: The Mechanisms that Connect the Disposal of Fracking Wastewater into Deep Injection Wells to a Significant Increase in Midcontinent Seismic Activity, Frackin Industrialisation and Induced Earthquakes, Online:
<http://fullerfuture.files.wordpress.com/2013/12/frackingindustrializationandinducedearthquakes-12-2-13.pdf>, Letöltés: 2014.09.01
- SZ. BÍRÓ Z. [2008]: A Déli Áramlat és a Nabucco, Nemzet és Biztonság, 2008./2. szám, 23-29. p.
- WEC [2013]: World Energy Resources 2013 Survey, World Energy Council, Conseil Mondial De L'énergie, 468 p.

Szerző

Lászlók Anett

PhD hallgató

Szent István Egyetem,

Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola

laszlok.anett@gmail.com

VÉDJEJYEK AZ ÉLELMISZERIPARBAN

Trademarks in the Food Industry

SZÉKELYHIDI Katalin – FELKAI Beáta Olga – DARVASNÉ ÖRDÖG Edit

---

Összefoglaló

Az élelmiszeripar számtalan nehézséggel küzd az utóbbi év(tized)ekben, elég csak a csökkenő foglalkoztatást, a minimális beruházási kedvet, vagy akár a kiáramló külföldi tőkét említeni. Az egyik legfontosabb cél ezen folyamatok okainak feltárása, de ez csak egy része a feladatnak, az igazi cél a kiút keresése. Az élelmiszeripari feldolgozó vállalatok javuló eredményességének egyik lehetősége a védjegyek használata, ezáltal a fogyasztás – terv szerinti – ösztönzése. A védjegyekkel kapcsolatos ismereteket és hatásukat termelői és fogyasztói oldalról is vizsgáltuk. Megállapítottuk, hogy az élelmiszeripari vállalkozások csak szűk körben élnek a védjegy által biztosított lehetőségekkel, viszont ezek között arányaiban sok nagyvállalat, így a „védjegyes cégek” teljesítménye, eredménye az egész ágazat működésére hatással van. A fogyasztói felmérésünk eredményei azt mutatták, hogy a fogyasztók ismeretei minimálisak a védjegyekkel kapcsolatban. Nem csak a védjegy rendszer működésével nincsenek tisztában, de védjegyeket is csak csekély arányban tudnak maguktól megemlíteni és ezek tudatos keresése sem jellemző, még a magukat tudatosnak valló megkérdezettek körében sem. Az eredmények fényében a jelenlegi védjegy rendszer hatékonysága kérdéses mind termelői, mind fogyasztói oldalról nézve.

Kulcsszavak: védjegyhasználat, pénzügyi elemzés, élelmiszeripar, fogyasztói kérdőív

JEL kód: M30

Abstract

The Hungarian food industry has been declining for decades. Large enterprises have a decisive role in food industry, but SMEs and micro enterprises should also be taken into account. In rural areas micro and small businesses are dominant and they also play a major role in holding population back from leaving the area. Enterprises' aim is to provide something unique and special to consumers in order to seize their attention. Trademarks can serve this target. Our research examined the topic from the point of view of both consumers and producers. First we analysed food industry enterprises with trademarks by their financial situation, wealth and revenues. We also compared their results to the performance of the whole food industry. We also studied the trademark awareness of consumers when they make consumption decisions. We used a sample of 1000 people to examine whether they know trademarks at all and if they recognize them how much they search these trademark products consciously.

Keywords: trademarks, analyses of financial situation, food industry, consumption decisions

Bevezetés

A magyarországi élelmiszeripar évek – lassan évtizedek – óta hanyatlik. A nagyvállalkozások határozzák meg az ágazat arculatát, pedig a többi vállalkezési méret sem hagyható figyelmen kívül (KAPRONCZAI et al. 2009). A vidéki térségekre leginkább a mikro és kisvállalkozások jellemzőek – ezek folyamatos működésének népességmegtartó ereje is jelentős. A hosszú távra tervező vállalkozások érdeke, hogy valamilyen szempontból egyediek, különlegesek legyenek, felkeltség a fogyasztók figyelmét termékeik iránt és minőséget kommunikáljanak feléjük. Ennek egyik eszköze a védjegyek használata.

A minőségrendszerek fogalmával, rendszerezésével, az alkalmazásának az élelmiszerkereskedők és beszállítók közötti kapcsolatra gyakorolt hatásaival már korábban is foglalkozott kutatás (*Minőségi rendszerek szerepe a hazai élelmiszergazdaságban* (JUHÁSZ et al., 2010). Munkánkban ezt a kutatást is folytattuk abból a szempontból, hogy megvizsgáltuk, az azóta eltelt időszakban hogyan terjedtek az akkor áttekintett rendszerek, védjegyek a magyarországi vállalkozások körében.

Kutatásunk termelői és fogyasztói oldalról is körbejárta a témát. Elsőként megvizsgáltuk, hogy valóban van-e a védjegyeknek jelentősége a vásárlói döntések során, azaz, hogy a fogyasztók egyáltalán ismerik-e a védjeggyel ellátott termékeket és mennyire tudatosan keresik őket. Ennek elemzéséhez egy 1000 fős mintát tartalmazó fogyasztói kérdőívre épülő adatbázist elemeztünk. Ezt követően megvizsgáltuk, mely élelmiszeripari vállalkozások rendelkeznek védjegyekkel. A cégcsoportot vagyoni, pénzügyi és jövedelmi szempontok alapján elemeztük – mind önállóan, mind az élelmiszeriparhoz viszonyítva.

Anyag és módszer

A kutatás során elsőként áttekintettük a kapcsolódó szakirodalmakat, külön hangsúlyt helyezve az anyag alapját képező fogalmak tisztázására. Kutatásunk során világossá vált, hogy a védjegyeket többféle módon is csoportosíthatjuk. Elemzéseink alapja a nemzeti és nemzetközi védjegyek, melyek lehetnek áru-, szolgáltatás-, együttes- és tanúsító védjegyek. A védjegyek fogyasztói ismeretét és megítélését célzó kutatás személyes megkérdezésre alapozott, nagy elemszámú fogyasztói felmérés volt, mely során 1020 főt kérdeztek meg az együttes és a tanúsító védjegyekről. A kérdőív egy része az élelmiszeriparban használt minőségrendszerek, uniós földrajzi árujelzők és a védjegyek ismeretével kapcsolatos kérdéseket tartalmazott igaz-hamis állítások és spontán, illetve kép alapján történő ábrás felismerés formájában. A kérdések egy másik köre általános vásárlási szokásokat és attitűdöket vizsgált, amelyeket jellemzően 1-5-ig terjedő egyetértési, kedvelési és fontossági Likert-skálákkal teszteltünk. A kérdések köre kiterjedt a vásárlás helyszínének feltérképezésére, a vásárlásnál fontos tényezők (például termék íze, ára) vizsgálatára. Továbbá teszteltük a fogyasztók minőségtanúsítási rendszer ismereteit is. A kérdőív kérdéseit megoszlások, átlagok számításával és a megkérdezettek klaszteranalízisével elemeztük ki.

A kérdőívből származó eredmények alapján arra a következtetésre jutottunk, hogy az áruvédjegyek azok, amelyek ismertebbek a fogyasztók körében, így az ezekkel rendelkező élelmiszeripari vállalkozásokat vettük górcső alá. A pénzügyi elemzés elsődleges célja az áruvédjeggyel rendelkező vállalkozások általános értékelése a NAV adatbázis alapján, illetve ezen cégek elhelyezése szerepük és jelentőségük alapján az élelmiszeriparon belül. Mivel van olyan szakágazat, ahol csak egy-egy védjegyes cég szerepel, így a szakágazati elemzésre adatvédelmi okokból nem mindig nyílt lehetőség.

Eredmények

Elméleti áttekintés

Az 1997. évi XI. törvény meghatározása szerint, a védjegy a gazdasági verseny alapvető eszköze, az árujelzők legfontosabb fajtája, iparjogvédelmi oltalmi forma. A védjegy, mint árujelző az egyes áruk és szolgáltatások azonosítására, egymástól való megkülönböztetésére, a fogyasztók tájékozódásának előmozdítására szolgáló jogi oltalom, fontos reklámszervező. A védjegyoltalom kizárólagos, amit a védjegy tulajdonosa vagy az általa feljogosítottak használhatnak. A védjegy egyfajta minőséget is közvetít, mivel kapcsolatot teremt az áru és annak előállítója, illetve a szolgáltatás és annak nyújtója között. A védjegyek elismerése történhet nemzeti, nemzetközi vagy közösségi szinten. Magyarországon védjegyoltalom a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához benyújtott védjegybejelentéssel, Európai közösségi védjegybejelentéssel vagy nemzetközi bejelentéssel szerezhető. A nemzeti és a nemzetközi védjegyek között a fő különbség az elismerés szintjében van. Az SZTNH továbbító hivatalként elvégzi a magyar bejelentők nemzetközi és a közösségi védjegybejelentéseinek a továbbítását is. A nemzeti és a közösségi védjegyek párhuzamosan működnek egymás mellett. A nemzeti és a közösségi védjegyek azonosságuk mellett több szempontból különböznek egymástól (1. táblázat).

1. táblázat A nemzeti és a közösségi védjegyek összehasonlítása

	Nemzeti védjegy	Közösségi védjegy
A védjegy hatálya	Nemzeti szinten hatályos	EU minden tagállamában hatályos
Főbb jellemzői	Azonosítás, tájékoztatás, egységesség, autonómia, együttélés, védettség Megkülönböztetés, ha nincs jelen az összes tagországban a jogosult Csak nemzeti szinten elismert	Egy eljárással az EU összes tagállamában létesül az oltalom Eljárási díj kedvezőbb, mint külön-külön az összes országban Egységesen szűnik meg minden tagállamban Az egész védjegy bejelentés elutasításra kerül, akkor is, ha csak egy tagállamnál van kizáró ok Ugyanígy a már lajstromozott védjegynél is megszűnik a teljes oltalom egy tagállam miatt
Ki szerezhető	Bármely természetes vagy jogi személy, vagy jogi személyiség nélküli gazdasági társaság	
Mire jogosít fel	A védjegyjogosultnak kizárólagos joga van arra, hogy a védjegyet az árujegyzékben szereplő árukkal kapcsolatban használja, illetve használatára másnak engedélyt adjon	
Oltalmi idő	A bejelentési naptól számított 10 év	
Hogyan szerezhető meg	Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához védjegy bejelentéssel	Belső Piaci Harmonizációs Hivatalhoz védjegy bejelentéssel
Eljárás ideje	9 hónap	6 hónap

Forrás: SZTNH adatbázis alapján az AKI Élelmiszerlánc Elemzési Osztályán készült összeállítás

A közösségi védjegyek a nemzetközi védjegyektől abban különböznek, hogy amíg a nemzetközi védjegy a Madridi Szerződés és a Madridi Jegyzőkönyv tagállamai közül azokban, a bejelentő által megjelölt tagállamokban élvez oltalmat, amelyekben az adott megjelölés oltalomképes, a közösségi védjegy egy védjegybejelentéssel az Európai Unió összes országában érvényes. A közösségi védjegyről szóló 207/2009/EK tanácsi rendelet (2009. február 26.) alapján csak védjegyre illetve együttes védjegyre lehet közösségi oltalmat kérni. A nemzeti, nemzetközi védjegyek lehetnek áru-, szolgáltatás-, együttes- vagy tanúsító védjegyek:

- Az áruvédjegyek olyan megjelölések, amelyek egy meghatározott vállalat által előállított termékek megkülönböztetésére szolgálnak (pl. Félégyházi tej).
- A szolgáltatási védjegyek meghatározott vállalat által nyújtott szolgáltatások megkülönböztetésére szolgálnak.
- Az együttes védjegyek egy társadalmi szervezet, köztestület vagy egyesülés tagjainak áruit vagy szolgáltatásait különböztetik meg (pl. Vecsési káposzta; Íz és tradíció).
- A tanúsító védjegy meghatározott minőségű vagy egyéb jellemzővel rendelkező (származás, eredet) árukat tanúsít, és azzal különböztet meg más áruktól vagy szolgáltatásoktól, hogy e minőségüket vagy jellemzőjüket tanúsítja. A tanúsítandó minőségi vagy egyéb jellemzőket, valamint a tanúsítás szabályait a védjegyhez kapcsolódó szabályzat tartalmazza. A szabályzat rögzíti a védjeggyel ellátott termékek közös jellemzőit és a védjegy szabályszerű használatának ellenőrzési módját. A tanúsítandó minőségi vagy egyéb jellemzők bármilyen jellemzők lehetnek, amelyek a szabályzatban előre rögzítésre kerülnek. Az együttes védjegytől való alapvető eltérése az, hogy az együttes védjegyet egy közösség tagjai használhatják, míg a tanúsító védjegyet a védjegytulajdonos nem használja, hanem minőségtanúsítást végez a védjegyhasználók számára. A védjegy mögött áll egy szervezet, amely ellenőrzi a védjegy elvárásainak való megfelelést.

Egyre több fogyasztó keresi az élelmiszerek eredetére illetve származására vonatkozó jelzéseket az élelmiszerek csomagolásán. A VM 74/2012 rendelete (2012. július. 25.) az egyes önkéntes megkülönböztető megjelölések élelmiszereken történő használatáról az élelmiszerek származására, átagosnál magasabb minőségére, hagyományos készítési eljárására szolgáló jelöléseket szabályozza.

Az eredetre történő utalásokkal kapcsolatos jelölési félreértések fő forrása az ún. Közösségi Vámkódex. Ennek értelmében ugyanis azokat az árukat, amelyeknek az előállításában egynél több ország vett részt, úgy kell tekinteni, hogy abból az országból származnak, amelyben az utolsó lényeges, gazdaságilag indokolt feldolgozáson vagy megmunkáláson mentek keresztül. Így egy másik országban előállított, de egy magyarországi üzemben szeletelt és csomagolt felvágott csomagolásán származási országgként feltüntethető Magyarország. Ezt pedig a fogyasztók nyilvánvalóan félrevezetőnek, megtévesztőnek értékelik, áll a Vidékfejlesztési Minisztérium Élelmiszer-feldolgozási Főosztály 2012 decemberében, a rendelethez kiadott útmutatójának 1. kiadásában. Az élelmiszeripar szereplői különbözőképpen – nem feltétlenül védjegy használatával – jelölhetik a termék eredetét, a Magyar Termék Kht. tanúsító védjegye például a piros-fehér-zöld háttérben lévő „kezecke”. A 2. táblázat összefoglalja a rendeletben szabályozott három kategória jellemzőit.

2. táblázat: **A magyar eredetre vonatkozó kategóriák jellemzői**

Megnevezés	Jellemzők
Magyar Termék	A növényi eredetű élelmiszer begyűjtése, tisztítása és kezelése; a csomagolt termék előrecsomagolása; az állati eredetű terméknel az állat születése, keltetése, felnevelése, vadon élő állat elejtése, vadon élő halak kifogása; a feldolgozatlan terméknel az alaptermékből történő előállításakor valamennyi alkalmazott eljárás; a feldolgozott terméknel a feldolgozásának minden lépése Magyarországon történt.
Hazai Termék	Olyan feldolgozott termék, amely összetevőinek több mint 50 százaléka Magyarországon került előállításra, valamint a feldolgozás minden lépését (ez a feldolgozott termékösszetevőkre is jellemző) Magyarországon végezték.
Hazai Feldolgozású Termék	Olyan termék, amely Magyarországon került feldolgozására, és az összetevők több mint 50 százaléka importból származik.

Forrás: VM 74/2012 rendelete (2012 július 25.) alapján az AKI Élelmiszerlánc Elemzési Osztályán készült összeállítás

Hasonlóan a fentiekhez, a minőségre a hagyományos készítési módra történő utalások esetén egyre változatosabb jelölések kezdenek elterjedni. A fogyasztói bizalom csökkenéséhez vezet, amennyiben a termék minősége, tulajdonságai nem felelnek meg a jelölésnek. A rendelet ezért kitér a terméket megkülönböztető, az átlagosnál magasabb minőségi fokozatra vagy különleges minőségi tulajdonságra vonatkozó jelölésekre is.

Védjegyek fogyasztói megítélése

A védjegyek magyarországi fogyasztói kutatására kevésbé van példa, de a fogyasztói megítélésében ezekkel a rendszerekkel hasonló élelmiszer jelölésekkel, hagyományos élelmiszerekkel kapcsolatban igen. Egyik legjelentősebb a Kaposvári Egyetem 2008-ban készített 1000 fős országos kutatása, amely az élelmiszerjelölésekkel kapcsolatos fogyasztói preferenciákat elemezte. A kutatás lefolytatása SZAKÁLY és szerzőtársai (2010) szerint azért volt szükséges, mivel túl sok minőségre és eredetre utaló jelölés, illetve védjegy található a hazai élelmiszerpiacon. Továbbá a legtöbb védjegy eltérő kritériumrendszert fogalmaz meg, ami már önmagában is zavart kelt a fogyasztók körében. Az eredmények összefoglalásaként kijelenthető, hogy a minőségrendszerek, jelölések tekintetében ellentmondásos helyzet jellemzi a magyarországi piacot. Bár a fogyasztók tudatában pozitív asszociációk élnek a hungarikum típusú élelmiszerekről, a hagyományos és tájjellegű termékekről meglehetősen szegényesek az ismereteik, csak néhány, nemzetközileg ismert ún. „zászlóshajó márkát” tudtak spontán megemlíteni, mint a Szegedi téliszalámit, Szegedi paprikát, Gyulai kolbászt és a Makói hagymát. A fogyasztók fele csupán három terméket tudott spontán beazonosítani a hagyományos élelmiszerek közül. Jellemző továbbá, hogy a fogyasztók inkább a magas értékkel bíró vállalati márkákat részesítik előnyben. A kutatás javaslatai szerint hiteles információkkal növelni lehet a védjegyek iránti bizalmat; tudatosítani kell, hogy miért fontos hazai élelmiszereket vásárolni, majd orientálni és motiválni kell a vevőket a magyar termékek megvásárlására (SZAKÁLY *et al.*, 2010).

Nagyon hasonló eredményre jutott 2004-ben Popovics és Pallóné is, amikor fogyasztói felmérés alapján megállapították, hogy a legközismertebb hagyományos termékek a Pick szalámi, a Gyulai kolbász és a fűszerpaprika (POPOVICS-PALLÓNÉ, 2004).

Popovics a fogyasztók földrajzi helyhez köthető és hagyományos élelmiszerekkel kapcsolatos preferenciáit többlépcsős, kiállításokon, szakmai rendezvényeken történő személyes megkérdezés alapján vizsgálta. A nem reprezentatív felmérései (2002-ben N=113, 2004-ben N=425, 2005-ben N=1034) eredménye szerint a fogyasztók meghatározó szerepet tulajdonítottak a hagyományos és tájjellegű termékek esetében a hagyományos, több generációra visszatekintő ismertségnek és a származási helynek. A hagyományos élelmiszer neve hozzáadott értéket képvisel a fogyasztó számára, az említett termékek nagy része földrajzi névvel együtt szerepel, megerősítve a régió imázs jelenlétét a fogyasztó termék-észlelésében. A hagyományos élelmiszerek fogyasztása nem eseti jellegű, nemcsak ünnepekhez köthető, hanem mindennapos. E termékek vásárlási gyakorisága napi, heti rendszerességgel történik. A földrajzi eredet szerepe egyáltalán nem bír jelentőséggel a terméktulajdonságoknál. A válaszadók közel 80 százaléka nyilatkozott úgy, hogy keresi a minőségi garanciát egy élelmiszeren vásárláskor és minőségi garanciaként ismeri el a védjegyet, a bevált márkát, az adott termelő vagy gyártó cég hírnevét. A nyomon követhetőség és a reklámokban ígért termék-előnyök a legkevésbé jelentettek minőségi garanciát a válaszadóknak. Popovics fogyasztói klasztereket is képzett, melyben meghatározta azt a két célcsoportot, amelynek tagjai fontosak lehetnek a hagyományos magyar élelmiszerek vásárlása szempontjából. A két klasztert a „hagyományokat előnyben részesítő minőségi élelmiszervásárló” és az „igényes és tudatos élelmiszervásárló” fantázianévvel látta el az odatartozó fogyasztók tulajdonságai alapján (POPOVICS 2009).

A Szent István Egyetem Marketing Intézete 1030 fős, reprezentatív mintán alapuló kutatást készített 2006-ban, mely során a kérdőíves megkérdezés 15 kérdést tartalmazott és az élelmiszerekkel, élelmiszer-vásárlással kapcsolatban. Az élelmiszerek élettani hatásaival kapcsolatban is vizsgálták a fogyasztók véleményét. A fogyasztóknak a felsorolt paraméterek fontosságát is jelölni kellett, mely paraméterek között az élelmiszerek földrajzi eredete és az élelmiszerek gyártója, márkanéve is szerepelt. A kutatás megállapította, hogy a fogyasztó vásárláskor esetleg felfigyel a termék földrajzi kötődéséből adódó termék-előnyekre, ám a tudatos keresés csak kismértékben jellemző. Elkülöníthető volt azonban az a szegmens, amely felülértékeli a földrajzi helyhez köthető élelmiszereket. E szegmens demográfiai jellemzői szerint főként a 35-49 év közötti nők, a középfokú iskolai végzettségűek, a közepes szociális-gazdasági helyzetben lévők, a Közép-Magyarországon (beleértve Budapestet), valamint a Dunántúlon élők voltak (POPOVICS, 2009).

PANYOR (2007) ellenben azt állapította meg, hogy a különleges élelmiszerek iránti fogyasztói igények továbbra sem lesznek tömegméretűek, és csak meghatározott fogyasztói csoportok igényeinek kielégítését szolgálják. HAJDÚ I-né és NÓTÁRI (2006) a hagyományos magyar kertészeti és élelmiszeripari termékek fogyasztói megítélését vizsgálva viszont azt találta, hogy a fogyasztók a termékek érzékszervi tulajdonságait, a magyar eredetét, származási helyét és hagyományos jellegét is fontosnak tartották, ezért a szerzők ajánlása szerint ezeket a termékeket megfelelő „történelmi, kulturális háttérrel” együtt kellene eladni.

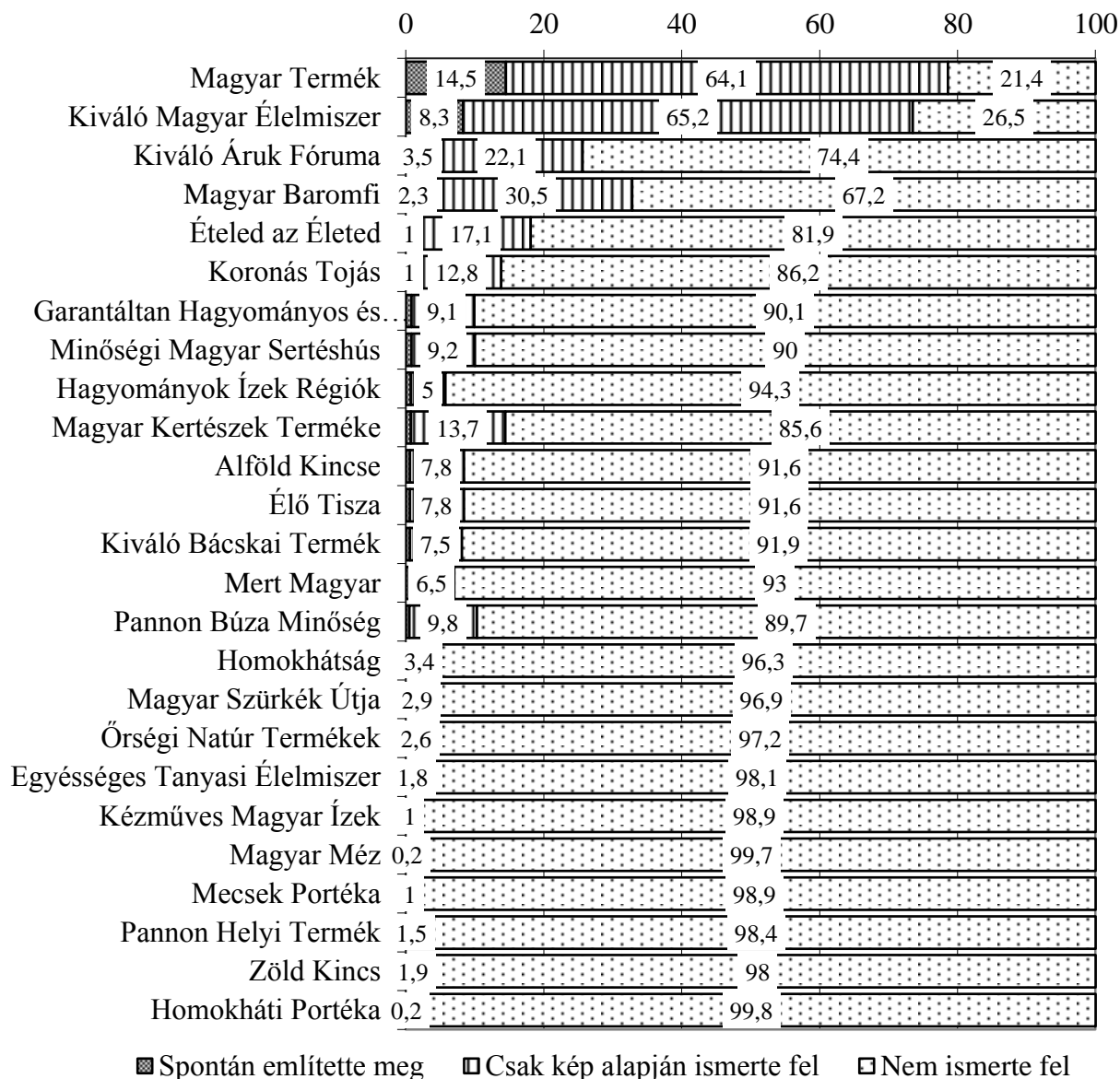
Saját kutatásunk a védjegyek fogyasztói megítélésén vizsgálatára személyes megkérdezésre alapozott, nagy elemszámú, 1020 fős fogyasztói felmérés volt. A megkérdezés kérdezőbiztosok segítségével valósult meg papíralapú kérdőív kitöltésével. A kutatás kérdéseinek meghatározása a Vidékfejlesztési Minisztérium és az Agrárgazdasági Kutató Intézet munkatársainak segítségével történt. A kérdőív szerkesztése során figyelembe vettük a legfontosabb kutatás módszertani szempontokat is BABBIE (2001) és LEHOTA *et al.* (2001) alapján.

A védjegyek fogyasztói megítélését vizsgáló kutatásban a védjegyekkel kapcsolatos ismereteket elsősorban védjegyek spontán és kép alapján történő említésével és felismerésével

teszteltük. A megkérdezetteknek 24 védjegy képét mutatták. A legnagyobb arányban spontán felidézett védjegy a Magyar Termék típusú védjegy, amelyet a megkérdezettek 14,5 százaléka említett magától. Az egyes védjegyek spontán felismerése azt mutatja, hogy a válaszadók nem tájékozottak a védjegyeket illetően, hiszen az első két helyeztetten kívül alig tudtak maguktól említeni védjegyeket, és az első két helyezett (Magyar Termék, Kiváló Magyar Élelmiszer) spontán ismertsége sem tekinthető kifejezetten magasnak (14,5 és 8,3 százalék). A válaszadók valós ismereteit mérve, zavarkeltés céljából rákérdeztünk néhány ide nem illő védjegyre is, amelyek már vagy nem léteznek vagy nem védjegyek, hanem egy kereskedelmi lánc szlogenje. Érdekesség, hogy a 2006-ban megszűnt Kiváló Áruk Fóruma védjegy a spontán említésben a harmadik legemlített védjegy, míg az ábráját minden ötödik ember felismerte, így a negyedik lett ebben a kategóriában. Ez is azt igazolja, hogy mélyen bevésődött a 2006 előtti reklámokban is nagy hangsúlyt kapott védjegy, bár akkor még a védjegyek száma is töredéke volt a jelenleginek. Az egyik kiskereskedelmi lánc szlogenjét, a „Mert Magyar”-t, 6,5 százalékban kép alapján beazonosították a megkérdezettek, úgy mint élelmiszeriparban használatos védjegyet. A Garantáltan hagyományos és különleges védjegy oltalma már nem áll fenn, ennek ellenére a válaszadók több mint 9 százaléka kép alapján felismerte (1. ábra). Ezek a típusú válaszok jelzik, hogy a fogyasztókban egyelőre nem letisztultak a védjegyekkel kapcsolatos ismeretek. Ennek, és a hasonló helyi védjegyek alacsony felismerésének oka lehet egyrészt az egy bizonyos helyhez való kötődés. Ez azt jelenti, hogy vannak olyan védjegyek, amelyek nem egy bizonyos helyen jellemzők, hanem országosak, mégsem ismertek a potenciális vásárlók körében, ilyen például a Magyar Méz vagy a Minőségi Magyar Sertéshús, amelyet egy-két fő kivételével a válaszadók még ábra alapján sem tudnak felidézni. A Hagyományok Ízek Régiók védjegy fogyasztói ismertsége, annak ellenére, hogy az utóbbi időben a védjegyhasználók száma dinamikusan nőtt, egyelőre 5 százalék. Másrészt a védjegyek rendkívül alacsony ismertségének további oka lehet a védjegyek túl nagy száma, a célzott marketing és a hozzáadott érték kommunikálásának hiánya. A jó marketing gyakorlatra példa lehet a már említett Kiváló Áruk Fóruma védjegy, amely már évek óta nem működő védjegy, de az eredmények azt mutatják, hogy a reklám hatására máig többen ismerik, mint más, élő védjegyeket. A védjegyek alacsony ismeretének oka lehet az is, hogy sok van használatban, így egyrészt nehezen jegyezhetők és különböztethetők meg, másrészt a fogyasztó számára nehezen megállapítható, hogy melyik védjegy mit garantál, milyen hozzáadott értéket hordoz számukra.

Ezek után tovább vizsgálva, hogy azok, akik spontán vagy kép alapján felismerték az adott védjegyet, mennyire keresik tudatosan őket, az állapítható meg, hogy a válaszadók 39,6 százaléka a Magyar Termék védjegyet tudatosan keresi, annak ellenére, hogy mindössze 14,5 százalékuk tudta spontán felismerni. Ehhez hasonlóan a Kiváló Magyar Élelmiszer védjegyet is a megkérdezettek 37,5 százaléka tudatosan keresi, de segítség nélkül 8,3 százalékos a spontán említése. A válaszok alapján ugyan a vásárlás során célzottan keresik ezen védjegyeket, azonban spontán, maguktól alig tudják felidézni őket, ami ellentmond a tudatos keresés jelentésének. A fogalom azt hordozza magában, hogy a vásárlás során jelen vannak a fogyasztó tudatában a védjegyek. Ugyanakkor kérdés, hogy ha ez fennáll, akkor miért nem tudják maguktól megemlíteni a tudatosan keresett védjegyeket? A válasz a korábban már említett megkülönböztetett értéket kommunikáló marketing hiánya lehet. A marketingnek azt a tulajdonságot, többlet értéket kell közvetítenie a fogyasztó felé, ami miatt érdemes az adott védjeggyel ellátott terméket megvásárolnia, mert az valamilyen előnyhöz juttatja a többi termékhez képest.

1. ábra A válaszadók megoszlása a védjegyek spontán és kép alapján történő felismerése alapján (2013) (százalék)

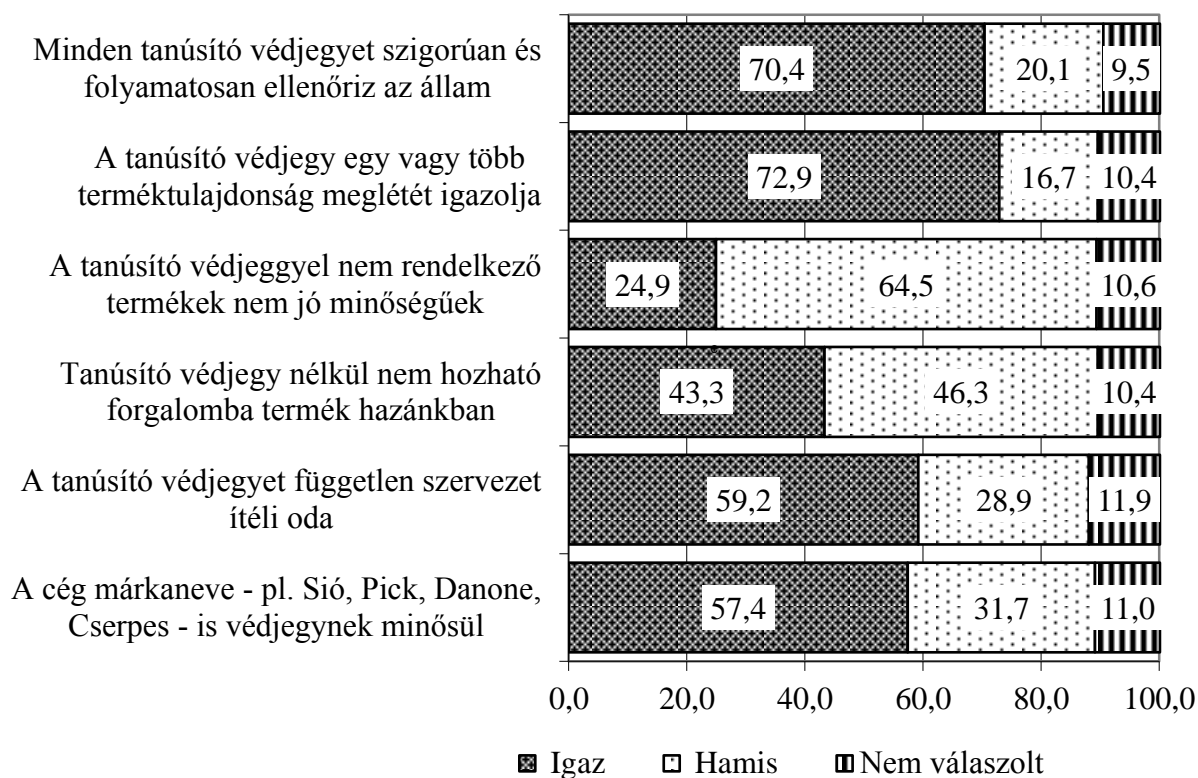
Megjegyzés: A kérdésre válaszolók száma: 1020

Forrás: Fogyasztói felmérés adatai alapján az AKI Élelmiszerlánc Elemzési Osztályán készült összeállítás

A megkérdezettek védjegyekkel kapcsolatos ismereteit a tanúsító védjegyekről feltett igaz-hamis állítások segítségével vizsgáltuk. Arra kerestünk választ, hogy a fogyasztók ismeretei az élelmiszeriparban használt védjegyekről mennyire valósak. A tanúsító védjegy jellemzője, hogy a tanúsítást és ennek alapján a védjegy használatát a védjegytulajdonos vagy az általa megbízott független tanúsító szerv engedélyezi azon vállalkozások részére, amelyek áru, szolgáltatásai teljesítik a védjegyszabályzat szerinti előírt minőségi és egyéb jellemzőket. A megkérdezettek 70,4 százaléka szerint a védjegyek rendszeres és szigorú állami ellenőrzés alatt állnak. A válaszadók 43,4 százaléka szerint Magyarországon csak úgy hozható termék forgalomba, ha védjeggyel van ellátva. Továbbá a válaszadók 24,9 százaléka szerint, ha egy termék nem csatlakozik egy tanúsító védjegyhez, akkor az a termék nem lehet jó minőségű. Magas arányban eltalálták viszont a megkérdezettek azt, hogy a tanúsító védjegy egy vagy

több terméktulajdonság meglétét igazolja (72,9 százalék), és a védjegyeket tanúsító szervezetek ítélik oda (59,2 százalék), illetve 57,4 százalék gondolta helyesen, hogy a márkanévek is levédhetők. A válaszokból azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a fogyasztók ismeretei a védjegyekről nem pontosak, hiányosak (2. ábra).

2. ábra Védjegyekkel kapcsolatos igaz-hamis állítások értékelése (2013) (százalék)

Megjegyzés: A kérdésre válaszolók száma: 1020

Forrás: Fogyasztói felmérés alapján az AKI Élelmiszerlánc Elemzési Osztályán készült összeállítás

A védjegyek ismeretének tesztelése után megvizsgáltuk, hogy vannak-e eltérő tudatosságú megkérdezettek a mintában. Ennek érdekében a válaszadókat szegmensekbe soroltuk 8 változó alapján, amelyek azt mérik, hogy a válaszadóknak milyen tényezők fontosak a vásárlás során.

A megkérdezettek klaszteranalízise

A megkérdezettek 3 jól elkülöníthető csoportba sorolhatók az alapján, hogy mennyire fontos számukra, hogy

- a termék honnan származik;
- a terméknek mi a márkája, ki gyártotta;
- magyar terméket vásároljanak;
- milyen összetevőkből áll a termék;
- bizonyos etikai szempontoknak, úgy, mint környezetvédelem, állatjólét, mennyire felel meg a termék;
- a termék védjeggyel ellátott legyen;
- mennyire biztonságos a megvásárolt élelmiszer;
- alaposan megvizsgálják egy-egy új termék címkéjét, mielőtt kipróbálják.

A megkérdezettek szegmensekbe sorolását kétlépcsős klaszterelemzéssel hajtottuk végre, amelynek eredményeként három csoport különíthető el. A klaszteranalízis megfelelőségét mutató Silhouette-mutató értéke (0,3) alapján a klaszter struktúra megfelelő.¹⁴ A három csoport az élelmiszer-vásárlás tudatossága szerint különíthető el. A megkérdezett 1020 főből 907 személyt lehetett csoportba sorolni. Az első szegmensbe tartozik a megkérdezettek azon köre, akik a leginkább tudatosak élelmiszer-vásárlás során (31,1 százalék), míg a megkérdezettek a skála másik végén elhelyezkedő csoportja figyel legkevésbé oda az élelmiszerek származási helyére, megbízhatóságára, etikai szempontokra, márkanevre (31,4 százalék). Elkülöníthető egy köztes csoport is, amely a legfontosabb jellemzők alapján átlagos tudatosságú fogyasztókból áll (37,5 százalék), mivel a szegmens csoportképző változókra adott átlagértékei az összes megkérdezett átlagához közelít.

Az élelmiszerek vásárlása során leginkább odafigyelő megkérdezettek csoportja számára rendkívül fontos, hogy magyar élelmiszert vásároljon (4,85), ezt támasztja alá az is, hogy fontos számukra a származási hely (4,64). Számukra a megvásárolt élelmiszer megbízhatósága is kulcsfontosságú (4,82), amelyet mutat az is, hogy az élelmiszerek összetevőit is figyelemmel kísérik (4,76) és a termék védjeggyel való ellátottsága is választási szempont (4,49). A legkevésbé tudatos csoport tagjai ugyanezen tényezőket tekintve rendre elmaradnak a kiemelkedően és átlagos mértékben tudatos megkérdezettek csoportjától. Így kérdés, hogy esetükben mi játszsa a legfontosabb szerepet a vásárlás során. Mindhárom szegmens számára a kedvező ár és a termék íze is nagy fontossággal bír, ugyanakkor ezek nem tekinthetők csoportképző ismérveknek, mivel nem mutatnak a csoportok éles különbséget ezen változók mentén. Az ár a tudatos csoport számára a legfontosabb átlagosan (4,36), míg az ettől a csoporttól elmaradó két klaszter számára is fontos szempont ugyan az ár (4,05), de kissé elmarad az első szegmenstől. Továbbá mindegyik szegmens esetében fontos vásárlási szempont a termék íze (sorrendben 4,76; 4,68; 4,37). A három csoport számára ugyanúgy fontos az ár és a termék íze, de ha csak a legkevésbé élelmiszer-tudatos csoportot vizsgáljuk, akkor az összes tényező közül számukra az ár és a termék íze az egyik legfontosabb, míg a legtudatosabbak számára ennél fontosabb például a származási hely vagy az összetevők. Az átlagos tudatosságúnak tekinthetők szegmense számára a termék íze a legfontosabb, de a legkevésbé tudatosakkal ellentétben számukra az ár mellett (4,05) fontos még az élelmiszer-biztonság (4,37), a magyar származás (4,37), összetevők (4,13) (3. táblázat).

A vásárlási helyszínek fontosságát is vizsgáltuk az egyes klaszterek tekintetében. Ennek eredményeként az állapítható meg, hogy a hipermarketek, szupermarketek és diszkontok minden csoport számára ugyanolyan fontosak. A szegmensek közötti eltérések a piacon és termelői piacokon történő vásárlás során mutatkoznak meg. A klaszterek közötti sorrend a tudatosság szempontjából e csatornák esetén követhető nyomon, mivel a leginkább tudatosak számára ezek a csatornák fontosabbak, mint a két kevésbé tudatos csoport számára.

¹⁴ A Silhouette koefficiens a klaszteranalízis megfelelőségének értékelésére használt mutató, amelynek értéke -1 és +1 közötti lehet. 0,2 alatti értéke esetén a klaszteranalízis nem fogadható el, míg 0,5 feletti értéke esetén a létrehozott struktúra kiváló. Értéke 0,3 és 0,5 között megfelelő (KAUFMAN és ROUSSEUW, 1990).

3. táblázat A klaszterek legfontosabb jellemzői (2013)

Termék- Tulajdonságok	Szegmensek			Teljes mint
	Nem tudatos fogyasztó	Átlagos tudatosságú fogyasztó	Kiemelkedően tudatos fogyasztó	
Termék íze	4,37	4,68	4,76	4,61
Termék ára	4,05	4,05	4,36	4,15
Élelmiszerbiztonság, megbízhatóság	3,36	4,37	4,82	4,19
Összetevők	3,03	4,13	4,76	4,61
Magyar élelmiszereket előnyben részesítem	3,17	4,31	4,85	4,12
Új termék kipróbálása előtt a címke alapos átolvasása	2,87	3,63	4,40	3,63
Gyártó neve, termék márkája	2,88	3,46	4,31	3,54
Termék származási helye	2,75	4,02	4,64	3,81
Etikai szempontok	2,55	3,34	4,40	3,42
Védjegyek	2,25	3,20	4,49	3,30

Megjegyzés: 5 fokú Likert-skálák átlagai

Forrás: Fogyasztói felmérés adatai alapján az AKI Élelmiszerlánc Elemzési Osztályán készült összeállítás

A klaszterek jellemzése után megvizsgáltuk az egyes csoportok védjegyekkel kapcsolatos ismereteit a védjegyek spontán és kép alapján történő ismeretét tesztelő kérdések segítségével. A két tudatosabb szegmens között nem rajzolódott ki egyértelmű különbség a védjegyek ismeretét tekintve. Összességében nem mondható el, hogy valamelyik szegmens jellemzően magasabb arányban tudott volna spontán felidézni egy-egy védjegyet, mint egy másik csoport, annak ellenére, hogy a nem tudatos szegmens sok esetben kisebb arányban tudta magától megemlíteni egy-egy védjegy nevét. Az összes megkérdezett válaszaihoz hasonlóan az állapítható meg, hogy a Magyar Termék és a Kiváló Magyar Élelmiszer azok, amelyeket magas arányban ismernek (75 százalék fölött), de ez közel kiegyenlített a szegmensek között.

A magukat leginkább tudatosnak vallók a többi szegmenshez képest magasabb arányban és jellemzően tudatosan keresik az egyes védjegyeket. A legkevésbé tudatosakra tipikusan jellemző, hogy nem tudatosan keresik az említett védjegyeket. A középső szegmensben az adott védjegyet tudatosan keresők aránya a legtöbb esetben legalább 20 százalékponttal elmarad a leginkább tudatos szegmens arányaitól. Összességében, míg a védjegyek ismerete viszonylag kiegyenlített az első két csoport között, addig tudatos keresésben nagy eltérések tapasztalhatók közöttük. Azon védjegyek esetében is, amelyeket a középső szegmens ismer magasabb arányban, tudatosabban keresik a kiemelkedően tudatos fogyasztók, mint a középső szegmens tagjai.

A tanúsító védjegyekkel kapcsolatos igaz-hamis állításokra adott válaszok helyességét vizsgálva az egyes szegmensekben az látható, hogy a legtudatosabbak magasabb arányban és jellemzően helyesen találták el, hogy a cég márkanéve is védjegynek minősül (74,4 százalék), és független szervezet ítéli oda a tanúsító védjegyet (72,8 százalék). Ezzel szemben a nem tudatos szegmens jellemzően nem találta el ezen állításokra a helyes választ (58,5 százalék, 60,7 százalék). Ugyanakkor a magukat leginkább tudatosnak tekintő szegmens vallotta legnagyobb arányban, hogy csak tanúsító védjeggyel hozható egy termék forgalomba (55,0

százalék), és az a termék, ami tanúsító védjeggyel nem rendelkezik nem jó minőségű (35,9 százalék). A másik két szegmens tagjai magasabb arányban találták el a helyes választ. Ezen kérdésekre adott válaszaik azt mutatják, hogy a leginkább tudatos szegmens tagjai már túlságosan is tudatosan gondolkoznak. Ezt mutatja az is, hogy 86,5 százalékuk szerint minden védjegyet rendszeresen ellenőriz az állam, annak ellenére, hogy az állítás helytelen. Ugyanezt az átlagos tudatosságuk 9,4 százalékponttal, a legkevésbé tudatosak 15,4 százalékponttal alacsonyabb arányban válaszolták azt, hogy az állam rendszeresen ellenőrzi a védjegyeket. Az legtudatosabb szegmens tagjai kiemelkedően tudatosnak vallják magukat, de ez nem feltétlenül jelentkezik a rendszer tényleges ismeretében.

Védjegyes vállalkozások pénzügyi sajátosságai

2012-es adatokat vizsgálva 334 db élelmiszeriparhoz tartozó TEÁOR-ba sorolt vállalkozás van, amely rendelkezik áruvédjeggyel, ezeknek több mint fele több védjeggyel is (pl. a Danone, a Dreher, a Detki stb.). A vállalkozási formát tekintve a legjellemzőbb a kft-k jelenléte, ez a vizsgált vállalkozások 75 százalékának sajátossága, ezen felül a cégek 20 százaléka rt., és csak 5 százalékuk bt. vagy egyéb besorolású – ez eltér az élelmiszeriparra jellemző arányoktól. Érdekes, hogy a vizsgált 334 db vállalkozásból 4 olyan van, amelyek eltérő üzleti éves beszámolót készit, ami arányaiban nem sok, de figyelembe véve, hogy a teljes élelmiszeriparban a nyilvántartott 4 971 vállalkozásban 9 ilyen cég van – már jelentősnek minősül.

A jelenlegi (2008 óta érvényes) TEÁOR besorolást alapul véve 3 olyan ágazat van – a Halfeldolgozás, - tartósítás (1020), a Gyümölcsbor termelés (1103) és az Egyéb nem desztillált, erjesztett ital gyártása (1104) – amiben nincs védjeggyel rendelkező vállalat nyilvántartva. A védjegyes cégek 16 százaléka a Szőlőbor termelésben (1102) tevékenykedik, ezen kívül az Üdítőital, ásványvíz gyártás (1107) és az Egyéb zöldség gyümölcs feldolgozás és tartósítás (1039), ahol sok ilyen cég szerepel.

A 334 db vállalkozás összesen 40 178 főt foglalkoztatott 2012-ben (4. táblázat), a teljes élelmiszeriparban foglalkoztatottak több mint 40 százalékát. Ezen vállalkozások által előállított árbevétel 1 870,6 milliárd Ft, az élelmiszeripar bevételének közel 60 százaléka. A legtöbb árbevételt arányaiban a Baromfihús feldolgozásban (1012), a Tejtermék gyártásban (1051) és a Dohánytermék gyártásban (1200) tevékenykedő védjegyes cégek realizálták. Az árbevétel 27 százaléka exportból származik, a legtöbb exportárbevételt termelő ágazatok az Olaj gyártás (1041) és a Baromfihús feldolgozás (1012). Arányaiban az Olaj gyártásban (1041) és a Máshová nem sorolt, egyéb élelmiszer gyártásban (1089) jelentős az export, mértéke meghaladja az 50 százalékot.

4. táblázat: A védjeggyel rendelkező vállalkozások általános paraméterei

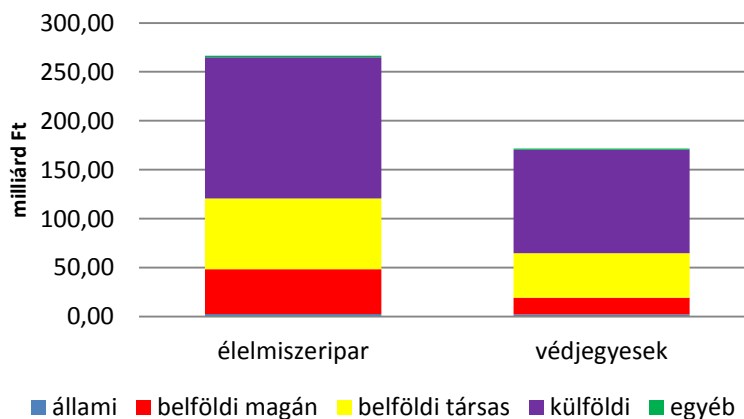
db, fő, milliárd Ft, százalék

Megnevezés	Védjeggyel rendelkező vállalkozások értékei 2012-ben
Vállalkozások száma	334
Létszám	40 178
Árbevétel	1 870,6
Ebből: export árbevétel	503,6
Beruházás	48,9
Mérlegfőösszeg	1 235,2
Üzemi eredmény	35,5
Pénzügyi műveletek eredménye	-9,8
Adózás előtti eredmény	24,7
Adófizetési kötelezettség	4,1
Jegyzett tőke	171,7
Külföldi jegyzett tőke aránya	60,7
Kötelezettségek aránya	58,8

Forrás: NAV adatok alapján az AKI Élelmiszerlánc Elemzési Osztályán készült összeállítás

2012-ben a védjeggyel rendelkező cégek közel 50 milliárd Ft értékben aktiváltak beruházást, ez a teljes élelmiszeripari beruházásokon belül 38 százalékot jelent – ezt viszont egyetlen év adata alapján nem lehet értékelni. A beruházások közel felét az Üdítőital és ásványvíz gyártás (1107), a Sörgyártás (1105), a Tejipar (1051) és Baromfihús feldolgozás (1012) négyese adta. A védjegyes vállalkozások jegyzett tőkéje 171,7 milliárd Ft, ez a teljes élelmiszeripar jegyzett tőkéjének 64,4 százaléka. A külföldi jegyzett tőke aránya ennél a vállalatcsoportnál meghaladja a 60 százalékot – az élelmiszeriparban ez az érték 54 százalék (3. ábra). A legtöbb külföldi tőke a Szőlőbor termelésben (1102), a Sörgyártásban (1105) és az Üdítőital és ásványvíz gyártásban (1107) van. Magas – 90 százalék feletti – a külföldi tőke aránya a Burgonyafeldolgozásban (1031), az Olaj gyártásban (1041), a Jégkrém gyártásban (1052), az Édesség gyártásban (1082), a Hobbiállat eledel gyártásban (1092) és a Sörgyártásban (1105) is. Állami tulajdon 2 szakágazatban, a Szőlőbor termelésben (1102) és a Fűszer, ételízesítő gyártásban (1084) fordul elő.

3. ábra: A jegyzett tőke megoszlása a teljes élelmiszeriparban és a védjeggyel rendelkező élelmiszeripari vállalkozásokban

Forrás: NAV adatok alapján az AKI Élelmiszerlánc Elemzési Osztályán készült összeállítás

A közvetlen tevékenységhez kapcsolódó üzemi eredmény a védjegyes cégeknél 2012-ben 35,5 milliárd Ft volt, a teljes élelmiszeripari érték közel fele. Ez a magas eredményérték annak ellenére született, hogy a védjeggyel érintett szakágazatok 34 százaléka veszteséges volt üzemi szinten, míg a teljes élelmiszeriparban csak a szakágazatok 24 százaléka mutatott veszteséget. A pénzügyi eredmény az élelmiszeriparra évek óta jellemző veszteséget mutatja a védjegyes cégeknél is. Az eladósodottság mértéke 58,8 százalék, ez kicsivel több mint 1 százalékponttal kedvezőbb az élelmiszeriparinál.

Védjegyes élelmiszeripari vállalkozások és az élelmiszeripar kapcsolata

Vállalkozási formát tekintve a kft.-k jelenléte a meghatározó a védjegyes vállalkozásoknál, és az élelmiszeriparban is, ahol ez az érték 80 százalék. Jelentős eltérés, hogy ezzel szemben a teljes élelmiszeriparban a kft.-k mellett a bt.-k jelenléte a domináns – 15 százalékban – és az rt.-k száma nem éri el a 3 százalékot. Az árbevételhez való szakágazati hozzájárulás mértéke közel azonos a két vizsgált csoportban. A teljes élelmiszeriparban a legnagyobb szerepe a Húsfeldolgozás- tartósítás (1011) szakágazatnak van, ezt követi a Baromfihús feldolgozás (1012) és a Tejtermék gyártás (1051), ez utóbbi kettő a védjegyeseknél az első helyeket foglalja el. Az export árbevétel aránya is hasonlóságot mutat, a teljes élelmiszeriparban 29 százalék, míg a védjegyes cégeknél 27 százalék.

Szakágazati szinten a teljes exporthoz való hozzájárulás az élelmiszeripar egésze esetén a Húsfeldolgozásnál (1011), az Olaj gyártásnál (1041) és a Baromfihús feldolgozásnál (1012) jelentős, a védjegyes cégeknél is az utóbbi kettő dominál. A teljes élelmiszeriparban a szakágazaton belül az export aránya 50 százalék körüli vagy azt meghaladó a Gyümölcs-és zöldséglé gyártásban (1032), az Olajgyártásban (1041), az Édesség gyártásban (1082), a Homogenizált, diétás étel gyártásban (1086), a Hobbiállat eledel gyártásban (1092) és a Gyümölcsbor termelésben (1103) is – ez eltér a védjegyeseknél tapasztaltaktól.

A teljes élelmiszeriparban a külföldi tőke értéke magas az Édesség gyártásban (1082), a Sörgyártásban (1105) és az Üdítőital és ásványvíz gyártásban (1107). A magas külföldi tőke jelenléte általában magas arányt is jelent, az előbb említett szakágazatokban a külföldi tőke aránya megközelíti vagy meghaladja a 90 százalékot, illetve magas az arány még a Burgonya-feldolgozásban (1031), az Olajgyártásban (1041), a Jégkrém gyártásban (1052), és a Hobbiállat eledel gyártásban (1092). Ezek a sajátosságok megegyeznek a védjegyes cégeknél tapasztaltakkal.

Az eredménykategóriák alakulása – előjel és nagyságrend alapján – megegyezik az élelmiszeripar egészében is a védjegyes cégeknél tapasztaltakkal. Még a pénzügyi műveletek eredménye terén is megfigyelhető a hasonlóság, mindkét vizsgált csoportban pénzügyi veszteségről beszélünk, aminek az üzemi eredményhez viszonyított értéke 31-31 százalék.

Az ismertett paraméterek alapján az a következtetés vonható le, hogy a védjeggyel rendelkező cégek mutatói, arányuk és összetételük az esetek túlnyomó többségében megegyezik a teljes élelmiszeriparra jellemző értékekkel, annak ellenére, hogy az élelmiszeriparban 2012-ben 4 971, míg a védjeggyel rendelkező vállalkozások csoportjánál 334 cég együttes adatáról beszélünk. A viszonylagos reprezentativitás oka a nagyvállalatok jelenlétében keresendő (5. táblázat). A teljes élelmiszeriparban a vállalkozások csak alig 1,37 százaléka nagyvállalat, mégis ezek biztosítják az élelmiszeripari árbevétel 55 százalékát, az export 65 százalékát, a jegyzett tőke 45 százalékát, az üzemi illetve az adózás előtti eredmény 60 százalék körüli értékét, valamint a fizetett adó közel felét. Az élelmiszeripar összes nagyvállalatának 2/3-a védjeggyel rendelkező vállalkozás – ezzel párhuzamosan a védjegyes cégek több mint 13 százaléka nagyvállalkozás.

5. táblázat: Az élelmiszeripar és a védjeggyel rendelkező vállalkozások méret szerinti bontásának sajátosságai

Vállalkozások száma (db)	Élelmiszeripar	Védjegyes vállalkozások
Mikrovállalkozások	3 601	90
Kisvállalkozások	1 014	101
Középvállalkozások	288	97
Nagyvállalatok	68	46
Létszám (fő)	Élelmiszeripar	Védjegyes vállalkozások
Mikrovállalkozások	7 522	310
Kisvállalkozások	21 191	2 605
Középvállalkozások	29 781	11 721
Nagyvállalatok	36 749	25 542
Árbevétel (mrd Ft)	Élelmiszeripar	Védjegyes vállalkozások
Mikrovállalkozások	126,0	11,0
Kisvállalkozások	417,8	83,0
Középvállalkozások	933,3	416,3
Nagyvállalatok	1 798,5	1 360,3

Forrás: NAV adatok alapján az AKI Élelmiszerlánc Elemzési Osztályán készült összeállítás

Egyértelmű, hogy a nagyvállalatok jelenléte domináns. A méret alapján ebbe a kategóriába sorolt vállalatoknál akár egyetlen cég eredménye, tevékenysége befolyásolhatja az egész ágazatot, például egy nagy volumenű beruházás idősorosan vizsgálat esetében az élelmiszeriparra jellemző korábbi tendenciát is megváltoztathatja. A nagyvállalatok dominanciája miatt a védjeggyel rendelkező cégek egyes hatékonysági mutatói illetve átlagos értékei kiemelkedően kedvező értéket mutatnak az élelmiszeriparra jellemző értékekhez képest (6. táblázat). Az egy vállalatra jutó értékeknél szembeötlő, hogy az átlagos létszám általában egy élelmiszeripari vállalkozásnál közel 20 fő, addig egy védjegyes vállalkozás esetében ez meghaladja a 120 főt. A többi mutató értékét egymáshoz viszonyítva kimutatható, hogy a védjegyes vállalkozások értékei az élelmiszeriparra jellemző értékeknek hét-nyolcszorosa. Kivételt képez a jegyzett tőke, ahol közel tízszerese az egy védjegyes cégre jutó érték az általános élelmiszeripariénál, illetve az export árbevétel, ahol az eltérés közel kilencszeres.

A vállalati méret mellett az általános paraméterek alakulásának hasonlóságáért feltételezhető volt, hogy a külföldi tőke jelenléte is felelős lehet. A teljes élelmiszeriparban 341 db 100 százalékban külföldi tulajdonú vállalkozás került nyilvántartásra. Ezek a vállalkozásoknak csak a 6,9 százalékát jelentik, mégis lefedik az ágazat árbevételének 38 százalékát. A védjeggyel rendelkező élelmiszeripari cégeknél 50 db 100 százalékban külföldi tulajdonú vállalkozás van a 334 darabot tartalmazó halmazban, és ezek is a csoport árbevételének közel 40 százalékát biztosítják, de itt véget is ér a párhuzam, hiszen a legfontosabb eredménykategóriák értékei a külföldi tulajdonú védjegyes cégeknél negatív értékeket mutatnak.

6. táblázat: Az élelmiszeripar és a védjeggyel rendelkező vállalkozások számított mutatói

Mutatók megnevezése	fő, millió Ft	
	Élelmiszeripar	Védjegyes vállalkozások
Egy vállalatra jutó		
létszám	19,3	120,3
árbevétel	658,4	5 600,5
export árbevétel	197,3	1 507,8
jegyzett tőke	53,6	514,1
üzemi eredmény	14,0	106,3
adózás előtti eredmény	9,8	73,9
adófizetési kötelezettség	1,6	12,4
1 főre jutó		
árbevétel (millió Ft)	34,4	46,6
export árbevétel	10,3	12,5
jegyzett tőke	2,8	4,3
üzemi eredmény	0,7	0,9
adózás előtti eredmény	0,5	0,6
adófizetési kötelezettség	0,1	0,1

Forrás: NAV adatok alapján az AKI Élelmiszerlánc Elemzési Osztályán készült összeállítás

Következtetések

A védjegyekkel kapcsolatos megkérdezés célja az volt, hogy feltérképezzük, hogy a fogyasztók mennyire ismerik az élelmiszerekkel kapcsolatos védjegyeket, mit tudnak a rendszerek működéséről és tudatosan keresik-e őket. Felmérésünk ugyan nem tekinthető reprezentatívnak, így általános, magyar lakosságra kiterjedő következtetések levonására nem alkalmas, viszont betekintést nyújtott az 1000 fős mintát alkotó fogyasztók védjegyekkel kapcsolatos ismereteibe, értékes információt szolgáltatva a védjegy rendszer működésével, hatékonyságával kapcsolatban. Az általunk lefolytatott kutatás iránymutatásként szolgál a védjegyek jelenlegi fogyasztói megítélésével kapcsolatban és lehetőséget nyújt későbbi kutatások megalapozására. Az eredmények alapján a megkérdezettek igen alacsony arányban tudtak maguktól védjegyeket megemlíteni. A legmagasabb arányban felidézett Magyar Termék védjegyet is mindössze a válaszadók 14,5 százaléka tudta megemlíteni. A megkérdezettek tudatosság szerinti szegmensekbe sorolása azt a célt szolgálta, hogy megvizsgáljuk, hogy az eltérő élelmiszer tudatosságú megkérdezettek vajon eltérő mértékben ismerik és keresik-e tudatosan az élelmiszeripari védjegyeket? A válasz nem volt egyértelmű, mivel az élelmiszerekre leginkább odafigyelő szegmens sem ismerte számottevően magasabb arányban a felsorolt védjegyeket és a védjegyek rendszerét sem ismerték mélyrehatóbban a kevésbé tudatos megkérdezettekhez képest. A védjegyek alacsony ismertségének oka lehet a védjegyek túl nagy száma és azok nem megfelelő kommunikációja, hiszen a számos védjegy között elveszik ezek hozzáadott értéke, amely célzottabb marketing tevékenységgel és egy-egy megkülönböztető tulajdonság fogyasztók felé történő közvetítésével javítható lenne.

Az ismertetett paraméterek alapján az a következtetés vonható le, hogy a védjeggyel rendelkező cégek mutatói, arányuk és összetételük az esetek túlnyomó többségében megegyezik a teljes élelmiszeriparra jellemző értékekkel, annak ellenére, hogy az élelmiszeriparban 2012-ben 4 971, míg a védjeggyel rendelkező vállalkozások csoportjánál 334 cég együttes adatáról beszélünk. A viszonylagos reprezentativitás oka a nagyvállalatok

jelenlétében keresendő. A teljes élelmiszeriparban a vállalkozások csak alig 1,37 százaléka nagyvállalat, mégis ezek biztosítják az élelmiszeripari árbevétel 55 százalékát, az export 65 százalékát, a jegyzett tőke 45 százalékát, az üzemi illetve az adózás előtti eredmény 60 százalék körüli értékét, valamint a fizetett adó közel felét. Az élelmiszeripar összes nagyvállalatának 2/3-a védjeggyel rendelkező vállalkozás – ezzel párhuzamosan a védjegyes cégek több mint 13 százaléka nagyvállalkozás.

Hivatkozott források

BABBIE, E. (2001): A társadalomtudományi kutatások módszertana. Balassi Kiadó, Budapest.

HAJDÚ, I-né és NÓTÁRI, M. (2006): A hagyományos magyar termékek megítélésének primer vizsgálata. Élelmezési Ipar 60. 140-150 pp.

JUHÁSZ, A., JANKUNÉ KÜRTHY, GY. és DARVASNÉ ÖRDÖG, E. (2010): Minőségi rendszerek szerepe a hazai élelmiszergazdaságban. Agrárgazdasági Könyvek 2010 Budapest: Agrárgazdasági Kutató Intézet, 177 p.

KAPRONCZAI, I. (szerk.): Élelmiszeripari változások és az iparág meghatározó vállalkozásainak stratégiai jellemzői, Budapest, Agrárgazdasági Kutató Intézet, Agrárgazdasági Tanulmányok 2009/1. szám 116. p.

KAUFMAN, L. and ROUSSEUW, P.J. (1990): Finding groups in data: An introduction to cluster analysis. John Wiley and Sons, New York. 368 p.

LEHOTA, J. (szerk.), HORVÁTH, Á., KOMÁROMI, N. és TÚRI, Z. (2001): Marketingkutató az agrárgazdaságban. Mezőgazda Kiadó, Budapest. 233 p.

PANYOR, Á. (2007): A különleges élelmiszerek piacnövelési lehetőségei a megkérdezések tükrében. Doktori Értekezés, Budapesti Corvinus Egyetem 133 p.

POPOVICS, A. és PALLÓNÉ KISÉRDI, I. (2004): A hagyományos magyar élelmiszerek ismertsége a fogyasztók körében. Élelmiszervizsgálati Közlemények 50. 28-36. pp.

POPOVICS, A. (2009): A földrajzi helyhez kapcsolódó és a hagyományos magyar termékek lehetséges szerepe az élelmiszerfogyasztói magatartásban. Szent István Egyetem, Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar, Gazdálkodás és Szervezéstudományok Doktori Iskola, Gödöllő. 149 p.

SZAKÁLY, Z., PALLÓNÉ K., I. és NÁBRÁDI, A. (2010): Marketing a hagyományos és tájjellegű élelmiszerek piacán. FVM, AMC, Debreceni Egyetem AMTC Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Kar, Kaposvári Egyetem Gazdaságtudományi Kar, Kaposvár. 268 p.

1997. évi XI. törvény – a védjegyek és földrajzi árujelzők oltalmáról

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=99700011.TV

74/2012 (VII. 25.) VM rendelet – egyes önkéntes megkülönböztető megjelölések élelmiszereken történő használatáról

http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1200074.VM

Szerzők

Székelyhidi Katalin

Tudományos segédmunkatárs
Agrárgazdasági Kutató Intézet
Élelmiszerlánc Elemzési Osztály
Bp. 1093, Zsil utca 3-5.
szekelyhidik@aki.gov.hu

Felkai Beáta Olga PhD

Tudományos munkatárs
Agrárgazdasági Kutató Intézet
Élelmiszerlánc Elemzési Osztály
Bp. 1093, Zsil utca 3-5.
felkaib@aki.gov.hu

Darvasné Ördög Edit

ügyvivő szakértő
Agrárgazdasági Kutató Intézet
Élelmiszerlánc Elemzési Osztály,
Bp. 1093, Zsil utca 3-5.
darvas.edit@aki.gov.hu

A HELYI KÉZMŰVES TERMÉK-ELŐÁLLÍTÁS ÉS -FORGALMAZÁS SORÁN FELMERÜLŐ EGYÜTTMŰKÖDÉS LEHETŐSÉGEI EGYES KIEMELT TURISZTIKAI VONZERÓVEL RENDELKEZŐ ERDÉLYI TELEPÜLÉSEKEN

Opportunities for cooperation in the production and distribution of local handicraft products in certain key tourist attractive Transylvania settlements

SZÖLLÖSI László – SZŰCS István – MOLNÁR Szilvia – LADÁNYI Krisztina

---

Összefoglalás

A tanulmány háttérét egy, a 2014 júniusában az erdélyi Korondon és környékén (Hargita megye) megvalósított képzési program és interaktív tanulmányút adta, ahol mesterszakos hallgatók bevonásával, kézműves termékekkel kapcsolatos tevékenységeket ismertünk meg és dokumentáltunk, fókuszálva az ottani legjobb gyakorlatra. Célkitűzésünk: (1) Korondon és környékén a kézműves termékek (élelmiszer és nem élelmiszer) előállítására és forgalmazására során felmerülő helyi szintű problémák azonosítása; (2) a meglévő és potenciális együttműködési lehetőségek feltárása; (3) valamint egyes fellelhető „jó gyakorlatok” bemutatása. A cikkben a hegyi méhészet, mint kézműves élelmiszer előállítás és a taplászattal, mint kézművesség foglalkozunk részletesebben. Az együttműködési lehetőségek vizsgálata, mint horizontális elem jelenik meg a tanulmányban. A vizsgált erdélyi településeken működő helyi kézműves termék-előállító és -forgalmazó vállalkozások között sok esetben hiányzik az együttműködés. Ugyanakkor azonosíthatók azok a jövőbementő jól működő példák (pl.: a korondi Szász Ilyés méhészt), amelyek közzététele mások számára is átvehető mintákkal

szolgálhatnak. A jó gyakorlatok azt mutatják, hogy ugyan az együttműködések kialakulásához legalább a helyi szereplők szándéka szükséges, viszont azok sikeréhez nélkülözhetetlenek az olyan személyek/szervezetek, akik/amelyek a helyi közösségben a koordinátori, vezető szerepet látják el.

Kulcsszavak: helyi kézműves élelmiszerek, tradicionális mesterségek, együttműködés, önszerveződés, koordináció, helyi piacok, erdélyi termékvédjegyek.

JEL kód: P25

Abstract

The background of present study was given by a training program and interactive study tour implemented in Korond and its' region (Hargita county), Transylvania in June of 2014. During the aforementioned study tour we observed and documented activities connected to handicrafts products focusing on the local best practice with the assistance of Master students. Our objectives: (1) to identify local problems arising in the production and distribution of handicraft products (food and non-food) in Korond and its' region; (2) to explore the available and potential cooperation opportunities; (3) as

well as to present certain existing “good practises”. This article covers in detail mountain bee-keeping, as a handicraft food production and tinder-craft, as a handicrafts. The examination of opportunities for cooperation appears as a horizontal element in the survey. In many cases non-cooperation can be founded among the producer and distributor businesses of local handicraft products operating at the examined settlements in Transylvania. However there are well-functioning examples (e.g. Ilyés Szász bee-

keeper in Korond), which could be useable samples for others. The best practises present that, the intention of local entrepreneurs is required for the development of cooperation, but persons/organisations, who/which play coordinator and leader role in the local community are essential for its success.

Key words: local handicraft food products, traditional crafts, cooperation, self-organization, coordination, local markets, Transylvania brands.

Bevezetés

A cikk témájának háttérét az „Élelmiszerbiztonság és gasztronómia vonatkozású egyetemi együttműködés, DE-SZTE-EKF-NYME” című, TÁMOP-4.1.1.C-12/1/KONV-2012-0014 azonosító számú pályázat Gasztronómia II. alprojektjének keretében az erdélyi Korondon és környékén (Hargita megye) 2014 júniusában megvalósult probléma és gyakorlatorientált képzési program, illetve interaktív tanulmányút adta. A programban 12 mester szakos hallgató és 4 egyetemi oktató vett részt, melynek az volt a fő célkitűzése, hogy a résztvevők megismerjenek és dokumentáljanak egyes Erdélyben előállított autentikus kézműves termékekkel kapcsolatos tevékenységeket, fókuszálva az ottani legjobb gyakorlatra. Négy különböző mesterség, így a (1) taplász, a (2) méhészet, a (3) fazekasság és a (4) székelykapu-készítés (fafaragás) került tematikus feldolgozásra a négy nap során. A hallgatóknak az volt a feladatuk, hogy az út végére csoportonként egy körülbelül 50-60 oldalas esettanulmányt készítsenek, melyben képekkel és ábrákkal illusztrálják az általuk megismert kézműves mesterségeket. Minden 3 fős hallgatói csoport munkáját egy tutor tanár segítette a Debreceni Egyetem Gazdálkodástudományi és Vidékfejlesztési Karáról.

Mindezen előzmények alapján jelen tanulmányunk célkitűzése az interaktív képzési program tapasztalatai alapján: (1) Korondon és környékén a kézműves termékek (élelmiszer és nem élelmiszer) előállítása és forgalmazása során felmerülő helyi szintű problémák azonosítása; (2) a meglévő és potenciális együttműködési lehetőségek feltárása; (3) valamint egyes fellelhető ún. „jó gyakorlatok” elemző bemutatása.

A helyi termék előállítás, mint a vidékfejlesztés egyik „pillére”

Az 1980-as évektől kezdve a nyugat-európai országokban elindult egy folyamat, melynek során a tradicionális termékek, régiókra jellemző élelmiszerek iránt megnőtt a kereslet. Elsőként Franciaországban építették ki a magas hozzáadott értékeket képviselő különleges cikkek leltárát. Ennek sikerén felbuzdulva az Európai Bizottság Mezőgazdasági Főigazgatósága (DG Agri) 1992-ben létrehozta az Euroterroirs, vagyis Európa Vidékei névre keresztelt programot. Ez egy, az egész Európai Unióra kiterjedő átfogó program, melynek lényege, hogy a hagyományos tájjellegű élelmiszereket a nemzeti kulturális örökség részének tekinti [GONDA, 2014]. KIJÁNI [2014] is kiemeli a területi igényekhez kötött élelmiszer-ellátó rendszerek jelentős vidékfejlesztési funkcióját. Kutatási eredményei alapján három jól elkülönülő helyi rendszert fogalmazott meg azok funkciója alapján: (1) „társadalmi

felelősségvállalásra épülő kapcsolatok”; (2) „helyi termékekre épülő kereskedelmi rendszerek”; (3) „horizontális termelői kapcsolatrendszerek”. Az élelmiszereken túlmenően a helyi gazdaság- és vidékfejlesztés aspektusaiban megjelennek a mezőgazdasági termékek, élelmiszer-feldolgozás, kézművesség, ipar, kisipar, energiatermelés- és ellátás, kiskereskedelem, helyi piac és a különböző szolgáltatások is. Ezek fontos része az innováció és újítás, a mesterségek hagyományos vonulatait és értékeit korszerű módon való továbbvitel, valamint azok fejlesztése is [KÍGYÓSSY – CZENE, 2012].

A vidéki térségekben a jövedelemszerzés egyik legkézenfekvőbb módja a helyi termékek és szolgáltatások előállítása a rendelkezésre álló természeti és kulturális erőforrások felhasználásával. BÁLINT et al. [2007] kutatásuk eredményeként összefoglalják, hogy a vidéki térségek jövőbeli sikere a helyi erőforrásokat és lehetőségeket felismerő, azokat innovatívan és kreatívan kiaknázó, a saját sorsukat kritikusan elemző kistérségeken, az emberek és a térségek együttműködésén, a kölcsönhatásokból adódó szinergiák kihasználásán, az európai uniós támogatásokat befogadó-képességünkön és az előzőeket felerősítő pozitív visszacsatoláson alapuló önerősítő folyamatokon múlik.

Magyarország páratlan környezeti adottságokkal rendelkezik az élelmiszerek termeléséhez, ennek ellenére, míg 20%-kal nőtt a világ élelmiszer termelésének mennyisége, addig Magyarországon 25%-kal csökkent. Első lépésben vissza kellene állítani a helyi termékek megbecsülését, teret biztosítva a hazai piacon. Ez számos előnnyel párosulna, többletjövedelemhez és elismeréshez jutnának a termelők és feldolgozók, a fogyasztók pedig egészségesebb, frissebb, saját maguk által is ellenőrizhető minőségű termékeket kapnának [G. FEKETE, 2011]. MATIUTI – BOGDAN [2009] szerint a vidéki térségekben a természet megóvásának és a vidéki gazdaság fejlődésének egyik eszköze a tradicionális élelmiszerek előállítására vonatkozó jó gyakorlatoknak dokumentálása és ismeretátadása.

A helyi értékek kihasználásával előállított produktumok, a helyi imázs és identitás növekedésével hozzájárulnak a terület összhangjának kialakulásához és fenntartásához. Ezen termékek előállítása és forgalmazása javítja a vidéki területek foglalkoztatottságát és a helyi lakosok jövedelmi helyzetét. Magyarországon 2005-ben jött létre a Pannon Helyi Termék Klaszter, melynek célja a térségfejlesztés, a helyi termékek értékesítése és az ott élők életkörülményeinek javítása volt. Szintén ebben az évben fogadták el az Országos Területfejlesztési Konceptiót, melynek középpontjában a helyi erőforrások jobb kihasználása állt, majd ezt követte a 2013-as új fejlesztési koncepció, mely már javasolja a helyben termelt áruk és szolgáltatások helyben történő értékesítése során az adómentességet vagy csökkentett adókat [GONDA, 2014]. A felülről jövő intézkedések mind-mind fontosak és hasznosak a vidékfejlesztéssel kapcsolatosan, de meg kell említenünk egy még ennél is fontosabb fogalmat, az ún. „önszerveződést”. Vagyis a településen élők iránt felelősséget vállaló, cselekedni akaró helyi lakosok a helyi, közös célok megvalósítása érdekében másokat is cselekvésre bírnak, aktivizálnak. Az ilyen indíttatással rendelkező emberek hiánya hátráltathatja a terület- és vidékfejlesztést, a térség szellemi fejlődésének előrehaladását [BEKE, 1988]. Minden településen fontos jelentősége van a helyi közösségnek és a civil kezdeményezéseknek. Ahogy BUDAY-SÁNTHA [2009] is megfogalmazza, a vidéknek vidéken élő és ott egzisztálni tudó értelmiségre van szüksége. Hazai példák sokasága bizonyítja, hogy azok a települések fejlődnek jól, és nem mutatják a válság jeleit, ahol egy jól felkészült személy racionális fejlesztési irányokat tudott kitűzni a közösség számára, és azokat közös erővel végre is hajtották. A közösség formálásához, szervezéshez számos esetben azonban éppen a megfelelő ember hiányzik a településeken, ami indokolja a fiatalok

közösségformálásba, valamint a hagyományörzésbe történő minél fokozottabb bevonását [MOLNÁR – FEHÉR, 2013]. A helyi gazdaságfejlesztés egyik legfontosabb tudati eleme, hogy a közvetlen közösségünkért, településünk, térségünk jövőjéért mi magunk is sokat tehetünk, függetlenül a felülről jövő célzott támogatásoktól. Egy adott település népességmegtartó-képességén túl a képességmegtartó szerep is kiemelendő, melyek a hagyományok, kézműves technológiák, kihalófélben lévő mesterségek, stb. és azok újratermelésének szükségességét is magában foglalja [BEKE, 1988].

A helyi termékek olyan egyedi árucikkek (pl.: élelmiszerek, kézműves termékek, stb.), melyeket helyben készítenek, az előállítás és értékesítés egy helyen vagy max. 40-50 kilométeren belül történik, tehát jellemzően nem szállítják őket több száz vagy ezer kilométeren keresztül. Egyedi, helyi specialitások, minimum 51%-ban helyi hozzáadott értéket tartalmaznak, helyi alapanyagot és/vagy munkaerőt feltételezve. Ezek alapján MOLNÁR – FEHÉR [2013] és GONDA [2014] egyaránt kiemeli, hogy a helyi produktumok fontos eszközei a munkahelyteremtésnek és megtartásnak, a hagyományok megőrzésének és fenntartásának, az élhető vidék megteremtésének és fejlesztésének, a turisztikai kínálat bővítésének és egyedivé tételének. A helyi termékek közös vonása, hogy azok előállítói több generáció alatt megszerzett tudást kamatoztatnak, melyet a munkavégzője ad át a jövő nemzedéke számára. Az idősebb korosztály kapcsán meg kell jegyeznünk, hogy felmenőink mennyire környezettudatosan viselkedtek, annyit vásároltak amennyire szükségük volt, vásárlásaikat a helyi piacokon, iparosoknál bonyolították, életmódjuk nem eredményezett olyan mennyiségű szemetet, mint napjainkban, a szerves hulladékot hasznosították, a többit leggyakrabban eltűzelték. Ezzel összefüggésben a területfejlesztés is felismerte a térségek belső erőforrásainak jelentőségét. Így hazánkban is egyre nagyobb figyelmet kap a vidékfejlesztés, környezettudatosság és környezetvédelem összhangja a mindennapjainkban [GONDA, 2014].

A helyi termékek térségi szintjei és rendeltetése alapján három alaptípusról beszélhetünk. Az első a belső piac ellátása és az önellátás. Ebben az esetben a családi, szomszédsági, települési, kistérségi, regionális szinten előállított termékeket az ott élők számára értékesítik, gyakran egyedi táji jellemzőkkel nem rendelkezik a termék, az ott lakók alapellátását biztosítja. Az olcsó, egészséges mindennapi szükségleteket kielégítő termékek tartoznak ide. Az értékesítésben a helyi kisboltok, termelői piacok vállalnak szerepet, az önkormányzati intézmények beszerzése során a helyi termelők választása még inkább segítheti a termelőket. A termékek mennyiségének és arányának növekedésével a térség jövedelemtermelése és foglalkoztatása pozitív irányba változhat. A második csoport a belső piac és a térségbe látogatók igényeinek kielégítése. Szintén családi, szomszédsági, települési, kistérségi szinten előállított termékek, melyeket helyben értékesítenek, de itt már megjelennek az egyedi, táji jellegzetes tulajdonságok. A termék lényegét a termelő ismertségéből adódó bizalom, egyedi, helybéli anyagok, ízek, formák adják. Jellemzőek a kulturális hagyományok, az értékesítés kulturális programként is felfogható, például vásárokat, portákat, műhelyeket felfűzni, s így komplex programként kínálni az érdeklődők számára. A fogyasztó részére az előállítás helye önmagában garancia, de ezt további tanúsítványok, védjegyek is bizonyíthatják. Végül az utolsó csoport a külső piacra előállított termékek köre, ezek a térségre jellemző sajátosságokkal rendelkeznek, kifejezetten egyedi, exkluzív termékek. Előállításuk települési szinttől felfelé értelmezhető, ezen termékekből lesznek későbbiekben pl. a hungarikumok, biztosítják a sokszínűséget és az egyedi arculatot. Származásukat, egyediségüket tanúsítványok igazolják [G. FEKETE, 2011].

Fogyasztói igények és azok változása

A jelenkor európai emberének egyre inkább nő az igénye az egészséges élelmiszerek iránt. A fogyasztói igények folyamatos változásokon mennek keresztül. Míg az elmúlt évtizedekre a globális élelmiszerláncok uralma volt jellemző, melyek elvágták a kapcsolatot a termelő és a vásárló között, sok esetben több ezer kilométert utazik az áru, mire a polcokra kerül, addig mára a tehetősebb vásárlókat egyre jobban a személyesség élménye, a bizalom motiválja, ha élelmiszerekről van szó. A személyes jelenlét egy újfajta közösségi érzést alakít ki, kapcsolatot teremt a termelők és fogyasztók között. A közvetlen értékesítés előtérbe kerülésével a helyi tudás, tapasztalat felértékelődik, emellett a helyi gazdálkodók többletjövedelemre számíthatnak. Más európai országokban, például Franciaországban, sokkal előrehaladottabb ez a szemlélet, ahol a tudatos vásárlás háztól, gazdaságokból is történik. Már évtizedekkel ezelőtt általánossá vált a helyi, falusi, városi, regionális termékek vásárlása és fogyasztása. A termékeket a népszerű hagyományos piacokon szerzik be, nagy népszerűségnek örvend a hétvégi élelmiszerturizmus is. Ilyenkor felkerekedik a család és meglátogatják a kedvenc termelőiket, friss húsért, zöldségekért, gyümölcsökért, majd a vásárlás végén megebédelnek a helyi étteremben. Magyarországon is egyre inkább keresik a termelőket az elégedetlen vásárlók, akiknek úgymond elégük lett a multik egyeduralmából. Hazánkban is több térségben már hagyományos a szezonális termékek út menti árusítása, valamint egyre inkább népszerűek a termelői piacok. Kecskeméten pl. olyan mértékű az összefogás, hogy közös erővel próbálják meg kiszorítani a neppereket és a közvetítő kereskedőket a piacról. Külön számozott kitűzöt kapnak azok az árusok, akik kizárólag a saját termékeiket árulják, ez egyfajta védjegyként működik. A helyi piacokon túl egyre több kistermelő él az információs technológia lehetőségeivel. Saját honlappal rendelkeznek, virtuális túra keretein belül kirándulást tehetünk az adott gazdaságokba, ezáltal személyessé próbálják tenni a virtuális teret. A profibb honlapokon a termelők már receptötletet is kínálnak a fogyasztóknak, tanácsokkal látják el őket, az elkészült termékeket egyből feltöltik a közösségi hálóra, ahol azonnal látja őket a vásárló és nyomban meg is rendelheti, ezáltal folyamatos a kapcsolattartás. Az egyik legjelentősebb vevőcsalogató marketingeszköz a tradíció. Manapság csaknem minden nagyobb településen megtalálható egy-egy helyi termékeket bemutató rendezvény. Az egyik legjobb példa erre a békéscsabai kolbászfesztivál, mely néhány év alatt tízezreket megmozgató fesztivállá nőtte ki magát. Hasonló helyi értékekre épülő és az évek során egyre nagyobbá fejlődő népünnepélyek a nagydobosi tökfesztivál, a velemi gesztenyeünnep vagy a gyulai pálinkafesztivál [KEREPESI, 2012].

Egyes jó vidékfejlesztési gyakorlatok Magyarországon

Egy-egy térség egyedi karakterét fejezik ki az ott termelt vagy készített produktumok, amelyek a turizmus meghatározó elemeit jelenthetik. A vendéglátás összekapcsolódott az egyedi ízekkel, tájételekkel, melyeket a turisták előszeretettel kóstolnak meg, emellett kézzel készített ajándéktárgyakat is szívesen vásárolnak. A helyi termékek szervesen beépíthetők a turizmusba, azon belül is a szállásadásba, vendéglátásba, közlekedésbe, rendezvények szervezésébe, melyek újabb és újabb lakosoknak nyújtanak többletjövedelmet [G. FEKETE, 2011]. A falusi turizmus szempontjából MURESAN [2011] is felhívja arra figyelmet, hogy maga a turisztikai desztináció (a falu, a gazdaság, a falusi vendéglátóhely, vagy a kiadó szoba) nem az egyetlen turisztikai termék, általában magában foglalja a helyi termékeket is. Kutatások szerint 2,5-3-szoros multiplikátorhatás érhető el a turizmuson és foglalkoztatáson keresztül, vagyis 1 forint befektetésével 2,5-3 forint keletkezik [KEREPESI, 2012].

Kis- és őstermelőknek, szállásadóknak, vendégasztal-szolgáltatással és falusi vendéglátással foglalkozóknak nyújt segítséget a Falusi Vendégasztal Szolgáltatók Egyesülete, akik országos akciót szerveztek, melynek célja, hogy a városlakókat megismertesse a vidék ízeivel. 2013-ban létrejött Vidékjáró Mozgalomban az egyesület is szervezett egy tematikus napot Poroszlón, ahová az ország egész területéről érkeztek vendégasztal-szolgáltatók, hogy bemutassák saját tájegységük hagyományos ételeit. Ezen az eseményen megkóstolhatták az idelátogatók az ország számos tájjellegű ételét, Magyarország ízeit. A 2014-es év fő programja egy pecsétgyűjtő füzet köré csoportosul, ebben megtalálhatók a kampányban résztvevő szolgáltatók és rendezvények listája. Az akcióban résztvevőknek nem kell más tenniük, mint összegyűjteni tíz plusz egy pecsétet a szolgáltatóktól. Az állomások közt szerepelnek például vidéki fesztiválok, kézműves borospincék, pálinkatúrák vagy akár betekintést nyerhetnek a kézműves csokoládék előállításába is. A gyűjtögetés során nem csak páratlan élményekkel gazdagodhatnak, hanem a játék végén egy sorsoláson is részt vehetnek a versenyzők. A sorsolásra 2015 januárjában kerül sor, ahol értékes nyereményekre tehetnek szert a résztvevők, az ajándékok közt szerepelnek például, vacsorák, állatkerti és tájházi belépőjegyek is [GERGELY, 2014].

A helyi gazdaságfejlesztés sikeres települési példái Túrístvándi, Rozsály és Belecska, ahol az önkormányzatoknak, civil szervezeteknek és egyházaknak példaértékű az összefogása és kezdeményezései, akik a helyben rendelkezésre álló értékekre építettek. Ezek az újítások nem köthetők kimondottan ágazathoz, csak olyan szinten, hogy afféle gazdasági tevékenységekre épülhetnek, melyekhez a szükséges erőforrások és hagyományok a térség vagy település rendelkezésére állnak [KÍGYÓSSY – CZENE, 2012].

Másik kiváló példa erre a Mecseki Mézes Körút, amely egy induló helyi összefogást szemléltet. Területi együttműködést jelent azok között a méhészek között, akik helyben, közvetlenül akarják értékesíteni termékeiket. Céljuk továbbá a méhészeti termékek, kézműves mézek népszerűsítése; ezeken kívül pedig egységes fellépés a régió turisztikai piacán; a szakmai- és marketingtudás fejlesztése. Missziójuk a mézfogyasztási kultúra népszerűsítése, annak előnyös élettani hatásainak hirdetése. A Mecseki Mézes Körút kísérleti mintaprogram egy alulról felfelé építkező hálózat, mely a helyi értékesítés népszerűsítését, a mézfogyasztás növelését tűzte ki céljául, valamint az ország más régiói számára is példaértékű lehet [KOVÁCS, 2014].

A vidékfejlesztés egyik kitűnő határokon átnyúló kezdeményezése a Traditional and Wild névre keresztelt program, mely a Budapesti Corvinus Egyetem Gyógy- és Aromanövények Tanszékének vezetésével jött létre. Kutatások szerint a közép-európai régióban gyakorlatilag elveszett a vadon termő növényekkel kapcsolatos tudás, ez azért jelent problémát mivel, a gyógynövény-alapanyagok nagy hányada ma is gyűjtésből származik. A létrejött konzorcium fő feladatának tekinti a meglévő tudás összegyűjtését és felfrissítését, ezáltal a közép-európai régió országai megtarthatják kedvező beszállítói pozíciójukat. Magyarország, Lengyelország, Csehország és Szlovákia kutatói gyűjtötték össze és rendszerezték a természetben gyűjthető és hasznosítható növények népi hagyományait. Ezáltal a növények korszerű gyűjtési és feldolgozási technikák megismerésével többletjövődlemhez és munkalehetőségekhez jutnak az elmaradottabb területek, melyek természeti értékekben igazán gazdagok [TÖMPE, 2014].

A hazai jó vidékfejlesztési gyakorlatokon belül megemlítjük a „kozárdi példát”. Hasonlóan az ország többi vidéki kistelepüléséhez, ennek a nógrád megyei településnek is szembe kell néznie olyan problémákkal, mint a fiatalok elvándorlása, az alacsony színvonalú infrastrukturális ellátottság, az önkormányzat folyamatos pénzügyi problémái stb. Egyetlen megoldás az összefogás, a közösség erősítése, így a település önkormányzata már évek óta

együttműködik számos járási önkormányzattal, gazdasággal, vállalkozással (KKV) és civil szervezettel. A helyi hagyományokra, kulturális adottságokra támaszkodva folyamatosan sikerrel élnek a különböző pályázati lehetőségekkel, hozzájárulva ezzel nemcsak a falu, de a térség fejlődéséhez is. A település vezetői stratégiai célként fogalmazták meg a vidéki turizmus integrált fejlesztését, aminek elérésében a helyi kézműves élelmiszereknek (lekvárkülönlegességek, borok, mangalicatermékek stb.), a hagyományörzésnek (kulturális és vallási) és az erős helyi együttműködésnek kulcsfontosságú szerepe van. Azonban azt is meg kell jegyezni, hogy a kozárdi sikertörténetben is csakúgy, mint másutt kiemelkedő szerepe és felelőssége volt/van a helyi értelmiségnek, ehelyütt éppen a Hajas családnak.

CZENE – RICZ [2010] számos hazai jó gyakorlatot mutatnak be kiadványukban, ezek közül néhányat mi is kiemelünk: (1) „A Bioéléskamrát egy biogazdálkodó és vásárlóinak együttműködése működteti. A heti rendeléseken alapuló közvetlen kereskedelem a gazda számára tervezhetőséget, a fogyasztóknak olcsóbb árakat nyújt.” (2) „A Tisza-mente területének kistermelői nehezen találják a megélhetésüket fedező piacot, fennmaradásuk veszélybe került. Az Élő Tisza védjegyredezster ezeket a termelőket karolja fel, közös értékesítéssel és szervezéssel segíti számukra a vásárlók elérését.” (3) „A klaszterek egy térség hasonló profilú gazdasági szervezeteinek hálózatai, amelyek a tagok együttműködését és közös képviseletét szolgálják. A Pannon Helyi Termék Klaszter a Nyugat-dunántúli régió kézműipari, mezőgazdasági és élelmiszertermékeinek piacra jutását segíti.” (4) „A zempléni Hegyköz településein működő Szekrény hálózat jó példa arra, hogyan hozhatók kedvezőbb helyzetbe egy jó adottságokkal bíró, mégis sok szempontból mellőzött térség helyi termékei és ezek előállítói.” (5) „Nincs mindig egyszerű dolgunk, ha szeretnénk megismerkedni egy vidék helyi termékeivel vagy azok előállítóival. A Duna-Ipoly Zöldút menti boltok és vendéglátóhelyek „zöld polcai” ebben segítenek: elérhetővé teszik a helyi termékeket mind a turisták, mind pedig a mindennapi vásárlók számára.”

Az együttműködés, a koordináció és integráció elméleti háttere

KORNAI [1984] a piaci mechanizmusok kapcsán négy tiszta típust különíti el a koordinációs mechanizmusokon belül úgy, mint (1) bürokratikus koordinációt, (2) piaci koordinációt, (3) etikai koordinációt (a reciprocitás) és az ún. (4) agresszív koordinációt. A (1) bürokratikus koordináció során jellemzően alá- fölérendeltségi viszony áll fenn, az interakció jogi szabályozása folyik jellemzően utasítások formájában. Ez a kapcsolat lehet monetarizált ekkor a koordinált (alárendelt) fél pénzügyi függőségben van a fölérendeltjétől. A központ tehát előír, elvon, és az elvont javakat, jövedelmeket valamiféle rendezőelv alapján, önkényesen vagy igazságosan újra elosztja (kiutalja). A (2) piaci koordináció jellemzően eladó és vevő között folyik, meghatározó az áru és pénzmozgás a két fél között, ahol szabadverseny, azaz kompetitív piaci viszonyok között egyenrangúak a szereplők és önként lépnek kapcsolatba a piacon kölcsönös előnyszerzés céljából ezért a szabályok közös érdekre épülnek és monetarizáltak a kapcsolatok. Az (3) etikai koordinációban mindenképpen jellemző, hogy egyenrangú szereplők, a részvétel önkéntes alapon történik ahol a motiváció egyoldalú (jótékonyosság) és kölcsönös, a pénz nem közvetlen tényező, azaz nem monetarizált a kapcsolat. Az (4) agresszív koordináció során a szereplők nem egyenrangúak, a nyers erő/erőfölény alkalmazása megengedett és utasítások mentén folyik a koordináció. Ez a forma csak az egyik félnek előnyös, a piacon lehet monopolizált vagy oligopolizált helyzetű az agresszív koordinátor. Soha a történelem folyamán nem létezett olyan társadalom, amelynek minden tevékenységét kizárólag a 4 alapforma egyike koordinálta volna. Legősibb az agresszív koordináció és az etikai koordináció, míg a bürokratikus és a piaci alapforma is igen régi múltra tekint vissza. A valóságban egymás mellett működnek a különböző formák. A

történelem a gazdaságban és a társadalomban a kombinációk roppant változatosságát hozta létre, és a korábbiak mellett újabb kombinációk keletkeztek. A történeti oksági elemzés foglalkozik azzal, hogy milyen társadalmi/gazdasági körülmények között melyik koordinációs alapforma kerül előtérbe, illetve a kombináción belül milyen arányban, milyen relatív súlyokkal vesznek részt az alapformák [KORNAI, 1984].

Az integrációs és kooperációs kapcsolatok alapja az ellátási lánc, illetve termékpálya. A termékpálya, egy adott termék előállításában résztvevő szervezetek és a közöttük megvalósult technológiai, pénzügyi, jogi és szervezeti kapcsolatok összessége. Minden terméknek van termékpályája (absztrakció), a termékpálya szereplői azonosíthatók, számuk meghatározható, piaci erejük felbecsülhető, a közöttük levő áru- és pénzügyi kapcsolatok kvalifikálhatóak. A vállalat és a fogyasztó érdeke abból a szempontból közös, hogy a szükséglet kielégítés folyamata zavartalan legyen. Ennek azonban nemcsak az a feltétele, hogy az ellátási lánc érintettjei között fennálló kooperációs vagy integrációs kapcsolatok problémamentesen működjenek, hanem az is, hogy az ellátási láncon belüli munkamegosztás, a koordináció kialakítása is zavartalanul működjön [BÁRÁNY et al., 2013].

Az integráció lehet horizontális (egynemű termelőtevékenységet folytató szervezetek együttműködése), vertikális (egy adott termékpályán az egymásra épülő tevékenységet folytatók összefogása), vagy a fentiek kombinációja. Piaccgazdasági körülmények között az integrációs kapcsolatok is – alapvetően – piaci alapokon működnek, e kapcsolati viszonyokat is a pénzügyi, illetve gazdasági szemlélet hatja át, ugyanakkor ezeket különböző jogi előírások is szabályozzák. A horizontális integráció létrehozható a vállalati keretek újra megvonása nélkül, szerződéses kapcsolat útján is. Ilyen, az élelmiszergazdaság korábbi hazai – és jelenleg külföldi – gyakorlatában a mezőgazdasági termelők társulása a termeléshez kapcsolódó műszaki fejlesztési vagy értékesítési tevékenységre. Ennek célszerű intézményes kerete pl. a szövetkezés lehet. A horizontális integráció lehetséges formái: (1) egynemű termelő/szolgáltató tevékenységek közös szervezésére létrejött integráció; (2) csak értékesítés céljából létrejövő termelői szerveződések; (3) beszerzés és értékesítés céljából létrejövő termelői szerveződések. A horizontálissal szemben a vertikális integráció olyan gazdaságszervezési tevékenység, mely a nyersanyagtól a végtermékig tartó termelési folyamat egynél több egymásra épülő tevékenységek szakaszát fogja át és áthatja a tőke és/vagy átfogó érdekazonosság. Mindez felveti a különböző együttműködések játékelmélet alapján történő megközelítését is [SZABÓ et al., 2011], amely mint új közgazdasági irányzat jelenik meg.

Anyag és módszer

A célkitűzésünk eléréséhez először irodalmi források alapján áttekintettük a témához kapcsolódó releváns szakirodalmakat. A tanulmányhoz szükséges adatokat és információkat egyaránt primer és szekunder forrásokból gyűjtöttük. A problémák strukturált összegyűjtését a szakmai út során mesteremberekkel, vállalkozásvezetőkkel és közösségi intézményi vezetőkkel lefolytatott személyes interjúk szolgálták. Az interaktív szakmai tanulmányút lebonyolítása során a feladat az volt, hogy egy-egy adott témában esettanulmány, valamint ehhez kapcsolódóan háttérkutatások és interjúk készüljenek. A problémák feltárását követően került sor néhány jó gyakorlat azonosítására, feldolgozására és bemutatására.

Az esettanulmány általános megfogalmazásban a szakirodalmak szerint „egy sajátos egyén, csoport, intézmény vagy jelenség helyszínen történő kutatása”, mely bárki számára ismerős lehet, hiszen a mindennapjaink során is rendszeresen készítünk hasonlót. A hagyományos kutatási módszerek közé nem sorolható be, hiszen jellemzően több kutatási módszer kombinálásával készül. Használatát a szakirodalom olyan esetekben javasolja, amikor az eset,

jelenség megismerése a saját környezetében a legcélravezetőbb [GOLNHOFER, 2001]. Esetünkben is ezért esett a választás erre a módszerre.

Ahhoz, hogy az egyes, az esettanulmányok tárgyát képező tevékenységeket minél teljesebben megismerhessük, szükséges volt primer és szekunder kutatásra egyaránt. Első lépésként összegyűjtöttük az egyes témákhoz kapcsolódó szakirodalmakat, valamint különböző internetes forrásokból tájékozódunk, felkészülve ezzel a későbbiek során lefolytatott interjúkra. A szakirodalmak feldolgozásával betekintést nyerhettünk a különböző mesterségek történeti hátterébe, valamint megismerhettük a technológiai folyamatok alapjait.

A tanulmányút során felkerestük a helyi szakembereket, akik segítségével bepillantást nyerhettünk a különböző tevékenységek működésének feltételeibe, megismerhettük a személyes kötődésüket, valamint összegyűjthettük tapasztalataikat a szakmájukkal, a helyi együttműködésekkel és a lehetőségeikkel kapcsolatosan. Az általuk elmondottak alapján képet kaphattunk a különböző tevékenységekről, valamint az egyes részfolyamatokat is megismerhettük, s ezeket számtalan fotóval dokumentáltuk.

Az adatok begyűjtését követően elkészültek az esettanulmányok¹⁵, amelyben a korábban feldolgozott szakirodalmak, a helyi mesterek véleményei, valamint a vállalkozásoknál készített fotók is felhasználásra kerültek. Ebben a cikkben a négy elkészített esettanulmány közül kettővel a (1) hegyi méhészettel és a (2) taplászattal fogunk behatóbban is foglalkozni, melyek egyike kézműves élelmiszer, míg a másik Korond községben megtalálható kihalófélben lévő endemikus mesterség, illetve kézművesség. Az együttműködési lehetőségek vizsgálata, mint horizontális elem jelenik meg a tanulmányban.

Eredmények

Autentikus erdélyi hegyi méhészet (esettanulmány)

Általános leírás: az erdélyi méhészek főként Krajnai anyákkal dolgoznak. A termékínalatban megtalálhatóak az Erdélyben elterjedt fajták, mint az akác, a hárs, az erdei és a havasi méz, amelyek jellemzően biomézek. A méhészek a nyári hónapokban többnyire vándorolnak a méhcsaládok nagy részével. A szezon május elején kezdődik a déli területeken, ahol korábban nyílik az akác, s folyamatosan vonulnak északra, a hegyekbe, így 2-4 akácvirágzást is ki lehet használni. Ezt követi a málna és a havasi méz, melyet a Gyimesekben, vagy Gyergyói medencében gyűjtenek össze. A szezon végéhez közeledve virágzik a hárs, ez a Dobrudzsai területekre jellemző. A méztermelési időszak vége július végére, augusztus elejére tehető, kedvező időjárási feltételek mellett ebben az időszakban a Hargitában még gyűjthető napraforgó.

¹⁵ A komplett esettanulmányok a Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Karán elérhetőek, melyek tematikus bemutatásától a terjedelmi korlátok miatt most eltekintünk.

1. kép Erdélyi méhészmunka közben (füstölő, kaptárvas, méhálarc alkalmazása)

Forrás: saját készítés

Problémák: Erdélyben jelenleg a legnépszerűbb pályázatok a F fiatal Gazda Pályázat és a Félig Önellátó Gazdaságok támogatása, melyeknek köszönhetően számtalan olyan új méhészmunka alakult a közelmúltban, akik nem rendelkeznek megfelelő szaktudással, emellett sokukat kizárólag a támogatás motiválja, és hiányzik belőlük a szakma iránti elkötelezettség. Ezek a termelők ugyan jelen van a potenciális méhlegelőkön, mégsem tudnak megfelelő minőségben és mennyiségben termelni, mivel szakmai, tudásbeli hiányosságaik vannak. A méhészmunka létszámbeli növekedése egyrészt a méhlegelők iránti versenyt fokozza, amely részben a bérleti díjak emelkedéséhez vezet, ugyanis Erdélyben a méhészmunka fizetnek a földtulajdonosoknak a méhlegelőként való használatért, még akkor is, ha ez kölcsönösen előnyös kapcsolat. Abban az esetben, ha valaki bérleményként hasznosítja a területet, akkor is a tulajdonos irányába történik a bérleti díj kifizetése, vagyis nem a földhasználó az, aki realizálja ezt. Másrészt előfordulhat, hogy pont a tapasztalatlansággal és szakmai tudással rendelkező méhészmunka szorulnak ki tradicionális méhlegelőkről. Általánosságban a megtermelt mézet a többség saját maga próbálja értékesíteni, így nincs egységes megjelenés, gyakori a rossz minőségű műanyag edények használata a csomagolás során. Jellemzően nincs semmilyen működő jó gyakorlat, vagy minőségbiztosítási rendszer, így gyakori a mézhamisítás (répacukorszirup, eredet stb.) és a nem megfelelő élelmiszerhigiéna. Sajnálatos módon a leggyakoribb „áldozatok” a Magyarországról idelátogató jóindulatúan hiszékeny honfitársaink.

2. kép *Anya-bölcsőmentés egy erdélyi méhészetben*

Forrás: saját készítés

Jó gyakorlat: az általunk felkeresett méhészek egyike a korondi Szász Ilyés volt, aki mintegy 20 éve foglalkozik méhészettel. A vállalkozás mintegy 350 méhcsaláddal dolgozik, s 2009 óta bio minősítéssel rendelkezik. A vállalkozás termékkínálatában megtalálhatóak az Erdélyben elterjedt fajták, e mellett kiemelendő az egyediség, a széles termékskála. A fogyasztókkal való közvetlen kapcsolat az évek során igényessé és változatossá fejlesztette termékskáláját, mindezt a piaci igényekhez igazodva. A hagyományos mézfajtákon túl különleges krémmézeket, propoliszos és virágpor készítményeket is készítenek. A méz értékesítésében is különböznek a többi termelőtől, a mézet üveges kiszerelésben árúsítják, főként közvetlenül a fogyasztók felé helyben és vásárokon. Jelenleg egy nagyobb kereskedővel állnak kapcsolatban, aki az ország egész területére kiterjedő hálózattal rendelkezik, így számos megyében megtalálhatóak a termékeik. Szász Ilyés is tagja a székely termék védjegyet használó termelőknek. Elmondása szerint mind a Góbé, mind pedig a Székely termék védjegy használata előnyös a termelők számára, hiszen ezáltal magasabb szintű érdekképviselet valósulhat meg.

3. kép Mézkülönlegességek I.

Forrás: saját készítés

4. kép Mézkülönlegességek II.

Forrás: saját készítés

A legnagyobb méhészeti vállalkozásnál, Szász Ilyésnél a koordinátori szerepkör is felfedezhető, mivel a főtevékenységén kívül számtalan más tevékenységgel is foglalkozik, mint például szaktanácsadás, anyanevelés, méztermelés és felvásárlás, kaptár és mülép készítés, így széles tevékenységi körével segítséget nyújt a környékbeli méhészeteknek. Mindehhez megfelelő technikai háttérrel rendelkeznek, hiszen saját asztalos műhelyet alakítottak ki, külön helyiségben folyik a mülépöntés, illetve a méz szűrése, kicsomagolása és raktározása is európai uniós előírásoknak megfelelően zajlik.

5. kép Erdélyben használatos kaptár

Forrás: saját készítés

6. kép Méhviaszból mülép készítése

Forrás: saját készítés

Szász Ilyés felesége, Tófalvi Melinda is aktívan kiveszi a részét a vállalkozással kapcsolatos tevékenységekből. Elmondása alapján azon kevesek egyike, aki méhészetből doktorált. Ezen túl ki kell emelni a helyi méhész egyesület titkáráként betöltött aktív közösségi szerepét is. Az egyesület útmutatást nyújt technológiai kérdésekben, szakmai dolgokban, eszközbeszerzésben valamint az értékesítésben is egyaránt. Közös érdeklődési körüknek és a páratlan erdélyi mentalitásnak köszönhetően a méhészek segítik, támogatják egymást, baráti kapcsolatban állnak.

Taplászat, mint jellegzetes helyi kézműves mesterség (esettanulmány)

Általános leírás: a taplófeldolgozás korábban több helyen is jelen volt Erdélyben, úgy, mint Révfalu, Újhely és Vág településeken és a magyar mellett több nemzetiség is foglalkozott

ezzel, mint például a szlovákok és a rutének is. A tapló feldolgozása alapvetően nem Korondról származik, ők is csak átvették és megtanulták ezt a mesterséget mintegy 130 éve, mindamelllett, hogy ma már a világon egyedül csak Korondon foglalkozik néhány család a tapló megmunkálásával és dísz tárgyak készítésével.

Az egyik legnehezebb munka a taplógomba begyűjtése, mely az ún. szálás ősbükkösökben történik (Kelemen-havasok, Retyezát-hegység, stb.). A gyűjtés Bancza-zsákokba történik, mely nevét Bancza Pálról kapta, aki a források szerint a legelső korondi taplógyűjtő volt. A gombák gyűjtése több hetet is igénybe vehet, mely igen pontos helyismeretet illetve felkészültséget követel. A begyűjtés vagy értékesítés után a taplógombát osztályozzák és válogatják. Külön kell választani a nyers és a száraz taplót. Ezután a taplókat letakarva tárolják, vagyis füllesztik, például pincében, vagy istállóban. Az ősszel leszedett taplót már nem füllesztik, csak szárítják, amit felhasználás előtt beáztatnak. A következő munkafázis a kifaragás, amely a kéreg eltávolítását foglalja magában. Ezt rendszerint férfiak végzik taplófaragó késsel, melynek élét állandóan élesre fenik. A balesetek elkerülése végett fából készült ún. taplófaragó lófejet vagy térdhez rögzített gumiabroncsdarabot használnak. A faragás közben el kell szeparálni a „növéseket”, illetve el kell dönteni, hogy melyik anyagrészt milyen tárgy elkészítésére tudja felhasználni. Ezután a közepén lévő kukacos, nem nyújtható részt eltávolítják, így megmarad a már formálható és nyújtható belső rész. A levágott „héj” nem vész kárba, hiszen a helyi méhészek „mézadomány” ellenében felhasználják füstölésre, mely nyugtató hatással van a méhekre. Érdekességképpen megemlíjtük, hogy az első és második világháború idején, a kinyújtott taplót, mint sebtapaszt használták, mivel jelentős mértékben segíti az emberi bőrszövet regenerálódását. Ezután következik a gomba felszeletelése, mely szelőkéssel történik. Ezáltal lapok és csíkok keletkeznek, ekkor már biztosan látja, hogy mit fog a gombából elkészíteni és megkezdi a nyújtást. Ha a mester úgy találja, hogy a szelet még nem alkalmas a nyújtásra, mert keményebb részeket talál benne, akkor gumiból készült botolófával „megkopolja”. A kidolgozott anyag „eléréséhez” óvatosan két kézzel kell a szeletet nyújtani, körkörös mozdulatokat alkalmazva, addig, míg az elérni kívánt méretet és vastagságot ki nem alakítja. Minden tárgynak eltérő nagyságú anyagigénye van, a legszebb árnyalatú és a legjobb minőségű alapanyag a taplókalaphoz és sapkához szükséges, míg a legnagyobb lapokból terítőket készítenek. Az apróbb szeletekből készülnek el a díszítőelemek, mint például a „lapik” és a virágok, melyekhez fehér nyírfataplót is használnak. A díszítő elemeket negatív fa mintákra vasalják rá, ami így sötétbarna színezetet kap. Nagyon sokféle motívum létezik, és volt szerencsénk közel 100 éves – jelenleg is használatban lévő - negatívokat is megtekinteni. Ezeket az elemeket csontenyvvel ragasztják egymáshoz, amely úgy készül, hogy az enyvvet felmelegítik, és finom búzalisztet kevernek hozzá, majd összefőzik. a termékek 100 százalékig természetes alapanyagokból készülnek, melyek lehetnek dísz- és használati tárgyak. A faragómesterek próbálják a vevők igényeit kielégíteni különféle termékekkel, például taplósapka, taplóégér, taplótáska, taplóterítő, különböző ékszerek, illetve egyéb dísz tárgyak.

7. kép **Taplógomba, mint alapanyag**

Forrás: saját készítés

8. kép **Taplász munka közben**

Forrás: saját készítés

A megmunkálás szalagmunka szerűen történik, egy zsák taplót körülbelül egy hét alatt farag ki, majd körülbelül ugyan ennyi idő a megmunkálás, nyújtás, díszítés is, így összesen kb. 14-16 nap, amíg egy zsák taplóból elkészül a végtermék, vagyis kb. 10-20 sapka, 5-10 terítő vagy táska, mindez a tapló minőségétől függ. Egy Bancza-zsák tapló szárazon kb. 30 kilogramm, vizesen pedig mintegy 60 kilogramm. Egy zsák tapló 30 kilogramm szárazon, az ára/értéke pedig 20-25 ezer forint, és ebből körülbelül 50-55 ezer forint árbevételt lehet realizálni az elkészült termékeken keresztül, amennyiben közvetítő kereskedők, azaz utcai árusoknak adják el. Ez azonban nem a tiszta nyereség, hiszen ebből levonásra kerül a villanyszámla (pl. a vasalás energia szükséglete) és a begyűjtés költségei, ami 20-25 ezer forintra tehető, és ebben még nincs benne a taplász saját élő munkájának a bére, ami nem természetesen nem kerül elszámolásra, mivel azt a tevékenység bruttó jövedelme tartalmazza.

9. kép **Kérgezés gumiabroncon**

Forrás: saját készítés

10. kép **Kérgezés taplófaragó lófejen**

Forrás: saját készítés

Problémák: 10 évvel ezelőtt még 76 család foglalkozott és élt meg a taplászattól, jelen pillanatban pedig mindössze 6 család foglalkozik ezzel, de már egyre nehezebb ebből megélni, az illetékesek szerint szinte lehetetlen. Kérdésünkre, hogy miért foglalkoznak ennyire kevesen ezzel a mesterséggel a válasz az volt, hogy egyre kevesebb az alapanyag, a nagy erdő kivágások következtében eltűnnek a 150-250 éves fák. A világon persze máshol is találkozhatunk taplógombával, azonban egyiknek sincsenek olyan fizikai tulajdonságai, mint az erdélyi taplógombának, egyiket sem lehet „olyan jól nyújtani”. Összegezve, a legfontosabb probléma az, hogy mindössze 6 család az, aki jelenleg taplászattal foglalkozik Erdélyben, így ennek a kézműves foglalkozásnak a mesterfogásait nagyon kevesen ismerik és természetesen ezt az iskolákban sem lehet elsajátítani. Ez egyfelől jó, mert nincs jelentős értékesítési probléma, szinte egyik taplász sem tud készleteket felhalmozni, mivel azonnal elviszik a kereskedők az elkészült termékeket, melyekért készpénzzel fizetnek. Másrészt probléma, hogy ilyen kis létszámú mesterembert feltételezve félő, hogy ez a mesterség kihalhat. Látogatásunkat követően megállapíthattuk, hogy a taplászattal foglalkozó családok ebből a tevékenységből átlagos erdélyi életszínvonalon élnek, abból „meggazdagodni”, felhalmozni nem igazán lehetett. Külön problémát jelent az is, hogy messzi vidékekre kell ellátogatni a minőségi tapló-alapanyag begyűjtésért, mivel egyre kevesebb az idős ezer-ezerkétszáz méter körüli tengerszintfeletti magasságon élő érintetlen bükkös és gyertyános szálerdő. Jelenleg mindössze kettő taplász az, aki hajlandó szervezett formában turistáknak is bemutatni ezt a régi mesterséget, holott a potenciálisan ebből származó bevétel többszöröse is lehetne annak, mint amikor hagyományosan kiskereskedőknek, útszéli árusoknak adják el a kész termékeket.

Az egyik megkérdezett taplász elmondta, hogy pár tíz éve még a taplászok akár egy hónapig is fent voltak a nagy hegyekben, kint aludtak az erdőben, maguknak vadásztak és főztek, erre az időszakra jellemző volt, hogy a taplász családok sokkal összetartóbbak voltak, együtt járták az erdőket. Manapság mindenki egyedül jár, mivel annyira kevés a gomba, hogy vetélytársai lettek egymásnak, így ő is. Jellemző az is, hogy szinte minden terméknek úgymond kialakult ára van, mely az elmúlt években nem változott jelentős mértékben, miközben egyre kevesebben végzik ezt a tevékenységet, mindazonáltal, hogy az alapanyag (taplógomba) mennyisége is alaposan megcsappant. Szinte kínálja magát egy „pici” céh alapításának a lehetősége és egy központosított kézműves árkartel bevezetése. Külön probléma, hogy az útszéli árusok többsége (pl. Korond településen) nem ismeri olyan mértékben a taplászattól, hogy beszélni tudna róla. A taplóból készült termékek csak egy csoportot képeznek a sok egyéb árucikk között. A betérő vásárlók és érdeklődők közel 90%-ka nem ismeri fel ezt a különleges termékcsaládot, de nem is hívja fel rá semmi, illetve senki a figyelmét.

11. kép **Taplótáskák**

Forrás: saját készítés

12. kép **Hagyományos taplók alapok**

Forrás: saját készítés

Jó gyakorlat: az általunk felkeresett taplászok technikája közel hasonló, a folyamat minden mozzanata kézimunka. Ezt a jelleget érdemes lenne megtartani, hiszen ha a városi ember Korondra látogat, csalogató program lehet a kézműves tevékenységnek a megismerése. Amint már utaltunk rá, mindössze 2 taplászmaster az, aki hajlandó a nagyközönség előtt is dolgozni, holott érdemes lenne a taplászoknak otthon is árusítaniuk a termékeiket, hiszen egy turistacsoport a folyamat megismerése közben biztos, hogy nagyobb kedvet kapna a vásárláshoz. A taplász, mint egyedülálló turisztikai vonzerő gazdaságilag sokkal jelentősebb, mint az elkészült termékek piaci értéke. Mindezek alapján a legfontosabb az lenne, ha mielőbb dokumentálnák a szakma minden mozzanatát és mind többen visszatérnének ehhez a szép mesterséghez, amit bemutatható módon üznének. Ebben az esetben összefogásra van szükség, akár úgy is, hogy egy-egy mester csak egy munkafolyamatot mutatna be, így az érdeklődők, akik aktívan bekapcsolódhatnak a munkába (interaktív kézműves turizmus) legalább 3-4 helyszínt kellene, hogy bejárjanak a tevékenység teljes megismeréséhez. Az interaktív jelleg biztosítaná azt a plusz hozzáadott értéket, ami biztos megélhetést jelentene a taplász mesteremberek családjának.

Javaslatunk szerint, a taplászoknak a saját termékeik egyedi megjelölése, logóval való ellátása egyfajta brand lehetne. Termékeiket mindenképpen meg kellene jelölniük, például úgy, hogy a sapka belsejébe, a terítő aljára vagy épp a táskába ugyanúgy taplóból készült mintára a saját monogramjukat írják rá, hogy a világon, ha bárhova kerül a taplótermék, mindenki tudja, hogy hol, mikor és ki készítette azt, így akár visszatérő vásárlókra is szert lehetne tenni.

A felkeresett taplászok többsége elmondta, hogy már az ükszülei is taplászok voltak, ők pedig rendszerint az édesapjuktól tanulták a mesterséget. Gyermekük is már gyerekkorukban megtanulták az alapokat és szeretnék ezt folytatni. Jelenleg általában 3-4 tanítványuk van, köztük még egy budapesti is megtalálható. Véleményünk szerint ennek a jövőben is így kell történnie.

A helyi közösségek szintjén felmerülő problémák, hiányosságok

Mintegy 20 éve az együttműködés és önszerveződés kulcsszerepet tölt be a vidéki területek fejlődésében. Az együttműködés intézménye a legtöbb közép-kelet európai országban a szocializmus negatív tapasztalatai miatt hitelét veszítette. A sikeres együttműködés alapvetően az érintettek kezdeményezésétől és annak fejlesztéséhez való hozzájárulási szándékuktól függ. Külső erő, például a kormányzat által létrehozott együttműködések ritkán fenntarthatóak [PETRICK – WEINGARTEN, 2004].

TAKÁCS – TAKÁCS-GYÖRGY [2003] Mezőmadaras települést és annak mezőgazdasági termelőit vizsgálva egy 2002-es felmérésük alapján megállapítják, hogy a település termelési potenciálja, a természeti erőforrások figyelembevételével jelentősen magasabb, mint az, ami abból ténylegesen kihasználásra kerül. Ennek okaként a humán erőforrás alacsony színvonalát, a termékek piaci értékesítésének alacsony hányadát, a szűk belső piacot, a fejletlen infrastruktúrát, az alacsony szervezettségű értékesítési csatornákat, valamint az alacsony termékminőséget jelölték meg. TAKÁCS-GYÖRGY et al. [2012] 2012-ben ismét felmérték a települést, s megállapítják, hogy az EU-csatlakozásnak összességében pozitív gazdasági hatása volt a lakosság megélhetését tekintve. Ugyanakkor a gazdaság struktúrája annak ellenére sem változott, hogy néhány gazdaság esetében méretnövekedés és hatékonyságjavulás figyelhető meg. A termelők közötti alacsony együttműködési hajlandóság, az elsődleges termék előállítás, valamint az értékesítési csatornák továbbra is problémásak. BALINT [2004] 15 romániai falura kiterjedő vizsgálata alapján szintén megállapítja a termelők alacsony együttműködési hajlandóságát, amely egyértelműen

negatívan érinti őket mind az input, mind az output piacokon. Az együttműködés hiányát BAROK – ORBÁN [2012] is kiemeli, javaslatként megfogalmazva azt, hogy a helyi hatóságoknak továbbra is nagy hangsúlyt kell fektetniük az infrastruktúra fejlesztésére, a helyi termékek támogatására, a fiatalok tudatos, a mezőgazdaság fontosságát szem előtt tartó nevelésére, és az idősebb gazdálkodók oktatására annak érdekében, hogy a versenyképesség növelése végett együttműködések alakuljanak ki. A hivatkozott szerzők együttműködés hiányára vonatkozó megállapításait személyes tapasztalataink is megerősítik. Ugyanakkor ez a fajta tartózkodás a kistermelők részéről nemcsak Erdélyben, de hazánkban is megfigyelhető. BÁLINT et al. [2007] magyarországi felmérései is azt mutatják, hogy a saját, termelői összefogásban csak kevesen bíznak. Bár a helyi termelők többsége látja a szükségességét, az Unióbeli példákat, de a létrehozásuk érdekében aktívan nem cselekednek, mivel sokan csalódottak az érdekképviselésekben, és nem bíznak a szövetkezésben.

A helyi fazekas kézműves vállalkozásokat példaként említve, jellemző probléma, hogy sok kézműves mester kényszerből a nagybani lerakatoknak termel, akik minél olcsóbban felvásárolják a termékeket nagyobb mennyiségben, majd továbbértékesítik a kereskedőknek, az üzletházaknak. Jelenleg nincs a termelők között összefogás, egységes fellépés, hogy befolyásolni tudják a felvásárlási árakat. Korond település főutcáján megtalálható üzletekben az egymással való konkurens harc a jellemző. Gyenge a kooperációs hajlandóság a kézműves családok között és általában véve alacsony az érdekvégyesítés szintje. Szinte teljes mértékben hiányzik a közösségi szintű marketing tevékenység. További probléma a hiányzó szervezett szakképzés. Megjegyezzük, hogy a korondi kerámiákat román kulturális örökségként tartják számon, azonban a „Székely termékek” között még nem szerepelnek. Megítélésünk szerint, jó megoldás lehetne az európai uniós szabályozás szerinti földrajzi eredetvédelem bevezetése erre a termékcsoportha.

Az állati eredetű élelmiszer termékek kapcsán mi is tapasztaltuk azt, amit MATIUTI – BOGDAN [2009] felmérése alapján is megfogalmazzuk. Annak ellenére, hogy Erdélyben nagyon sok úgynevezett falusi vendéglátóhely működik, csak mindössze 1%-uk kínál helyi állattenyésztőtől származó igazi tradicionális élelmiszereket. (Pl. hagyományos sertés- és marhahús termékek: szalámi, kolbász, sonka, szalonna; tehén-, bivaly-, juh- és kecsketejből készült tejtermékek stb.). Ez abból adódik, hogy csupán néhány, főleg idősebb ember ismeri az olyan hagyományos recepteket, amelyek több mint 250-300 évesek, és amelyeket a fiatalok mellőznek. A piacon sokféle elnevezéssel jelennek meg a termékek, amelyek többségét ugyan technológiai szempontból jól felszerelt, nagyüzemekben állítanak elő, viszont a végtermék minősége eltérő, továbbá nem rendelkezik a hagyományos termékekre jellemző tulajdonságokkal. Ezzel szemben a termék címkéjén magas minőségű helyi terméként van feltüntetve, kissé megtévesztve ezzel a fogyasztókat. Ezzel szemben a kistermelőknél – akik ismerve a hagyományos recepteket, igazi tradicionális termékeket állítanak elő – gyakran higiéniai problémák merülnek fel. Ezen higiéniai hiányosságok egyrészt a szakmai ismeretek hiányára, másrészt alacsonyabb technológiai színvonalra vezethetők vissza. A termelői oldal mellett nem feledkezhetünk meg a piaci oldalról sem. A hagyományos termékek csak akkor lehetnek sikeresek, ha az emberek megismerik a helyi állattenyésztőtől származó higiénikus módon előállított és kezelt állati termékek igazi minőségét és értékét.

Tapasztalataink szerint a legfontosabb probléma a helyi kézművesség esetében az, hogy minimális az egyes családok közötti együttműködés. Ami van, az általában csak bér munka jelleggel működik (piaci koordináció), mint pl. a fazekasság esetében, ahol bizonyos családok a korongozáshoz nem értenek, ezért ezt a munkát a saját infrastruktúrájukon (korong, stb.) egy ehhez értő helyi fazekas végzi fizetségért. Ekkor „csak” az égetés, a dekorálás, valamint az értékesítés a család feladata. A legtöbb helyi kézműves nem közvetlenül a fogyasztók felé

értékesíti termékeit, hanem zömében utcai árusoknak készpénzért, akik ezt a népművészeti értékkel rendelkező igényes árut bekeverik az olcsó silány minőségű zömmel kínai eredetű termékek közé. Ennek negatív hatásait talán nem kell részleteznünk.

Az erdélyi kézműves termékek termékpályáin kialakult vertikális és horizontális integrációból nem beszélhetünk, alapvetően mindenki a szabad versenyen alapuló kapitalizmus kompetitív piaci szereplőjeként tevékenykedik. Egyedül a turisztikai vonzerő bemutatása és fejlesztése területén beszélhetünk együttműködésről, amit jellemzően az adott település önkormányzata, vagy egy megyei szervezet (állami vagy civil szférából) végez. További jó példa egyes, a későbbiekben bemutatásra kerülő védjegyek használata, ami egy olyan kiváló kezdeményezés, ami elindíthatja a tényleges integrációs kapcsolatokat a helyi közösségek szintjén.

Nagyon komoly problémát okozott Románia Európai Unió csatlakozása a munkaerő szabad áramlásának, mint alapjog biztosításán keresztül, mivel a legtöbb helyi kézműves tevékenységet végző családban (pl. fafaragás, fazekasság, nemzelés, taplászat stb.) született és felnevelkedett gyermek 18 éves kora után valamelyik nyugat-európai országban dolgozik és él. A meginterjúvált családok mindegyikében általános tendencia, hogy a gyermeke, különösen a szakmunkás végzettséggel rendelkezők elhagyják Erdélyt, és nem is szándékoznak a jövőben életvitelszerűen oda visszatérni. Az elvándorlás elsődleges oka a magasabb munkajövedelem és a vonzó nyugat-európai nagyvárosi lét. Összességében megállapítható, hogy az erdélyi magyar lakta települések esetében a község munkahelymegtartó és munkahely teremtő képessége messze nem megfelelő és ez a közeli jövőben várhatóan nem fog megváltozni.

Az erdélyi védjegyek szerepe az együttműködés kialakításában

A gazdasági arculatteremtés részeként olyan – jó stratégiával népszerűsített – termékvédjegyek és -családok jelentek meg („góbé termék”, „székely termék”), amelyek immár ismertek és keresettek helyben és külföldön egyaránt. A Székelyföld jövője szempontjából ez utóbbit erősíteni kell, lépésről lépésre megteremtve e régió – sajnos múltbeli előzmények nélküli – belső gazdasági kohézióját [HERMANN, 2012].

A különböző védjegyek hasonló céllal jöttek létre: a helyi közösség, ezáltal Székelyföld erősítése. Így a különböző jelzők akár együttesen is használhatóak, nem tekinthetők egymás konkurenseinek. Emellett nem ritka, hogy az eltérő kezdeményezések képviselői közös standdal jelennek meg a vásárokon, kiállításokon, ily módon is népszerűsítve a helyi értékeket.

A székelyföldi termelőknek számos kihívással kell szembenéznie a mindennapokban. Jelentős problémát jelentett a helyi piacokra beáramló nagy mennyiségű, s egyre szélesebb választékban megtalálható idegen, főleg kínai eredetű termék. Mind a kereskedők, mind pedig a vásárlók felismerték a problémát, s ennek kapcsán született meg a „Góbé termék” gondolata, mely teljes mértékben helyi együttműködés eredményeként jöhetett létre. Ez egyfajta iránymutatás a termelők és a fogyasztók számára egyaránt, ezen termékekben a gondosság, a szeretet, a házias és a székely összefogás íze egyaránt érezhető. Minden esetben a magas minőség jellemző rájuk, megtalálhatóak köztük a hagyományos, helyi értékeket őrző eljárással készülő készítmények, valamint az európai uniós minőségi szabványoknak megfelelő termékek. A Góbé termék védjegyet az egyik legsikeresebb kiskereskedelmi lánc, a Merkúr hozta létre az összefogás nevében Székelyudvarhelyen, 2010-ben. A Góbé termékeket pék-, tej-, hentes termék, zöldségfélék, élelmiszer, italrészleg, különlegességek és szellemi termékek csoportokba sorolhatjuk. Az egyes termékcsoportokat eltérő színű védjegy jelöli,

ezzel segítve a vásárlók számára a tájékozódást. A jelzést használó termelők – a lehetőségeikhez mérten – igyekeznek mellőzni a színezéket és a tartósítószer termékeikből, melyeket „szívvel-lélekkel” készítenek. Tudják, hogy a fennmaradásuk és versenyképességük megtartása érdekében fontosak a helyi termelők által előállított, helyi kereskedők által forgalmazott termékek, valamint az ide látogatók teljes körű kiszolgálása. A Góbé termékek megvásárlásával a helyi emberek megélhetéséhez járul hozzá a vásárló, valamint elősegíti a helyi termelők fenntartható módon történő működését [GÁLL, 2011; LÁZÁR, 2012].

1. ábra: Góbé termék védjegy

Forrás: <http://www.gobetermek.ro/>

A Transylvania Authentica program Erdély egyedi természeti és kulturális örökségét kívánja megőrizni és ápolni a helyi közösségek fenntartható fejlesztése által. A Polgár-Társ Alapítvány és a The Prince's Charities alapítvány közös kezdeményezéseként 2008-ban jött létre, melyhez támogatóként csatlakozott a Tusnád Ásványvíz Rt. is. Az alapítvány küldetése a közösségek fejlesztése és a környezet védelme Romániában, ezáltal egy fenntartható, a demokratikus értékeket megerősítő társadalom kialakítását célozzák meg. Ezt ültetik át a Transylvania Authentica programjukba is. A program célja a jellegzetes helyi, magas minőségű termékek és szolgáltatások népszerűsítése a védjegy által. Ehhez olyan további célokat fogalmaztak meg, mint a kistermelők piaci lehetőségeinek feltárása, a termelők közti kapcsolatok erősítése, valamint a termékszála bővítése a magas minőség megtartása mellett. A védjegyet azzal a céllal hozták létre, hogy segítsék a jellegzetes, helyi termékek megőrzését, valamint a kistermelők együttműködésének megerősítését. Igyekeznek a fogyasztók figyelmét a minőségi termékekre irányítani, valamint megerősíteni a helyi identitástudatot. A minősítést különböző ágazatokban lehet igényelni, mint a vendéglátás, az élelmiszer és ital, a kézműves és népművészeti termékek, valamint az élményszolgáltatás. A védjegy odaítéléséhez egy kritériumrendszert vezettek be, s azon termékek kaphatják meg a minősítést, amelyek erdélyiek, minőségiek, környezetbarát módon kerülnek előállításra, valamint hagyományosak. Jelenleg elszállásolás/vendéglátás ágazatban 4, kézműves termékként 12, élelmiszer szakágazatban 8, míg élményszolgáltatásként 2 termelő/szolgáltató nyerte el a tanúsítványt, és összesen 588 tanúsított termék és szolgáltatás viseli a védjegyet. A kiosztott minősítések között közel azonos arányban szerepelnek a kézműves termékek és az élelmiszerek [GÁLL, 2011; BÁNDI, 2012].

2. ábra: Transylvania Authentica védjegy

Forrás: <http://www.transylvania-authentica.ro/>

Székelyföld Európa egyik leggazdagabb és élő mezőgazdasági hagyományokkal rendelkező térsége. Ezen tradíciók megőrzését és a minőségi termékek fogyasztóhoz történő eljuttatását hivatott segíteni a Székely termék védjegy, mely levédésével, valamint a termékek üzletláncokba történő kihelyezésével a székely gazda készítményeit juttatják el az európai vásárlókhoz. A Székely Termék márkanév az elmúlt időszakban lényeges szerepet kapott Hargita és Kovászna megyében egyaránt, amelynek lényege, hogy segítse a helyi kistermelőket a piacra jutásban, valamint ösztönözze a fogyasztókat, hogy vásároljanak helyi, egészséges árut. A székely termékeket élelmiszer (pl. méz- és méhészeti termékek, lekvárok, szörpök, pékáruk, sütemények, édességek, tejtermékek, pálinkák, hústermékek), iparilag előállított (pl. ruházati termékek, szappanok, sóból készült termékek, ásványvíz), kézműves (pl. kerámia, népviselet, hímzett termékek, festett bútorok, fonott termékek) és szellemi (pl. könyvek, kiadványok) termékek csoportokba sorolhatjuk. A védjegy tulajdonosa Hargita megye tanácsa, mely egyben koordináló és ellenőrző szerepet tölt be a tanúsítási rendszerben [HMT, 2011; GÁLL, 2011].

3. ábra: Székely termék védjegy

Forrás: <http://www.szekelytermek.ro/>

A Székely termék védjegy céljai között szerepel a Székelyföldön előállított, magas minőségű termékek és szolgáltatások népszerűsítése mind Romániában, mind a határokon túl. A tanúsítással el kívánják érni, hogy ezen termékek fogyasztása az egészséges életvitel szimbólumává váljon, hiszen jellemzően környezetbarát módon előállított, egészséges, minőségi termékek kaphatják meg a jelölést. Prioritásként szerepel továbbá a közösségek helyi identitástudatának megerősítése és megőrzése, illetve a programban résztvevő termelők közti kapcsolat megerősítése. A védjegy tulajdonosa a minősítés mellett további segítséget nyújt a termelőknek, gazdáknak a különböző vásárokon való megjelenéshez, mezőgazdasági beruházásokban, valamint számos képzést szerveznek. Hargita megye tanácsa minden hónapban megszervezi a hagyományos és helyi termékek vásárát, ahol a székely termék védjegyet használó termelők számára lehetőséget biztosít a termékeik minél szélesebb körben történő megismertetésére, valamint ily módon igyekszik segíteni számukra az értékesítést [HMT, 2011; GÁLL, 2011].

Határon túli együttműködés lehetősége

A Hargita megye tanácsa kezdeményező szerepet vállalt eddig is a helyi termelők, gazdák felkarolásában, termékeik piacra juttatásának segítségével, a Kárpát-medencei Hangya Európai Szövetkezethez való csatlakozása példaértékű lenne a helyi önkormányzatok számára. A Kárpát-medencei Hangya Európai Szövetkezet magyarországi és erdélyi vállalkozások, szövetségek társulásával 2014 májusában jött létre. Célja, hogy megkönnyítse a kistermelők, kisvállalkozások tevékenységét az általuk előállított élelmiszerek piacra juttatásával, ezáltal jövedelemhelyzetük javításával. Ezzel lényegében az egykor sikeresen működő hangya szövetkezetet szeretnék megújítani. Hiszen ahogy HUNYADI [2013] is megfogalmazza, a gazdag múltú és sikeresnek bizonyult, ám sajnos 1945 után elsorvasztott polgári szövetkezeti

mozgalmak a mai szempontok, prioritások szerint inter- és multidiszciplinárisan megközelítve számos tanulsággal és máig hasznosítható példával szolgálnak. Az elképzelés szerint olyan úgynevezett „önfenntartó kreatív térségeket” hoznának létre egy-egy város körzetében, ahol a gazdák, kistermelők, kézművesek vagy népi iparművészek közösen értékesítik termékeiket az erre a célra kialakított üzletekben. Hiszen hiába állít elő egy kistermelő kiváló minőségű zöldséget, tejterméket, pékárut azt nehezen tudja eljuttatni a vásárlóhoz, hiszen a multinacionális bevásárlóközpontokba nincs esélye sem bekerülni. Így általában jellemző, hogy a termelő relatíve alacsony áron, készpénz ellenében, számla és bizonylatok nélkül kénytelen átadni a felvásárlónak termékeit, akik végül jelentős árrés mellett eljuttatják a végső fogyasztókhoz a szóban forgó árucikkeket. A legnagyobb hasznot pedig azok a kereskedők realizálják, akik a materiális eredetű hozzáadott értékhez nem járultak hozzá.

Következtetések és javaslatok

A vizsgált erdélyi településeken működő helyi kézműves termék-előállító és -forgalmazó vállalkozások között a legtöbb esetben hiányzik az együttműködés mind input, mind output oldalon. Ugyanakkor azonosíthatók azok a jövőbemutató jól működő példák (pl. a korondi illetőségű Szász Ilyés méhészeti vállalkozása, a korondi illetőségű Józsa család aki a helyi fazekasság egyik emblematikus képviselője), amelyek közzététele, ismertetése mások számára is hasznosítható, átvehető tapasztalatokkal, mintákkal szolgálhatnak. Azonban, ahogy KIJÁNI [2014] is fogalmaz, nincs olyan általános modell, amely minden országban egységesen alkalmazható a vidékfejlesztésben. Minden régió sajátos adottságaitól és lehetőségeitől függ, hogy milyen értékesítési csatornák, védjegyek, szabályozási formák alkalmazhatók sikeresen. Mindez igen fontossá teszi az adott térség, település nagyon pontos és aktuális helyzetfelmérését. Osztyuk DOGI et al. [2014] véleményét a tekintetben, hogy az adott térségben fellelhető helyi termékeket közös piaci irányítás alá kell vonni, amelynek kivitelezése történhet a „Helyi Termék és Szolgáltatás Klaszterek”-en keresztül is. Ehhez azonban erősíteni szükséges a helyi szintű összefogásokat és együttműködéseket. A jó gyakorlatok azt mutatják, hogy ugyan az együttműködések kialakulásához legalább a helyi szereplők szándéka szükséges, viszont azok sikeréhez nélkülözhetetlenek az olyan személyek/szervezetek, akik/amelyek a helyi közösségben a koordinátori, vezető szerepet látják el. E nélkül nem valósulhat meg például szaktanácsadás, oktatás vagy piaci érdekképviselet sem. De sok esetben a koordinátortól indulnak el a technológiai fejlesztések, vagy előremutató innovációs példák is. Ahogy az erdélyi tapasztalataink is mutatják, az együttműködések kialakulásában és a közösségi összetartozás megerősödésében igen jelentős szerepe van a védjegyek tudatos és szakmailag megalapozott használatának is.

Forrásjegyzék

- BALINT, B. [2004] Institutional factors influencing agricultural sales of the individual farmers in Romania. In.: *The Role of Agriculture in Central and Eastern European Rural Development: Engine of Change or Social Buffer?* (Ed.: Petrick, M. – Weingarten, P.) *Studies on the Agricultural and Food Sector in Central & Eastern Europe*, Vol. 25, Halle (Saale), IAMO, pp. 238-256. Available at: http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/93023/2/sr_vol25.pdf#page=249.
- BAROK, E. – ORBÁN, E. [2012] The possible focal points of small regions's: Harghita County's development in the 2014-2020's EU budget period. In.: *The 3rd International Symposium „Agrarian Economy and Rural Development – realities and perspectives for Romania”*, Bucharest, Romania, October 11-13, 2012. Research Institute for Agricultural

- Economy and Rural Development, pp. 23-29. Available at: <https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/76832/1/748737928.pdf>.
- BÁLINT J. – BÁLINT A. – FAZEKAS ZS. – KOMÁROMINÉ HOLLÓ M. – KORENYÁKNÉ JUHÁSZ M. [2007] Innováció, kreativitás, térségi sors és pozitív visszacsatolás a vidékfejlesztésben. Munkabeszámoló. OTKA. 12 p. Letölthető: http://real.mtak.hu/1024/1/43334_ZJ1.pdf.
- BÁNDI E. [2012] Transylvania Authentica. Előadás diaanyag. Polgártárs Alapítvány. Letölthető: www.fmkik.hu/download.php?id=4914.
- BÁRÁNY L. – PUPOS T. – SZŐLLŐSI L. [2013] Az integráció kapcsolódó kérdései. In.: Versenyképes brojlerhizlalás (Szerk.: Bárány L. – Pupos T. – Szöllősi L.), Szaktudás Kiadó Ház Zrt., Budapest, pp. 71-79.
- BEKE P. [1988] Az önszerveződés feltételei és lehetőségei. A Falu. 4 (1) pp. 18-22.
- BUDAY-SÁNTHA A. [2009] A magyar agrár- és vidékfejlesztés ellentmondásai. Magyar Tudomány 169 (8) pp. 937-945.
- CZENE Zs. – RICZ J. [2010] Helyi gazdaságfejlesztés – Ötletadó megoldások, jó gyakorlatok. Területfejlesztési füzetek 2. VÁTI Magyar Regionális Fejlesztési és Urbanisztikai Nonprofit Kft. Budapest, 2010. pp. 43-90. Letölthető: http://videkstrategia.kormany.hu/download/c/f2/a0000/TF_fuzet2_Helyi_gazdasagfejlesztes.pdf.
- DOGI I. – NAGY L. – CSIPKÉS M. – BALOGH P. [2014] Kézműves élelmiszerek vásárlásának fogyasztói magatartásvizsgálata a nők körében. Gazdálkodás 58 (2) pp. 160-172.
- GÁLL Z. [2011] Fából vaskarika? Avagy: lehet-e a székely termék világmárka? Pro Minoritate 2011 (2) pp. 54-72. Letölthető: www.prominoritate.hu/folyoiratok/2011/ProMino11-2-03-Gall.pdf.
- GERGELY M. (2014): Ízelítő Túra országos akció a vidéki vendégasztalok népszerűsítésére. Magyar Vidéki Mozaik 4 (2) p. 6.
- G. FEKETE É. [2011] Helyi termékek előállításának és értékesítésének kistérségi koordinációja. A Falu 26 (1-2) pp. 47-56.
- GOLNHOFER E. [2001] Az esettanulmány. Műszaki Könyvkiadó, Budapest, pp. 7-19., 75.
- GONDA T. (2014): A helyi termék turisztikai hasznosítása – a vidékfejlesztés új lehetősége. A Falu 29 (1) pp. 17-23.
- HMT [2011] A „székely termék/produs secuiesc/sekler produkt” védjegy-tanúsítási rendszer működési szabályzata. Hargita Megye Tanácsa 5 p. Letölthető: www.szekelytermek.ro/docs/mukodesi_szabalyzat.pdf.
- HERMANN M.G. [2012] Székelységtudat mítoszokkal és mítosztalanul. Korunk 1 (3) pp. 6-12.
- HUNYADI A.G [2013] Az agrártermelés értékesítési láncai Magyarországon és Erdélyben 1945 előtt. Gazdálkodás 57 (3) pp. 224-238.
- KEREPESI K. (2012): Változó fogyasztói igények. Magyar Mezőgazdaság 67 (47) pp. 38-39.
- KÍGYÓSSY G. – CZENE Zs. (2012): Lehetőségeink a helyi gazdaságfejlesztésre. Falu, Város, Régió 19 (1-2) pp. 5-10.
- KORNAI J. (1984) Bürokratikus és piaci koordináció, Értekezések-Emlékezések, Akadémiai Kiadó, Budapest, 39 p. ISBN 963-05-3865-2
- KOVÁCS D. (2014): Kísérleti mintaprogram a helyi értékesítésre. Méhészet 62 (5) pp. 28-29.
- KUJÁNI K. [2014] Az alternatív élelmiszer-ellátó rendszerek meghatározásának és csoportosításának tényezői. Gazdálkodás 58 (1) pp. 30-40.
- LÁZÁR, E. [2012] Székelyföldi élelmiszeripari kiskereskedők stratégiája a hipermarketekkel szemben – kutatási beszámoló. 3 p. Available at: www.sapientia.ro/data/kutatas/EKP2011/beszamolo-lazar-ede.pdf.

- MATIUTI, M. – BOGDAN, A.T. [2009] Marketing of traditional product in Transylvania. Scientific Papers Animal Science and Biotechnologies 42 (1) pp. 483-488. Available at: www.spasb.ro/index.php/spasb/article/download/1019/970.
- MOLNÁR E. – FEHÉR A. [2013] Tamási leghátrányosabb helyzetű kistérség jelene és kitörési lehetőségei. Acta Scientiarum Socialium 38 (2013) pp. 239-254.
- MURESAN, F. [2011] Cultural Tourism and Rural Regeneration in Sibiu County, Romania – Case Study: AlîNâna – The Tourist Village of Hârtibaciu Valley. Recent Researches in Tourism and Economic Development. ASTRA, 366410:372731. pp. 339-344. Available at: www.wseas.us/e-library/conferences/2011/Drobeta/TED/TED-57.pdf.
- PETRICK, M. – WEINGARTEN, P. [2004] The role of agriculture in Central and Eastern European rural development: an overview. In.: The Role of Agriculture in Central and Eastern European Rural Development: Engine of Change or Social Buffer? (Ed.: Petrick, M. – Weingarten, P.) Studies on the Agricultural and Food Sector in Central & Eastern Europe, Vol. 25, Halle (Saale), IAMO, pp. 1-20. Available at: http://ageconsearch.umn.edu/bitstream/93023/2/sr_vol25.pdf#page=249.
- SZABÓ, G.G. – BARANYAI, Zs. – TAKÁCS, I. [2011] The Importance and Role of Trust in Agricultural Co-operation – Some Empirical Experiences from Hungary. In.: 2011 International Congress, August 30-September 2, 2011, Zurich, Switzerland. European Association of Agricultural Economists, 13 p. Available at: <http://ageconsearch.umn.edu/handle/116068>.
- TAKÁCS-GYÖRGY, K. – SZABÓ-ÁBRAHÁM, I. – BAKOS, I. – TAKÁCS, I. (2012): Answers of a Romanian village to the economic and social challenges In.: The 3rd International Symposium “Agrarian Economy and Rural Development – realities and perspectives for Romania” (Ed.: Turek Rahoveanu, A. – Andrei, J.) Bukarest, Románia, October 11-13, 2012. Research Institute for Agricultural Economy and Rural Development, pp. 318-324. Available at: <https://www.econstor.eu/dspace/bitstream/10419/76866/1/749477210.pdf>.
- TAKÁCS I. – TAKÁCSNÉ GYÖRGY K. (2003): Egy kistelepülés és gazdaságainak fejlesztési lehetőségei. Gazdálkodás 47 (5) pp. 37-48.
- TÖMPE A. (2014): Hagyomány és munkahely. Kertészet és Szőlészet 63 (19) pp. 9-12.

További források:

- <http://www.gobetermek.ro/>
<http://www.transylvania-authentica.ro/>
<http://www.szekelytermek.ro/>

Szerző(k)

Dr. Szöllősi László, PhD

adjunktus

Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
4032 Debrecen, Böszörményi út 138.

szollosi@agr.unideb.hu

Dr. Szűcs István, PhD

egyetemi docens

Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
4032 Debrecen, Böszörményi út 138.

szucsi@agr.unideb.hu

Molnár Szilvia

MSc hallgató

Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
4032 Debrecen, Böszörményi út 138.

szilvi.molnar89@gmail.com

Ladányi Krisztina

MSc hallgató

Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar
4032 Debrecen, Böszörményi út 138.

lakriszty@gmail.com

HÍREK, ESEMÉNYEK – NEWS, EVENTS

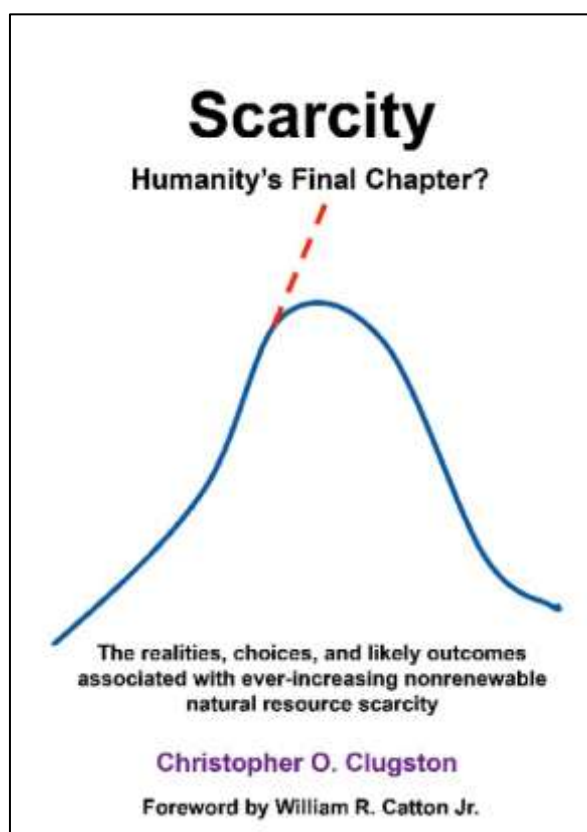

GONDOLATOK CHRISTOPHER O. CLUGSTON SCARCITY: HUMANITY'S FINAL CHAPTER? (NONRENEWABLE NATURAL RESOURCE SCARCITY) CÍMŰ KÖNYVÉRŐL

ALFÖLDY-BORUSS Márk

Kiadó: Booklocker.com, Inc., Port Charlotte, Florida, Amerikai Egyesült Államok.

Megjelenés nyomtatásban 2012. április 30-án, 398 oldalban, angol nyelven.

ISBN szám: 978-1-62141-250-2

A szerző a nem megújuló erőforrások közeljövőre tehető kimerülését az emberiség legnagyobb próbatételei egyikeként aposztrofálja. Tézise szerint a modern iparosodott társadalmak egzisztenciája a természeti erőforrásoknak köszönhető, viszont az erőforrások jelenlegi szintű használata a készletek oly mértékű kimerülését eredményezi, hogy a folyamatos növekedésre alapozott világnézet fenntarthatósága nem biztosított. Az emberiség választás elé kerül: vagy alkalmazkodik a növekedés helyett a folytonos szűkülés

jövőképéhez, vagy – ha az emberi faj valóban a természeti kiválóság példánya – megtalálja a létfenntartás alternatív, nem a kimerülő erőforrásokra támaszkodó útját.

A 2006-ban kezdett független vizsgálat eredményeként a könyv részletes elemzést mutat be a modern ipari termeléshez szükséges fosszilis üzemanyagok, fémek, nemfémes ásványok kapcsán 57 alapanyag felhasználására, árára, kitermelési korlátaira vonatkozóan. A vizsgálat tárgya nem földtani, geofizikai, ásványtani megközelítésű, hanem a gazdasági, népesedési folyamatok fenntarthatósági akadályainak bemutatása, levonva a látható folyamatok várható következményeit.

A könyv a kimerülő természeti erőforrások (NNR – Nonrenewable Natural Resource) vizsgálata során használja az „ipari életmód paradigma” (industrial lifestyle paradigm) fogalmat. Az alapanyagok fellelhetősége kapcsán megállapítja, hogy bár mindig lesz elég NNR a földben, a rendelkezésre álló lelőhelyek gazdasági kitermelhetősége nem lesz biztosított, így a jelenlegi ipari életmód paradigma nem fenntartható. A 2008-as pénzügyi válság egyik okaként sorakoztatható fel a NNR-ek 2008. évi hiánya, ami globális nyomást eredményezett az egész gazdaságra. Az állandó hiányú NNR-ek folyamatosan hatással vannak a növekedési és a szociális előrejelzésekre mind az Egyesült Államok, mind a világgazdaság szintjén.

A kimerülő és megújuló energiák és erőforrások kapcsán megemlíti, hogy a megújuló természeti erőforrások (RNR) ahhoz elegendőek, hogy az alapvető életfeltételek garantálva legyenek, azonban a jelenlegi életszínvonal elérését és a Föld népességének növekedését a NNR-ek alapozták meg.

A fosszilis energiaforrások kapcsán a szerző elismeri, hogy a konvencionális lelőhelyek kapacitásainak végeessége bár veszélyt jelent, emellett vannak kiaknázatlan lelőhelyek is, amelyeket három kategóriába sorol: földrétegi előfordulás (Crustal Occurrences) ritka koncentrációval; ásványi tározók (Resources) sűrűbb koncentrációval; készletek (Reserves) sűrű koncentrációval. A három előfordulási kategória nemcsak földtani elkülönültséget, hanem ez által gazdaságossági kitermelhetőségi eltéréseket is jelent. Mivel elsőként a legkisebb költséggel, a lehető legnagyobb lelőhelyek kerültek kiaknázásra, emiatt folyamatosan bonyolultabb és drágább feltárási és kibányászási eljárások lesznek jellemzőek [Clugston 2012].

Az elemzés a fosszilis erőforrások klímára gyakorolt hatását, nemzetközi klímavédelmi erőfeszítések szükségességét nem említi meg.

A téma aktualitása, a megállapítások elemzése és az árnyaltabb kép bevonása

A kérdéskör látványos aktualitását elsősorban a közvetlen energia-termelésre felhasznált erőforrások területének változásai mutatják. Az erőforrások piaci bőségének időszakában az energiaellátás biztonsága másodrendű kérdést töltött be, a várakozások a tárgyalás-alapú, kereslet által dominált erőforrás-ellátottság irányába mutattak. A készletek kapacitáskorlátai hírére nem csak a korábbiakkal ellentétes, kínálat-oldali alkupozíció erősödik meg, de a vezetékes infrastruktúrák, valamint a szénhidrogén-alapú erőművek által meghatározott kötöttség is helyettesítési korlátot, ezáltal relatív hátrányt jelentenek. A kimerülő NNR-ek tehát mindenképpen lépéskényszerbe szorítják a világ országait, a helyzet megoldására többféle megoldás létezhet. Bár a tanulmány nem elemzi, de a fentiek alapján kijelenthető, hogy a könyvben részletesen elemzett természeti erőforrás-hiány új fényt vet az energiaellátás-biztonság és a versenyképesség fogalmainak értelmezésére is.

A szerző sötét jövőképet fest az emberiség elé, amelyben helyet kaphatnak háborúk az erőforrásokért, valamint tervszerű népességcsökkentés annak érdekében, hogy a szűkös keretek között is biztosítható legyen az emberiség megélhetése.

Az erőforrás-ellátottság kérdésköre valóban nemzetstratégiai jelentőségű üggyé vált, amint ezt több eset is igazolja.¹⁶ Egyelőre nem háborús megoldások kapnak szerepet az egyes országok energetikai törekvései során, mind az energiatermelés, mind a kapcsolódó technológiai fejlesztések tekintetében. Az amerikai gondolkodást láthatóan az importfüggőség csökkentésének elve vezérli, amikor a nem-hagyományos gázforrások (palagáz) kitermelésén (olyan mértékben, hogy a palagáz alacsony kitermelési költségei exportra szorítja az amerikai széntermelést), valamint csekély részben, de a megújuló energiaforrások elterjesztésén munkálkodik. A nem konvencionális gáz kitermelésének világszintű növekedése az Egyesült Államok mellett Kínának és Ausztráliának lesz köszönhető a Nemzetközi Energiaügynökség forgatókönyvei szerint. Az európai gondolkodást elsősorban nem a tagállami, hanem a közösségi szuverenitás hatja át, cél az Európai Unió együttes importfüggőségének csökkentése, valamint a belső (energia) piac megteremtése tagállamok infrastruktúrájának összekötésével és decentralizált (és kisméretű) energiatermelés ösztönzésével, valamint az energiafelhasználás hatékonysági intézkedéseken keresztüli mérséklésével. A hagyományos olajexportőr országok megújuló energia alapú termelésbe investálnak annak érdekében, hogy fenntartsák pozícióikat. A palagázok kitermelésének terjedése mellett, először Japán tett komoly bejelentést a tenger alatti metán-hidrátból való földgáz hasznosítására vonatkozóan¹⁷.

A közvetlen energiacélú erőforrások mellett az ipar technológiai fejlesztéseit is meghatározza a kiutkeresés, amelynek kiinduló pontja az energiahatékonyság, valamint az alternatív ipari alapanyagok, így pl. biofinomítóból származó olajok és műanyagok fejlesztése. A véges, kimerülő erőforrásokra tehát a válasz egyelőre az, hogy az emberiség alternatívák keresésével törekszik a megszokott életszínvonal és a folytonos növekedés paradigmája fenntartására.

Klímavédelmi szempontok

Az emberiség jövőjének forgatókönyv-jelzéseit adó Scarcity nem tesz említést a kimerülő erőforrások mellett a Föld légköri tűrőképességéről, a klímavédelmi szempontokról. A fosszilis energiahordozók használatának köszönhető üvegházhatású gáz-kibocsátás mellett ugyanis, még a zöldítési erőfeszítésekkel számolva is nehezen tartható 2 °C alatt a globális felmelegedés 2050-ig [United Nations Environment Programme 2011]. A fosszilis energiaforrások tehát végességük mellett, más fajta kényszerhelyzetet is teremtenek. Sőt, a

¹⁶ A fenntartható és más nemzetektől független energiaellátás egyik példája Izland. Az 1960-as évektől kezdve, tudatosan törekednek a hazai energiaforrások használatára. Napjainkra 80 %-ban geotermikus energia látja el az ország energiaigényét, a ca. 5 %-os kőolaj vélhetően a közlekedési szektor felhasználását jelenti. Izland a hazai, karbonsemleges és olcsó előállítású energiájával nemcsak közvetlen jóléti előnyöket biztosít a lakosai és vállalatai számára, hanem versenyképes termelési helyszínt tud kínálni a nagy energiaintenzitású iparnak, így pl. az alumíniumiparnak is. A geotermia azt is lehetővé teszi, hogy közvetlenül villamosenergia-exportőri szerepre törekedjen Izland (A Németországgal, Dániával, Norvégiával létesítendő, tenger alatti vezetékek kiépítése tervezési fázisban van.)

Szaúd-Arábia készül arra, hogy az ország területén kitermelt olajat lehetőleg minimális szinten kelljen belső felhasználásra fordítani. A napenergia fotovillamos hasznosításával technológia-fejlesztésekbe és világszinten egyedülálló nagyprojekteket kivitelezésébe kezdett. 2013 márciusában meg kezdte működését a Shams-1, 100 MW kapacitású naperőmű. A projekttel a belső felhasználás kiváltását is, valamint a közép-keleti, észak-afrikai és az európai villamosenergia piacok összekapcsolását is célba veszi az ország. 2032-re összesen 54 GW új, megújuló energia alapú villamos energia kapacitást tervez létesíteni, ami megközelítené az európai rekorder Németország 66,1 GW-os értékét [International Renewable Energy Agency 2014 és Arab News 2013].

¹⁷ A "gyűlékony jég" víz és különféle gázok fagyott keveréke. A metánhidrát-mezők leginkább óceánmélyi üledékes rétegekben találhatóak, de nagy mennyiségben fordul elő szárazföldön is, így az Egyesült Államok, Kanada, Kína, Szibéria, Norvégia és az Antarktisz területein.

megoldás nem csupán az országok autonóm energiaellátásában és alternatív utak keresésében keresendő, ugyanis a Nemzetközi Energiaügynökség szerint amennyiben a palagáz fejlesztése a tervek szerinti ütemben halad, akkor az a széndioxid kibocsátásunkat „olyan kibocsátási pályára állítaná, amely hosszútávon több mint 3,5 °C-os valószínűsíthető hőmérséklet-emelkedéssel egyenértékű” [International Energy Agency 2012]. „Egyre világosabbá válik, hogy sokkal előbb túl fogjuk lépni a Föld üvegházgáz-megkötő képességét, minthogy kifogynának fosszilis üzemanyag készleteink. Az EU által kitűzött kevesebb, mint két Celsius fokos globális felmelegedési cél elérése azon múlik, hogy 2050-ig az igazolt fosszilis üzemanyag készlet csak kevesebb, mint egynegyedét égessük el”- írja egy, a palagáz hatásait elemző tanulmány [Greig et al. 2012].

A könyv aktualitása kétségtelen, ezt napjainkban is megfelelően illusztrálják a geopolitikai feszültségek. Az ipari életstílus paradigma fenntarthatóságához a kritikus alapanyagok tekintetében világpolitikai konszenzus szükséges, amit az erőforrások tudatos és hatékonyabb felhasználása, valamint az alacsony karbon-technológiákra való ütemezett átállás kell, hogy kiegészítsen.

Hivatkozott források

- Arab News [2013] Saudi Arabia aims to be world's largest renewable energy market. Letöltés dátuma: 2014. augusztus 11, forrás: <http://www.arabnews.com/news/458342>
- Christopher O. Clugston [2013] Scarcity: Humanity's Final Chapter?, Booklocker.com, Inc., Port Charlotte, Florida, Amerikai Egyesült Államok
- Greig Aitken, Helen Burley, Darek Urbaniak, Antoine Simon, Sarah Wykes, Lisette van Vliet [2012] Palagáz - nem hagyományos és nemkívánatos; kitermelőipar: áldás vagy átok? 2012 december. Letöltés dátuma: 2014. február 6, forrás: http://www.mtvsh.hu/dynamic/energia_klima/mtvsz_palagaz_jelentes_magyar.pdf
- International Energy Agency [2012] Golden Rules for a Golden Age of Gas, 2012. május, p.91, Letöltés dátuma: 2014. április 11, forrás: <http://www.worldenergyoutlook.org/goldenrules/>
- International Renewable Energy Agency [2014] Renewable Energy Country Profiles Germany és Saudi Arabia. Letöltés dátuma: 2014. augusztus 11, forrás: <http://www.irena.org/REmaps/countryprofiles/middle/SaudiArabia.pdf>
- United Nations Environment Programme [2011] Towards a Green Economy: Pathways to Sustainable Development and Poverty Eradication - A Synthesis for Policy Makers, 2011, p 25-26. Letöltés dátuma: 2014. augusztus 11, forrás: http://www.unep.org/greeneconomy/Portals/88/documents/ger/ger_final_dec_2011/Green%20EconomyReport_Final_Dec2011.pdf

Szerző

Alföldy-Boruss Márk

PhD hallgató

Szent István Egyetem, Gödöllő

mark.alfoldyboruss@gmail.com

„A KÁROLY RÓBERT FŐISKOLA KUTATÁSI EREDMÉNYEINEK HASZNOSÍTÁSA A GYAKORLATBAN” – KONFERENCIA TASS-PUSZTÁN

2014. Július 1-én közel hatvan fő részvételével rendezett konferenciát a gyöngyösi Főiskola „A Károly Róbert Főiskola kutatási eredményeinek hasznosítása a gyakorlatban” címmel elsősorban a Főiskola kutatási eredményeinek gyakorlati hasznosításában, közös kutatási projektek megvalósításában érdekelt vállalkozások, önkormányzatok számára.

A konferencia célja az intézmény és annak együttműködésével keletkezett, elsősorban a megújuló energia felhasználáshoz kapcsolódó kutatási eredmények ismertetése, a Fenntarthatósági Innovációs Technológiai Centrum szervezeti egység stratégiájának, vállalkozásoknak nyújtott technológia-transzfer szolgáltatásainak bemutatása, valamint a jövőben várható kutatási pályázati és együttműködési lehetőségek ismertetése volt.

A konferenciát *Dr. Magda Róbert* projektmenedzser nyitotta meg, aki köszöntője után átadta

a szót a Fenntarthatósági Innovációs Technológiai Centrum igazgatójának, *Dr. Dinya Lászlónak*, aki bemutatta a szervezeti egység létrejöttét, stratégiáját, funkcióját, feladatát és szerepét a jövőben. Az előadások sorát *Domján Róbert*, a Heves Megyei Önkormányzat Területfejlesztési és Területrendezési Osztályának vezetője folytatta a megye 2014-2020 közötti Területfejlesztési Programjának ismertetésével. Prezentációjában kitért a program kidolgozásának főbb

mérföldköveire, valamint a releváns Operatív Programok módosításaihoz történő folyamatos alkalmazkodás szükségességére, mígnem a Közgyűlés 2014. június 27-i ülésén elfogadta a Programot.

Dr. Gergely Sándor a „Zöldenergia innovációs lánc elemeinek fejlesztése a Károly Róbert Főiskolán” című előadása az innovációról, ezen belül a zöldenergia területét érintő termék-innováció folyamatáról, illetve a KRF innovációs vívmányainak bemutatásáról szólt. *Dr. Burai Péter* a Károly Róbert Főiskola gazdasági szférában folytatott távérzékelési, térinformatikai tevékenységét mutatta be, különös hangsúlyt helyezve annak a mezőgazdaságban, az erdőgazdálkodásban, környezetgazdálkodásban való alkalmazására. A térinformatika és távérzékelés

eszközrendszerével többek között lehetőség van a kataszteri felmérés, a terméstérképezés, az erdészeti biomassza-térképezés, sőt akár szennyezőanyagok felmérése is.

Ezt követően *Dr. Törösvári Zsolt* ismertette a fóliaalagutak és síkfóliás növénytermesztésben használható, különböző profilú bevágásokkal ellátott szellőztető fóliát és a gyártó berendezés kifejlesztésének folyamatát és működési elvét, amellyel több éve folynak görögdinnye-termesztési kísérletek. A perforált fóliák alkalmazása a koraiságot, ezáltal a korábban történő értékesítés lehetőségét hordozza magában, ezen kívül igazoltan magasabb virágszámot és kötési arányt, valamint nagyobb átlagméretet eredményeztek a növénykultúrában.

A program szünetében a projekt keretében létrehozott, a Főiskola zöldenergia-fejlesztéseit bemutató „Állandó kiállítás” anyagának megtekintésére nyílt lehetőség. Bemutatásra került a legkorszerűbb technológia egy „Napház” modellen keresztül, amely a megújuló energiaforrások egymásra épülő, szimbiózisban működő felhasználását teszi lehetővé épületenergetikai célokra.

A

konferencia második része *Hordós-Nagy Zsuzsa* prezentációjával kezdődött, amelyben ismertette a Fenntarthatósági Innovációs Technológiai Centrum nem üzleti alapon működő (nonbusiness) és a tisztán üzleti alapú funkcióit, szolgáltatásait, majd a 2014-2020 közötti programozási időszak várható kutatás-fejlesztési, gazdaságfejlesztési, innovációs pályázati lehetőségekről informálta a résztvevőket.

Mészáros Katalin előadását az iparjogvédelmi oltalmak jelentőségéről tartotta különös tekintettel a zöldenergia kutatások-fejlesztések eredményeként létrejövő termékek hasznosítása során.

Lőrincz László az energetikai biomassza hasznosításának komplex rendszerét mutatta be, amelynek elemeit a KRF és a Hevesgép Kft. közös műszaki fejlesztései adják. Szólt a rövid vágásfordulójú ültetvényeken alkalmazható speciális betakarítógépet, amely kézi erővel rakodható jól tömörített kékvetőképet képez, a fás szárú energiaültetvények letermelését követően azonos magasságú, roncsolás-mentes vágásfelületet előállító ifjító berendezést, amellyel a tuskófertőzések aránya nagymértékben csökkenthető, valamint az 1MW teljesítményű, pirolitikus elven működő, bivalens hő hasznosítású rendszert, amely alkalmas a fás- és lágyszárú növények aprítékainak gazdaságos energetikai célú hasznosítására.

Az előadások sorát *Dr. Nagy Péter Tamás* zárta, aki elsősorban a Károly Róbert Főiskolának az agrárium számára nyújtott laboratóriumi szolgáltatásairól, a kapcsolódó kutatási, innovációs és fejlesztési irányairól beszélt.

Az állófogadást követően került sor a laboratórium bemutatására, ahol az érdeklődők bepillantást nyerhettek az ott folyó munkába, megtekinthették a hazai viszonylatban kiemelkedő eszközparkot, amellyel számos élelmiszeranalitikai, talajtani, környezetkémiai vizsgálat végezhető el.

SZERZŐK JEGYZÉKE / LIST OF AUTHORS

ALFÖLDY-BORUSS Márk, 13, 137	LADÁNYI Krisztina, 111
BOROS Sándor, 23	LÁSZLÓK Anett, 81
BUJDOSÓ Zoltán, 31	MOLNÁR Szilvia, 111
DARVASNÉ ÖRDÖG Edit, 93	SZÉKELYHIDI Katalin, 93
FELKAI Beáta Olga, 93	SZŐLLŐSI László, 111
KŁOCZKO-GAJEWSKA, Anna, 49	SZŰCS István, 111
KÓRIK Krisztina, 61	TAKÁCSNÉ GYÖRGY Katalin, 23

A KÉZIRATOK LEKTORAI / REVIEWERS OF MANUSCRIPTS

BUJDOSÓ Zoltán
HORSKA Elena
KÁPOSZTA József
MACIEJCZAK Mariusz
MAGDA Róbert
SZIGETI Cecília
TAKÁCSNÉ GYÖRGY Katalin
TARALIK Krisztina
TUREK, Adrian
VÁSÁRY Miklós